

ZÖLDUTAK

Helyi gazdaságfejlesztés eszközszerrendszere

FÓKUSZBAN A ZÖLDUTAK MAGYARORSZÁGON

Helyi gazdaságfejlesztés eszközszeresze: **fókuszban a zöldsutak Magyarországon**

Helyi gazdaságfejlesztési műhelytanulmányok

Sorozatszerkesztő:
Varga Ágnes

ISSN 3094-3450

Helyi gazdaságfejlesztés eszköztárája: fókuszban a zöldutak Magyarországon

Helyi gazdaságfejlesztési műhelytanulmányok

I.

Szerkesztette:
Varga Ágnes

Budapesti Corvinus Egyetem
Kis-társaság Fejlesztők Szakmai Egyesület
Budapest, 2025

Szerkesztő:

VARGA ÁGNES

Szerzők:

BUDAI KRISZTINA

vidékfejlesztő, biológia szakos tanár
Zöldutak Módszertani Egyesület alapítója,
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület –
Zöldtagozat

EPERJESI TAMÁS

jogász, szupervizor, hálózatépítő
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület (alelnök)
Magyarországi Református Egyház (MRE)

KISS GÁBOR

geográfus
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület –
Zöldtagozat

**LENGYELNÉ BENCZE
VIKTÓRIA**

*közgazdász, kulturális és turisztikai
szakközgazdász, vidékfejlesztő*
Borsod-Torna-Gömör Egyesület
(munkaszervezet vezető)
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület (főtitkár)

MOLNÁR ANDRÁS JÓZSEF

egyetemi docens
Pannon Egyetem Humántudományi Kar,
Társadalomtudományi Intézet

NÉMETH NÁNDOR

terület- és településfejlesztő geográfus
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület (elnök)

OGÁR ZOLTÁN

*okleveles közgazdász, vállalkozásfejlesztő,
gazdaság- és vidékfejlesztő szakember*
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület
Zempléni Tájak Vidékfejlesztési Egyesület

TAR GYULA

geográfus, táj- és természetvédelmi referens
Agrárminisztérium, Nemzeti Park és
Tájvédelmi Főosztály
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület –
Zöldtagozat

VARGA ÁGNES

tanszékvezető egyetemi docens
Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdaságföldrajz
és Városfejlesztés Tanszék
Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület –
Zöldtagozat (vezető)

Tördelés:

JENEY LÁSZLÓ

© Szerzők, 2025. Ez a kiadvány a CC BY4.0 licenc alatt áll.

ISBN 978-963-503-979-1 (nyomtatott), ISBN 978-963-503-980-7 (on-line)

TARTALOM

I. Bevezetés	11
II. Zöldutas együttműködések építőkövei – Fogalmak és jelentésmezők.....	15
II.1. Zöldút és zöldinfrastruktúra – (táj)ökológiai megközelítés	16
II.2. Zöldút mint útvonal	18
II.3. Zöldutak és a helyi közösség	20
II.4. Zöldút és térségfejlesztés.....	21
III. A zöldút mozgalom – történeti áttekintés	25
III.1. Tájépítészeti előzményektől a közösségi zöldútmozgalomig.....	25
III.2. A zöldutak nemzetközi elterjedése és példái	26
III.3. A zöldútmozgalom Magyarországon	29
IV. Térségi zöldutas együttműködések szervezésének, működtetésének szakmai háttere és minősítési szempontrendszere.....	33
IV.1. A zöldút fogalma, típusai	34
IV.2. Zöldutas együttműködések kialakítása, működtetése	35
IV.3. Új zöld utakon	36
IV.4. Térségi zöldutak minősítésének szempontrendszere	38
IV.5. A minősítő rendszer tervezett felhasználása.....	41
V. LEADER típusú együttműködések mint a zöldutak térségi háttere	43
V.1. A közös alapok: térségi szemlélet és közösségi lehetőségek	43
V.2. Térségek közötti és nemzetközi együttműködés	44
V.3. A zöldút szerepe a térségi és településtervezésben a LEADER-program összefüggésrendszerében.....	45
V.4. LEADER-eszközök a zöldutak szolgálatában	46
V.5. A zöldút operatív beillesztése a LEADER-alapú tervezésbe.....	48
VI. Helyi közösségek szerepe a táj- és természetvédelemben: védett természeti területek, natúrparkok és zöldutak	53
VI.1. Községi alapú térségi együttműködési formák	53
VI.2. A helyi közösségek szerepe a táji és természeti értékek megőrzésében	55
VI.3. Önkormányzatok természetvédelmi eszközei	56
VI.4. Civil szervezetek szerepe.....	58

VII. Zarándoklat Zöldutakon – Táji örökség – lelki út – közösségi megújulás	61
VII.1. Zarándoklatalapú zöldutak: a spirituális tájhasználat fejlesztéspolitikai perspektívái	61
VII.2. Zarándokút és a táj spiritualitása	62
VII.3. A megszentelt tájélmény: szentség, önreflexió, közösség.....	63
VII.4. Ökumenikus nyitottság és lelki közösség a zarándoklatban	65
VIII. A zöldutak illeszkedése a turisztikai és rekreációs útvonalhálózatok rendszereihez	69
VIII.1. Zöldutak a turisztikai és rekreációs útvonalak rendszerében	69
VIII.2. A látogatóbarát útvonalak és -hálózatok szempontjai	71
VIII.3. Útjelzési és táblarendszer kialakításának elvei, rendszere	75
IX. Községek és értékek nyomvonalán – magyarországi zöldutak és natúrparkok esettanulmányai	81
IX.1. Református Zöldút a Bódva-völgyben	83
IX.2. A Mesés Hetés Zöldút	87
IX.3. Mecsek Zöldút – közösségi összefogás és fenntartható vidékfejlesztés Baranyában.....	91
IX.4. A Hortobágy Kincsei Zöldút és a hajdúbagosi közösségi kezdeményezés.....	95
IX.5. Nógrádi Zöldutak – örökségek, közösségek és kihívások nyomvonalán	99
IX.6. A Cserhát Natúrpark és a zöldút találkozása Hollókő térségében	103
IX.7. Órjeg és Szőlőhegyei Natúrpark – Községi gazdálkodás és természetközeli turizmus	107
IX.8. Pannontáj-Sokoró Natúrpark – szemléletformálás, közösségfejlesztés és helyi értékfeltárás a Sokoró térségben.....	111
IX.9. Tanulságok és szakpolitikai ajánlások a hazai zöldutak és natúrparkok tapasztalataiból	115
IX.9.1. Községi bevonás – a történetek mögött álló emberek.....	115
IX.9.2. Erősségek és jó gyakorlatok	116
IX.9.3. A helyi gazdaságfejlesztés tapasztalatai.....	117
IX.9.4. Működési nehézségek és korlátok	119
IX.9.5. Szakpolitikai ajánlások	119
X. Mellékletek	123

KÖSZÖNTŐK

Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium

NAVRACSICS TIBOR

*miniszter,
Közigazgatási és
Területfejlesztési Minisztérium*

Tisztelt Olvasó!

A fenntartható fejlődés, a helyi gazdaság megerősítése és a természeti erőforrások felelős hasznosítása napjaink egyik legfontosabb feladata. Ebben a folyamatban kiemelt szerepet kapnak azok a kezdeményezések, amelyek a gazdasági, társadalmi és környezeti szempontokat egységben kezelve járulnak hozzá a térségek hosszú távú fejlődéséhez. Ennek a szemléletnek a példái a zöldutak is, amelyek a fenntartható turizmus, a helyi értékek megőrzése, valamint a közösségi együttműködések erősítése révén új alapokra helyezik a vidékfejlesztés és a helyi gazdaságfejlesztés gyakorlatát.

Az elmúlt években új szabályozási és településtervezési keretek jöttek létre, amelyek a zöldinfrastruktúra szerepét a fejlesztéspolitika meghatározó elemévé emelték. E keretek támogatják, hogy a természetet középpontba helyező és a helyi erőforrásokra épülő fejlesztések révén a települések élhetősége növekedjen, gazdasági ellenálló képességük erősödjön, és hosszú távon biztosított legyen a környezeti fenntarthatóság. Miniszterként és országgyűlési képviselőként is meggyőződésem, hogy a területi fejlődés csak együttműködésben, települések határait átlépve valósulhat meg!

Bízom abban, hogy ez a kiadvány hozzájárul a szakmai párbeszéd elősegítéséhez, és gyakorlati útmutatóként szolgál mindazok számára, akik a helyi közösségek, a gazdasági szereplők és a természeti környezet érdekeit szem előtt tartva kívánják megvalósítani a fenntartható fejlődést. Kívánom, hogy mindannyian „zöld utakon” haladjunk tovább az élhető Magyarország felé!

Budapesti Corvinus Egyetem

BARTUS TAMÁS
*rektorhelyettes,
Budapesti Corvinus
Egyetem*

JÁMBOR ATTILA
*intézetvezető,
Fenntartható Fejlődés
Intézet*

VARGA ÁGNES
*tanszékvezető,
Gazdaságföldrajz és
Városfejlesztés Tanszék*

A Budapesti Corvinus Egyetem számára a fenntarthatóság nem pusztán tudományos kutatási irány, hanem küldetés. Intézményünk elkötelezett amellett, hogy a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontokat összehangolva járuljon hozzá egy élhető, ellenálló és felelősen működő társadalom jövőképehez. A Fenntartható Fejlődés Intézet és a Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék e küldetés szellemében a helyi gazdaságfejlesztést a fenntarthatóság egyik legfontosabb pilléréként értelmezi. A helyi közösségek önszerveződése, az erőforrások tudatos használata és a táji identitás megőrzése egyszerre jelentik a gazdasági stabilitás, a társadalmi jól-lét és a környezeti felelősség alapját.

A helyi gazdaságfejlesztéssel kapcsolatos kutatási programunk célja, hogy új szakmai keretet és párbeszédet teremtsen az akadémiai tudás, a gyakorlati tapasztalat és a közösségi együttműködés hármas metszéspontjában. Hiszünk abban, hogy az egyetem szerepe nem merül ki az elméleti tudás előállításában, hanem élen kell járnia abban is, hogy hidakat építsen a tudomány és a gyakorlat között. Kutatásainkat ezért a valós társadalmi és gazdasági kihívásokból kiindulva, a térségekben működő szereplőkkel együttműködésben formáljuk, és az így megszülető tudást igyekszünk visszajuttatni az oktatásba, valamint a döntéshozatal és a fejlesztések szintjére egyaránt.

Ez a kiadvány e küldetésünk első kézzelfogható mérföldköve. A zöldutak mint a helyi gazdaságfejlesztés innovatív eszközei példát mutatnak arra, miként lehet a gazdasági, közösségi és környezeti célokat egyetlen, integrált fejlesztési szemléletbe rendezni. A kötet nem csupán bemutatja e kezdeményezések történetét, eredményeit és tapasztalatait, hanem teret nyit a párbeszédre is. Célunk, hogy a témában érintett szakembereket, döntéshozókat, civil szervezeteket és vállalkozásokat közös gondolkodásra, együttműködésre hívjuk, hogy a helyi gazdaságfejlesztés a szakmai közbeszéd és a fejlesztéspolitika egyik meghatározó irányává váljon.

A Corvinus Egyetem elkötelezett amellett, hogy a fenntartható fejlődés kérdéseit ne elszigetelt kutatási témaként, hanem átfogó társadalmi felelősségként kezelje. Célunk, hogy a helyi gazdaságfejlesztés témakörében olyan irányadó tudásműhellyé váljunk, amely egyszerre szolgálja az akadémiai világot és a gyakorlat szereplőit hidat képezve kutatás és valóság, elmélet és cselekvés között.

Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület

NÉMETH NÁNDOR

elnök,

*Kis-térség Fejlesztők Szakmai
Egyesület*

A Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesületének, a KIFESZnek kiemelt célja annak a szemléletnek a képviselete, hogy a térségi és helyi fejlesztésekben az ember, a közösség és a környezet egyensúlya érvényesüljön. Tapasztalataink szerint a valódi előrelépés nem pusztán gazdasági mutatókban, hanem életminőségben, együttműködésben és helyi értékek megőrzésében mérhető. A mostani kiadvány ehhez a szemlélethez illeszkedve készült: célja, hogy bemutassa, miként válhat a helyi gazdaságfejlesztés és a zöldutak rendszere a fenntartható fejlődés eszközévé a magyar térségekben. A „fejlődés” korunk egyik bűvyszava, mára a közbeszéd központi elemévé vált a gazdasági teljesítmény – és ezzel együtt – az életszínvonal folytonos növelésének igénye. Ez részben érthető: minden nemzedék szeretné, ha a következő jobban élhetne. A világgazdaság az elmúlt fél évszázadban páratlan ütemben növekedett, ám ennek ára van. A Föld erőforrásai nem végtelenek, így a növekedés határai egyre nyilvánvalóbban köszönnek vissza társadalmi folyamatokban, gazdaságpolitikai döntésekben.

Az ökológiai válság globális összefüggéseit, azok társadalmi-gazdasági folyamatokra gyakorolt hatásait egyre jobban értjük, ugyanakkor abban is mindenképpen előre kell lépünk, hogy a globális felismeréseink lokális konzekvenciái be tudjanak épülni akár a nemzeti szintű, akár a regionális, akár csak egy-egy település, vagy várostérség életét befolyásoló közpolitikai döntésekbe. A világgazdasági folyamatok ugyanakkor a társadalmi és területi egyenlőtlenségek növekedésével is együtt járnak. A terület- és a vidékfejlesztés feladata éppen az, hogy e folyamatokat ellensúlyozza, és a növekedést valódi fejlődéssé alakítsa. A regionális tudomány gondolkodásmódjában a növekedés csak akkor válik fejlődéssé, ha struktúraváltozással is együtt jár: nemcsak a teljesítmény nő, hanem új minőség is létrejön.

A „soha-meg-nem-elégedés” kultúrájában az új minőség megfogalmazása nagyon ritkán magától értetődő, különösen, ha olyan települések, térségek fejlesztését igyekszünk elősegíteni, amelyek közelmúltbeli történetét lokális válságok sorozata írta. A KIFESZ tagjai elkötelezetten keresik azokat a megoldásokat, amelyek az észszerű növekedés és a gazdasági racionalitás keretei között, de a vidéken – falun, kisvárosban, periferián, akár már teljes

kirekesztettségben – élők érdekeit szem előtt tartva törekednek az emberhez méltó, fenntartható jólét, és magának a „jóllétnek” a megteremtésére. Meggyőződésünk, hogy ma már rendelkezünk annyi tudással és tapasztalattal, hogy olyan beavatkozásokat és fejlesztési eszközöket alkalmazzunk, amelyek tiszteletben tartják a környezetünk érdekeit, eltartóképességének korlátait, de tiszteletben tartják az emberi közösségek helyi igényeit, elképzeléseit, kultúráját is.

Mi a közösségi tervezésben, közösségi gazdaságfejlesztésben, a teremtetett és élő világ méltóságának tiszteletében hiszünk – ez számunkra a „szelíd vidék- és térségfejlesztés”. Szelíd, azaz: nem agresszív, nem ártalmas, hanem kiegyensúlyozott, higgadt és tartós; olyan fejlesztési folyamat, amelyet a mélység, az állandóság és az emberi lépték jellemez.

E gondolatiságban a zöld utak létrehozása egyike lehet azoknak az eszközöknek, amelyek beteljesítik Babits Mihály sorait:

*„Ekként a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,
s a régi forma új eszmének
öltönyeként kerekedjen újra.”*

I. BEVEZETÉS

Varga Ágnes

Az elmúlt évtizedekben sokszor felmerült, hogy mitől lehet egy térség ellenállóbb, mitől marad élhető egy falu vagy egy kistérség akkor is, ha a nagyobb gazdasági folyamatok éppen kedvezőtlenek. A válasz sokszor egyszerűnek tűnik: attól, ha az ott élők képesek a saját erőforrásaikból gazdálkodni, abból megélhetést, identitást és jövőképet formálni. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ez többnyire nem könnyű feladat. A világ jelenleg egy hármassal küzd: a klímaváltozás és az ökológiai rendszerek kimerülése, a társadalmi egyenlőtlenségek erősödése, valamint a globális gazdaság sérülékenysége mind arra figyelmeztetnek, hogy a megszokott fejlődési pályák nem fenntarthatók. A fenntartható fejlődés így ma már nem pusztán stratégiai célkitűzés, hanem sürgető társadalmi-gazdasági kényszer. Ebben a helyzetben egyre nagyobb figyelem irányul azokra a megoldásokra, amelyek egyszerre tudják erősíteni a helyi közösségeket, gazdaság önállóságukat, emellett a természeti erőforrások megőrzését is szolgálják.

A helyi gazdaságfejlesztés pontosan ebben a hármassámpontban nyer új értelmet. A helyi gazdaságfejlesztés fogalma régóta jelen van a szakpolitikában és a tudományban, de ma új hangsúlyokat kap. A helyi gazdaságfejlesztés lényege, hogy a térségek saját erőforrásaikra támaszkodva erősítsék jövedelemtermelő képességüket, bővítsék a foglalkoztatási lehetőségeket, és közben erősítsék a közösségi kohéziót. Vagyis nem pusztán a jövedelmek helyben tartásáról van szó, hanem arról is, hogy milyen közösségi folyamatok indulnak el, hogyan erősödik a helyi identitás, és miként formálódik át a tájhoz való viszony. Egy helyi gazdaság akkor él, ha a termékek mögött történetek vannak, ha a piac nemcsak árucseré helyszíne, hanem találkozási tere, ha a táj nem csupán háttér, hanem aktív szereplője a mindennapoknak. A fenntarthatósági szempontok érvényesítése miatt a helyi gazdaságfejlesztés ma már jóval több, mint gazdasági program: a társadalmi ellenálló képesség, az identitás és a környezeti felelősségvállalás egyik legfontosabb eszköze.

Ezen belül a zöldutak különösen izgalmas fejlesztési eszközként jelennek meg. Első pillantásra turisztikai útvonalak, valójában azonban sokkal többről van szó: olyan közösségi keretokről, amelyek gazdasági, társadalmi és környezeti célokat kapcsolnak össze. A zöldutak láthatóvá teszik a helyi termékeket és szolgáltatásokat, elősegítik a rövid ellátási láncokat, piacot adnak a kézműveseknek és gazdáknak. Közben közösségi aktivitásra ösztönöznek: történetgyűjtésre, rendezvényekre, közös programokra, és mindezt a természeti

és kulturális örökség megőrzésével összhangban teszik. Nem véletlen, hogy nemzetközi szinten is a fenntartható fejlődés egyik mintapéldájaként tekintenek rájuk, hiszen újraértelmezik, hogy mit jelent helyben élni, helyben alkotni, helyben gondolkodni a jövőről.

Ez a kötet arra vállalkozik, hogy magyarországi példákon keresztül bemutassa: milyen sokféle arca lehet ennek a szemléletnek. Nem egyetlen modellt ír le, hanem többféle történetet: olyat, ahol a gazdálkodás és a természetvédelem kapcsolódott össze; olyat, ahol a közösségi integráció volt a fő szempont; és olyat is, ahol a gazdasági kényszerhelyzet teremtett új utakat. A kötet végén pedig összegzi a tapasztalatokat: mi kell ahhoz, hogy ezek a kezdeményezések ne csak elinduljanak, hanem hosszú távon is fennmaradjanak. Ez a kötet abban kíván hozzájárulni a szakmai párbeszédhez, hogy bemutattja: a zöldutak miként válhatnak a fenntartható helyi gazdaságfejlesztés kulcseszközeivé. A nyolc magyarországi esettanulmány segítségével azt vizsgáljuk, milyen körülmények között indultak el a kezdeményezések, milyen erőforrásokra építettek, milyen eredményeket értek el, és hol ütköztek nehézségekbe. A történetek tanulságai egyaránt fontosak a szakpolitikai döntéshozók, a gyakorlati szakemberek, az önkormányzatok és a helyi közösségek számára. Különösen fontos számunkra, hogy az olvasó lássa: a zöldutak nem öncélú projektek, hanem a fenntartható helyi gazdaságfejlesztés eszközei.

A kötet nemcsak példák sorát tárja az olvasó elé, hanem arra is törekszik, hogy megmutassa a zöldutak sokrétű jelentését és beágyazottságát. Az első fejezetekben tisztázzuk a fogalmakat: mit jelent a zöldút ökológiai, közösségi vagy éppen térségfejlesztési szempontból, hogyan kapcsolódik a zöldinfrastruktúrához, és milyen szerepet játszik a helyi közösségek életében. A történeti áttekintés felidézi, hogyan bontakozott ki a zöldútmozgalom nemzetközi szinten, és miként jelent meg Magyarországon, milyen szakmai és civil kezdeményezések alapozták meg a hazai fejlődést.

A szakmai háttér fejezetei feltárják, hogyan lehet zöldutas együttműködések létrehozni és működtetni, milyen típusai vannak ezeknek a kezdeményezéseknek, és milyen szempontok mentén képzelhető el egy minősítési rendszer, amely segíti a hosszú távú fenntarthatóságot. A LEADER-programhoz kapcsolódó rész bemutatja, hogyan illeszkedhetnek a zöldutak a térségi fejlesztésekbe, és miként válhatnak a közösségi alapú tervezés gyakorlati eszközévé. Szó esik a táj- és természetvédelem, a natúrparkok és a zöldutak közötti kapcsolódásokról is, valamint a zárandokutak spirituális és közösségi jelentőségéről, amelyek új perspektívát nyitnak a zöldutak értelmezésében. Végül a turisztikai és rekreációs hálózatokhoz való kapcsolódásról is képet adunk: a látogatóbarát útvonalak kialakításáról, a jelzések és táblarendszerek szerepéről, amelyek a mindennapi használat szempontjából kulcsfontosságúak.

A zöldutak a hazai fejlesztéspolitikában is több területen hasznosíthatók. Kapcsolódnak a LEADER programhoz, ahol az alulról szerveződő helyi kezdeményezések kapnak hangsúlyt. Illeszkednek a natúrparkok működéséhez, amelyek szintén közösségi alapú, többfunkciós térségi keretek. Összhangban vannak a Slow Food mozgalommal és a rövid ellátási láncokat támogató agrárpolitikával. És természetesen kapcsolatban állnak az aktív turizmus

fejlesztésével, amely a gyalogos és kerékpáros útvonalakat nemcsak közlekedési, hanem élményalapú hálózatként is értelmezi.

A zöldutak tehát egyszerre kötnek össze múltat és jelent, tájat és közösséget, gazdasági és társadalmi folyamatokat. Ez a kötet arra hívja az olvasót, hogy ezeknek a kapcsolódásoknak a rétegeit együtt tárjuk fel: a fogalmi alapoktól a történeti előzményeken át a konkrét helyi példákig, egészen addig, ahol a jövő fejlesztési irányai kirajzolódnak.

II. ZÖLDUTAS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÉPÍTŐKÖVEI – FOGALMAK ÉS JELENTÉSMEZŐK

Tar Gyula – Budai Krisztina

Napjainkra közismertté vált, hogy Földünk környezeti állapota drasztikusan romlik, a globális környezeti válsággal párhuzamosan pedig erősödik a társadalmak polarizációja, a közösségek és egyének egymástól való elszigetelődése. Nem véletlen, hogy egyre többen ismerik el: jóllétünk megőrzéséhez elengedhetetlen például a fenntartható termelési-közlekedési megoldások és fogyasztási szokások elterjesztése, a biológiai sokféleség megőrzése, és nem utolsósorban az egymással való együttműködés.

Jelen fejezet célja, hogy rávilágítsunk a kapcsolódó alapvető fogalmak tartalmi összefüggéseire, kapcsolódási pontjaira és ezáltal segítsük a zöldutat létrehozni kívánó helyi közösségeket a zöldutas együttműködés, mint tartalmi keret lehetőségekkel és eszközökkel való feltöltésében. A fogalmak tisztázása ugyanakkor hasznos lehet a téma iránt érdeklődő tájépítész, geográfus, közgazdász és más szakemberek, a döntéshozók, jogalkotók, de a laikus érdeklődő közönség számára is.

A zöldút fogalma kettős jelentéstartalommal bír: egyrészt utal a fizikai értelemben vett útvonalra, amely kézzelfogható és szemmel látható eleme a tájnak; másrészt magában hordoz egy mélyebb, módszertani réteget is, amely a zöldutak kialakításának elveire, céljaira és együttműködési kereteire vonatkozik (2.1. táblázat). Míg a laikus közönség számára jellemzően a konkrét, fizikai megjelenés kerül előtérbe, addig a vidékfejlesztési szakemberek, önkormányzatok és a fejlesztési folyamatokban részt vevő szereplők elsősorban e mögöttes, összetettebb jelentéstartalommal dolgoznak.

a kifejezés elsődleges, „látható” jelentéstartalma		a kifejezés „rejtett”, de esszenciális jelentéstartalma	
természet- közelség, tájhoz kötődés	összekapcsoltság	közösségi kezdeményezés	térségi együttműködés

2.1. táblázat: A zöldút fogalom jelentésrétegei
Forrás: a szerzők összeállítása

A fejezetben tárgyalt fogalmak sorrendje mentén fokozatosan távolodunk el attól az értelmezési kerettől és követelményrendszertől, amelyet ez a kiadvány a zöldút fogalma alatt ért.

II.1. Zöldút és zöldinfrastruktúra – (táj)ökológiai megközelítés

A zöldút (greenway) fogalma az 1980-as évek végén honosodott meg az Egyesült Államokban. Kezdetben elsősorban gyakorlati válaszként szolgált az elhagyott vasútvonalak újrahasznosítására, de hamar egy olyan eszközzé vált, amely az autóközpontú városfejlődés problémáira – például a gyalogos- és kerékpáros közlekedés háttérbe szorulására, a zöldfelületek eltűnésére vagy a rekreációs terek hiányára – kínált megoldást. Bár a koncepció az USA-ból indult, több ponton is európai gyökerekkel rendelkezik.

A zöldutak első átfogó értelmezését Fábos Gyula (Julius Gy. Fábos), az Amerikában élő és alkotó magyar származású tájépítész adta. Meghatározása szerint a zöldút „hálózatba kapcsolt, különböző szélességű folyosók rendszere”, amely a természet magasabb szintű infrastruktúráját alkotja, egyfajta ökoszisztémák közötti keringési rendszerként, különös odafigyeléssel kezelendő (FÁBOS – AHERN, 1995).

Ez a megközelítés egyértelműen (táj)ökológiai alapokon nyugszik, és már előrevetíti a később az Egyesült Államokban, majd Európában is meghatározóvá váló zöldinfrastruktúra szemléletet. A (táj)ökológiai folyosók, az ökológiai kapcsoltság és a természetes rendszerek hálózatos szemlélete már a zöldutak megjelenése előtt is jelen volt a tudományos diskurzusban mindkét kontinensen. A zöldutak térnyerésével párhuzamosan pedig elindult egy szintetizáló irányzat is, amely a korábbi, részterületekre koncentráló megközelítéseket egyesítve vezette be és terjesztette el a zöldinfrastruktúra elméletét, amely a természetes és félig természetes területek hálózatos rendszerét a területi és településtervezés szerves részének tekinti. A zöldinfrastruktúra elmélete kimondja, hogy ezek a zöld rendszerek – csakúgy, mint a műszaki infrastruktúrák – tervezést, fenntartást és működtetést igényelnek, mivel egyszerre látnak el ökológiai, társadalmi és gazdasági funkciókat. Nem csupán zöldfelületekről van tehát szó, hanem olyan összekapcsolt elemek hálózatáról, amely képes támogatni az ökológiai kapcsoltságot, javítani az életminőséget, és hozzájárulni a klímaadaptációhoz is.

Fábos a zöldút definíciójában említett „hatalmas keringési rendszer” gondolatát nem csupán ökológiai, hanem társadalmi és szakpolitikai szinten is értelmezi. Ezzel összefüggésben hivatkozik az 1987-es *President's Commission on Americans Outdoors* nevű döntéselőkészítő bizottság ajánlásaira, amely az Egyesült Államok akkori elnökének fogalmazott meg irányadó javaslatokat a szabadtéri rekreáció támogatására. A jelentés célja az volt, hogy felvázolja, milyen (köz)politikai intézkedésekre lenne szükség a szabadidős terek társadalmi elfogadottságának és elérhetőségének növeléséhez.

A dokumentum több előremutató megállapítást is tartalmazott, köztük egy olyat, amely – mai szemmel nézve – megelőlegezte a zöldutak koncepcióját:

„A közösségeknek zöldutakat – magán- és közösségi (tulajdonú) rekreációs területek és vizek folyosóit – kell kialakítaniuk annak érdekében, hogy az emberek hozzáférhessenek a lakóhelyükhöz közeli szabad terekhez, és hogy összekapcsolják a rurális és urbánus tereket az amerikai tájban, óriási keringési rendszerként kiterjedve városokra és vidéki tájakra egyaránt.” (SIEHL, 2008)

Ez az idézet szoros tartalmi és gondolati kapcsolatban áll Fábos ökológiai hálózati szemléletével, valamint azzal a később elterjedt zöldinfrastruktúra-elmélettel, amely a természetes és félig természetes rendszereket a városi és regionális tervezés egyik kulcselemeként kezeli. A bizottság ajánlása egy olyan szemléletváltás kezdetét is jelzi, amely a természetvédelem klasszikus, rezervátumszerű felfogása mellé egy hétköznapi használatra is alkalmas, összekapcsolt, multifunkciós zöldterületi rendszer létrehozását helyezte.

E fordulat hátterében több, egymással összefüggő felismerés állt:

- Egyrészt egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az emberek fizikai és mentális egészségéhez elengedhetetlen a mindennapos szabad levegőn való mozgás;
- Másrészt, hogy a zöldterületeket nem lehet kizárólag távoli nemzeti parkokban koncentrálni, különösen egy olyan urbanizált társadalomban, ahol az ingatlanpiaci nyomás folyamatosan csökkenti a be nem épített területeket.

E felismerések hatására egyre inkább előtérbe került az az igény, hogy a nagyvárosokhoz közeli, közösségi és ökológiai funkciókat is betöltő zöld folyosók és nyílt terek kialakításába a magántulajdonú és önkormányzati területek is bevonásra kerüljenek (AHERN, 2003). Ez a szemlélet kézzelfoghatóvá tette a zöldinfrastruktúra hálózati megközelítését, és összekötötte a táji léptékű ökológiai gondolkodást a településtervezési és közösségi fejlesztési célokkal.

A zöldutak első részletes tervezési cél- és szempontrendszerét a Massachusettsi Egyetem Tájépítészeti és Regionális Tervezési Tanszéke dolgozta ki, és a Fábos Gyula és Jack Ahern által szerkesztett 1995-ös kézikönyvben jelentették meg (FÁBOS – AHERN, 1995). E munka azóta alapműként hivatkozott a témában, és szám---ány is visszautal rá. A szakirodalomból egyértelműen kirajzolódik, hogy az amerikai, erősen tájépítészeti szemléletű megközelítés nemcsak a zöldutak elméleti megalapozásában helyez hangsúlyt az ökológiai szempontokra, hanem a gyakorlati tervezés és fenntartás során is központi elemként kezeli azokat.

A zöldinfrastruktúra fogalmával való szoros kapcsolat különösen jól tetten érhető Jack Ahern 1996-ban megfogalmazott zöldút-definíciójában, amely jelentős átfedést mutat a később az EU zöldinfrastruktúra-szemléletére épülő, hazai kutatói értelmezésekkel is. Ahern így fogalmaz: „A zöldutak olyan földterületek

hálózatai, amelyeket többféle célra terveznek, alakítanak ki és kezelnek, beleértve az ökológiai, rekreációs, kulturális, esztétikai vagy egyéb célokat, és amelyek összeegyeztethetők a fenntartható földhasználat fogalmával.” (AHERN, 2003) Ezzel tartalmilag és szerkezetileg is szorosan rokon a zöldinfrastruktúra hazai meghatározása, amely az EU-s definíciókból kiindulva a következőképp fogalmaz: „Zöldinfrastruktúrának nevezzük a természetes, félig természetes és természetközeli területek, valamint az ökológiai funkciót betöltő egyéb, növényzettel fedett területek, illetve vizek és vízparti ökoszisztémák hálózatát. A zöldinfrastruktúra területei multifunkcionális erőforrások, amelyek sokféle ökoszisztéma-szolgáltatás nyújtására képesek. Az ökoszisztéma-szolgáltatások fenntartása, fejlesztése a zöldinfrastruktúra stratégiai tervezésével, fejlesztésével és kezelésével biztosítható. A zöldinfrastruktúra a vidéki és városi környezetben egyaránt jelen van.” (VASZÓCSIK, 2021)

Ez a párhuzam nemcsak elméleti, hanem gyakorlati jelentőséggel is bír. Fontos kiemelni, hogy a magyar jogi szabályozásban már ez utóbbi, zöldinfrastruktúra-alapú fogalomrendszer vált irányadóvá. Ezt tükrözi többek között a 2023. évi C. törvény a magyar építészetéről, valamint a 282/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet a települési zöldinfrastruktúráról, a zöldfelületi tanúsítványról és a zöld védjegyről, amelyek fogalmi keretükben is erre a szemléletre épülnek.

II.2. Zöldút mint útvonal

A zöldút kifejezés hallatán sokan minden bizonnyal valamilyen természetközeli útvonalra asszociálnak, nem véletlenül, hiszen ez valóban lényeges részét képezi a zöldút jelentéstartalmának. Ahogyan a 2.1. táblázatban is jeleztük, az „útvonal” értelmezés nélkül nehezen választható el sok más közösségi kezdeményezéstől. Akár a társadalmi-közösségi jóllét, akár az ökoszisztémák és a tájökológiai rendszer felől közelítjük meg, az útvonal (trail), vagyis a fizikai kapcsolat létrejötté, mind az amerikai, mind az európai zöldutas gyakorlatban központi jelentőséggel bír. Ez nem csupán térbeli kapcsolatot jelent, hanem összekötő elemként is szolgál a különböző funkciók – például rekreáció, természetvédelem, közösségi térhasználat – között. Ez a megközelítés összhangban áll a korábban tárgyalt zöldinfrastruktúra-elmélettel is, amely a fizikai hálózatokat nem önmagukban, hanem ökoszisztéma-szolgáltatásokat biztosító, multifunkcionális rendszerekként értelmezi – városi és vidéki környezetben egyaránt.

Ez a fizikai útvonalra épülő, mégis társadalmi és ökológiai funkciókkal átszőtt megközelítés jelent meg a 2000-es évek elején Kelet-Közép-Európában is, ahol a régió számos országának helyi közösségei és civil szervezetei működtek együtt a The Central and Eastern European Greenways Program (CEG) című projekt keretében. A program egyik fontos eredménye a zöldutak kelet-közép-európai földrajzi és társadalmi sajátosságait figyelembe vevő definíció kidolgozása volt (KISS, 2008). Ennek értelmében: „A zöldutak olyan többfunkciós útvonalak, melyeket a nem motoros közlekedés céljára alakítanak ki. Lehetnek zöld folyosók, történelmi kereskedelmi útvonalak, folyók és vasutak

mentén vezető ösvények, utak. A zöldutakat helyi emberek működtetik, azzal a céllal, hogy támogassák a fenntartható fejlődést és az egészséges életmódot. A zöldutak keretét biztosítanak a közösségen alapuló kezdeményezéseknek és a természetvédelemhez, kulturális örökségvédelemhez, fenntartható turizmushoz és a nem motorizált közlekedéshez kapcsolódó projekteknek. A zöldutak törekszenek arra, hogy kielégítsék a helyiek és a látogatók igényeit és hozzájáruljanak a helyi gazdaság megerősítéséhez.” (A teljes definíciót lásd: MURPHY – MOUREK, 2010). Ez a definíció jól tükrözi, hogyan kapcsolódik össze a zöldút fogalmában a fizikai infrastruktúra és a mögötte álló társadalmi, környezeti és gazdasági célrendszer, miközben figyelembe veszi a kelet-közép-európai térség sajátosságait – különösen a civil társadalom szerepét, a helyi közösségek erőforrásait, valamint a posztszocialista örökségből fakadó kihívásokat, amelyek a közösségi együttműködések és fenntartható fejlesztési modellek sajátos formáit alakították ki a térségben.

Mindez jól mutatja, hogy a zöldút fogalma a kelet-közép-európai kontextusban is egyszerre jelent fizikai útvonalat és komplex társadalmi-gazdasági kezdeményezést. Az ebben rejlő potenciál azonban csak akkor bontakozhat ki teljes mértékben, ha a tervezés és megvalósítás során olyan alapelvek érvényesülnek, amelyek túlmutatnak az infrastruktúra fizikai megvalósításán, és figyelembe veszik az ökológiai és közösségi hálózatépítés szempontjait is.

E ponton ismét releváns AHERN (2003) már idézett tanulmánya, amely időtálló, hazánkban is megfontolandó iránymutatással szolgál. Értelmezésében a zöldutak alapvető ismérvei a többfunkciós jelleg, a természetközelség, az ökológiai, rekreációs és kulturális-történelmi erőforrások összekapcsolása, valamint a hálózatos szemlélet. E szempontok teljesülése elengedhetetlen ahhoz, hogy a zöldutak valóban képesek legyenek a társadalom és az ökoszisztémák számára is tartós előnyöket nyújtani.

A tájépitészeti megközelítés természetesen a hazai szakmai gondolkodásban sem idegen a zöldutak kapcsán. E szemléletet elsősorban a MATE és jogelődjeinek Budai Campusán dolgozó kutatók munkái képviselik meghatározó módon – többek között Bárcziné Kapovits Judit, Csemez Attila és Sallay Ágnes kutatásai révén (BÁRCZINÉ KAPOVITS et al., 2009). Tanulmányaikban központi elvárásként jelenik meg, hogy a zöldút olyan útvonalként valósuljon meg, amely a táj karakterét meghatározó természeti, kultúrtörténeti, épített és esztétikai értékeket bekapcsolva köti össze a településeket, erősítve ezáltal a tájjal való kapcsolatot és kötődést a felhasználókban.

Ez a megközelítés jól rezonál Ahern korábban idézett elveivel is, különösen a természetközelség, a többfunkciós használat és a hálózatos rendszerépítés szempontjaival. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a fenntarthatósági szempontok érvényesítése kulcsfontosságú a zöldutak létrehozása során – ez különösen akkor válik kritikussá, ha az új útszakaszok építése ellentmondásba kerül a zöldút eredeti, erőforrás-takarékos logikájával.

Nem véletlen, hogy az Európai Zöldút Szövetség (European Greenways Association, EGWA) is elsődlegesen a meglévő, de eredeti funkciójukat már nem betöltő vonalas infrastruktúra-elemek – például felhagyott vasútvonalak,

megszűnt közutak, már nem hajózott csatornák – újrafelhasználását szorgalmazza a zöldúthálózat kialakítása során (www.aevv-egwa.org/greenways/). A hazai gyakorlatban ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az ilyen célú átépítések és funkcióváltások jelentős idő- és költségvonzattal, valamint adminisztratív terhekkel járhatnak – ezek alapos mérlegelése elengedhetetlen a megvalósíthatóság szempontjából.

Az EGWA megközelítése szerint a zöldutak motortmentes közlekedési célra ki- vagy átépített, többfunkciós útvonalak, amelyek hozzájárulnak az általuk érintett térségek környezetminőségének és életminőségének javításához is. Alapvető követelmény, hogy ezek az útvonalak a gyalogosok és kerékpárosok számára megszakítás és fizikai korlátozás nélkül, biztonságosan használhatóak legyenek.

II.3. Zöldutak és a helyi közösség

Az útvonal megléte mellett a zöldutak másik alapvető ismérve és feltétele a közösségi kezdeményezés. A zöldutak ugyanis minden esetben helyi akaratból, az adott településen/térségben élő magánszemélyek, ott gazdálkodók, a helyben működő vállalkozások, önkormányzatok, egyházi intézmények és más helyi szereplők együttműködésén alapulva jönnek létre. A zöldút tehát nem létezhet a létrehozását és fenntartását vállaló, az iránt elkötelezett helyi közösség(ek) nélkül.

A zöldutak egyik célja a helyi közösségek megerősítése, az érintett településeken élők közösségbe szervezése, szülőföldjükhöz, lakóhelyükhöz való kötődésük megerősítése. A térségi zöldutak fontos célja emellett, hogy az egymással szomszédos települések fizikai összekötését a közösségeik közötti személyes, gazdasági, kulturális kapcsolatok intenzívebbé tételével tegyék élővé.

A közösség elsősorban a zöldút működtetésének alanya, de egyben annak hasznélvezője és alakítója is. A zöldutas együttműködés nemcsak közös célkitűzések mentén szerveződik, hanem közös tanulási és cselekvési folyamatokat is generál, amelyek során a helyi lakosok különféle szerepekben – szervezőként, önkéntesként, szolgáltatóként vagy akár csak felhasználóként – válnak aktív részesévé a projektnek. Ez az aktív részvétel és a társadalmi bevonás kulcsszerepet játszik abban, hogy a zöldút ne csupán fizikai infrastruktúraként, hanem élő, fejlődő közösségi térként is értelmezhető legyen.

A zöldutak a közösségi identitás erősítésének eszközei is. A közös múlt, a táji örökség, a helyi értékek és hagyományok újrafelfedezése és láthatóvá tétele révén hozzájárulnak ahhoz, hogy a lakosság megerősítse kötődését a térséghez. A zöldutak mentén kialakított közösségi terek, események, tematikus programok lehetőséget kínálnak az intergenerációs és interkulturális párbeszédre, valamint a helyi tudás újraértelmezésére is. Ez különösen fontos olyan vidéki térségekben, ahol a gazdasági és demográfiai kihívások miatt a közösségi kohézió meggyengült, és új típusú kapcsolódási pontokra van szükség.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a zöldutas közösségi hálózatok hozzájárulnak a társadalmi tőke újratermeléséhez, és hosszabb távon

olyan együttműködési kultúrát alapoznak meg, amely a helyi gazdaság és a fenntartható térségi fejlődés motorjává válhat. A közösségi részvételen alapuló kezdeményezések révén erősödik az érintettek érdekérvényesítő képessége, nő a települések közötti partnerség, és fokozódik a térségi szintű önszerveződés. A zöldút tehát nem csupán egy környezetbarát közlekedési alternatíva, hanem egy olyan társadalmi innovációs tér, amely elősegíti a helyi közösségek hosszú távú megerősödését és önfenntartását.

II.4. Zöldút és térségfejlesztés

A zöldutak létrehozása során fontos szempontként merül fel, hogy a megvalósítás eredményeként a közösség jóllétében tartós pozitív változások következzenek be. E cél a zöldutak létrehozását a *terület- és vidékfejlesztés* fogalomkörével is gyakorlati kapcsolatba hozza. A zöldutakhoz kapcsolódó tevékenységek olyan kiterjedt és részben vitatott fogalmi keretbe ágyazódnak, hogy a sokrétű szakirodalom ellenére sem könnyű egyértelmű, minden esetben releváns párhuzamokat vonni. Ennek egyik oka, hogy a zöldutak igen sokféle formában jelenhetnek meg: léteznek térségi és városi kontextusban kialakított útvonalak, rövidebb, két települést összekötő szakaszok, valamint több régión áthaladó, hosszú távú hálózatok is. Mindemellett – amint azt korábban is kifejtettük – maga a „zöldút” fogalma sem egységesen értelmezett, hanem több jelentésréteget is magában hordoz, amelyek a fizikai infrastruktúrától a közösségi és módszertani dimenziókig terjednek.

A hazai gyakorlatban tovább nehezíti a zöldutak értelmezését, hogy a terület- és vidékfejlesztés fogalmait sok esetben elsősorban jogszabályi definíciók, illetve a pénzügyi források felhasználási logikái mentén közelítik meg. Ennek következtében gyakran előfordul, hogy „területfejlesztésnek” az minősül, amit az adott törvényi szabályozás vagy az illetékes ágazati irányítás annak tekint, míg „vidékfejlesztésről” akkor esik szó, ha az adott beavatkozás célzott, erre címkézett forrásból történik.

Ez a megközelítés – bár gyakorlati szempontból pragmatikus és adminisztratív szinten könnyen kezelhető – jelentősen leegyszerűsíti a térségi folyamatok komplexitását, és nem feltétlenül képes befogadni az olyan sokdimenziós, közösségi és tematikus elemeket integráló kezdeményezéseket, mint amilyenek a zöldutak. Ennek következtében e gyakorlatok gyakran kívül maradnak a hagyományos terület- vagy vidékfejlesztési kategóriákon, noha célrendszerük és hatásaik alapján szorosan kapcsolódnak azokhoz.

Annyi bizonyosan megállapítható, hogy Közép-Európa országaiban a térségi zöldutak elsősorban az ott élő közösségek számára jönnek létre, és célrendszerükben hangsúlyos szerepet kap a közösségi kapcsolatok erősítése. E sajátosság alapján érdemes lehet olyan fogalomhasználatot előnyben részesíteni, amely nem bonyolódik bele a zöldutak fogalmi sokféleségéből adódó értelmezési bizonytalanságokba. Ennek megfelelően célszerűnek tűnik a *szelíd térségfejlesztés* fogalmának alkalmazása e típusú kezdeményezések leírására.

A szelíd térségfejlesztés kifejezés a hazai szakpolitikai diskurzusban is megjelent, különösen az olyan programok révén, mint amelyeket a Herman Ottó Intézet és a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium támogatott 2015–2016 során. A program során kidolgozott koncepcionális keret szerint a szelíd térségfejlesztés olyan folyamatot jelöl, amelyben a helyi közösségek az általuk megfogalmazott igényekre és lehetőségekre építve alakítanak ki kezdeményezéseket. Ezek célja nem csupán a közösségépítés, hanem a helyi gazdaság megerősítése is, a projektek megvalósítása pedig jellemzően partnerségben, szakmai támogatással és részben helyi erőforrásokra támaszkodva történik. A szelíd térségfejlesztés tehát egy olyan fejlesztési megközelítést jelöl, amely kíméletesen, fokozatosan és helyi sajátosságokra építve kíván hatást gyakorolni a térségi folyamatokra. A szelídség ebben a kontextusban nem a fejlesztés hatékonyságának vagy jelentőségének csökkent értelmű jelölője, hanem az alkalmazott módszerek és alapelvek természetére utal: egy emberléptékű, részvétel-alapú, erőforrás-takarékos megközelítésre, amely komplex módon tekint a fejlesztésre, és igyekszik a térségi értékeket nem lecserélni, hanem azokból kiindulva, azokat erősítve építkezni.

Tanulmányunkban nem a teljes körű fogalmi lezárásra, hanem a zöldút fogalom különböző jelentésrétegeinek és értelmezési lehetőségeinek feltárására törekedtünk. Célunk az volt, hogy érzékeltesük: a zöldutas kezdeményezések rendkívül sokféle formát ölthetnek, és komplex, térben és tartalomban is változatos hálózatot alkotnak. A tanulmány gondolatai kiindulópontként szolgálhatnak mindazon közösségek és szakemberek számára, akik zöldutas együttműködésben gondolkodnak, és saját térségi viszonyaikhoz illeszkedő célokat és eszközöket keresnek.

Irodalomjegyzék

- AHERN, J. (2003). Greenways in the USA: theory, trends and prospects. In: JONGMAN, R. H. G. – PUNGETTI, G. (szerk). *Ecological Networks and Greenways – Concept, Design, Implementation*. Cambridge University Press, Cambridge
- BÁRCZINÉ KAPOVITS J. – CSEMEZ A. – SALLAY Á. (2009). Tájépítészeti kutatási feladatok a magyarországi zöldutak fejlesztésénél. *Tájökológiai lapok*. 7 (2). 465-471 DOI: 10.56617/tl.4138
- FÁBOS, J. GY. – AHERN, J. (szerk.) (1995). *Greenways: The Beginning of an International Movement*. University of Massachusetts, Department of Landscape Architecture and Regional Planning, Amherst
- KISS R. (szerk.) (2008). *Zöldútmutató – Iránytű útkeresőknek*. Ökotárs Alapítvány, Budapest, 2008. ISBN 978-963-06-5930-4.
- MURPHY, D. – MOUREK, D. (2010). Central European Greenways – Designing International Corridors of Sustainable Development. *Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning*. 3(1). doi: <https://doi.org/10.7275/fabos.856>

SIEHL, G. H. (2008). The policy path to the great outdoors – A history of the outdoor recreation review commissions. Resources For the Future, Washington, DC

VASZÓCSIK V. (szerk). (2021). Zöldinfrastruktúra-hálózat fejlesztése Magyarországon. Agrárminisztérium, Budapest. ISBN 978-615-5673-83-2

III. A ZÖLDÚT MOZGALOM – TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Budai Krisztina

A zöldút mozgalom a környezetbarát közlekedési formák fejlesztésén és támogatásán túl mélyebb társadalmi, kulturális és ökológiai összefüggéseket is magában hordoz. Míg a fogalom (és annak hazai adaptációja) társadalmi és ökológiai jelentésrétegeit a *II. fejezet* részletesen tárgyalta, e helyen a zöldút mint nemzetközi mozgalom történeti és földrajzi kontextusára fókuszálunk.

A motormentes eszközökkel közlekedők (pl. gyalogosok, kerékpárosok, természetjárók) számára kialakított zöldutak története hosszú múltra tekint vissza: gyökerei egészen a 19. századig nyúlnak, míg a modern, szervezett formáját a 20. század végén kezdte elnyerni. A mozgalom világszerte különböző formákban jelent meg, de a különböző országokban indult zöldút kezdeményezések közös jellemzője a természet és ember harmonikus együttélésének elősegítése.

III.1. Tájépítészeti előzményektől a közösségi zöldútmozgalomig

A zöldutak előzményei a 19. századi várostervezési elképzelésekben fedezhetők fel. E történeti gyökereket a *II. fejezet* a fogalom formálódása szempontjából már érintette; itt a cél annak bemutatása, hogy ezek az elképzelések hogyan ágyazódtak be a későbbi zöldútmozgalom gyakorlati eszköztárába (FÁBOS, 1995).

Az Egyesült Államokban Frederick Law Olmsted tájépítész volt az egyik első, aki felismerte a természetes terek rekreációs és közösségi jelentőségét. Egyik legismertebb munkája, a New York-i Central Park nemcsak esztétikai szempontból volt úttörő, hanem társadalmi funkcióját tekintve is: a városi lakosság számára kínált lehetőséget a természethez való kapcsolódásra. Későbbi tervei, mint például a bostoni „Emerald Necklace” – egy parkokból és zöldfolyosókból álló rendszer – már a zöldút fogalmához közelebb álló koncepciók voltak. Ezek az egymással összekapcsolt zöldterületek a városi térség ökológiai és társadalmi megújítását szolgálták.

Európában az amerikai kezdeményezésekkel párhuzamosan alakultak ki hasonló törekvések. Az angliai Kertváros mozgalom (Ebenezer Howard) a város és a természet közötti mesterséges határok lebontására törekedett. A cél a városi infrastruktúra természetes környezettel való integrálása volt. Bár ezek az elképzelések még nem használták a „greenway” kifejezést, filozófiájukban

már megjelent az az igény, hogy a közlekedés, a rekreáció és a természetvédelmi szempontok egyaránt érvényesüljenek egy közös térhasználati rendszerben.

A zöldút mozgalom modern formája a 20. század második felében, különösen az 1980-as évektől kezdett szervezettebbé válni. E korszak társadalmi és környezeti folyamatait – köztük a városiasodás hatásait és a motorizált közlekedés kritikáját – a *II. fejezet* már részletesen bemutatta.

Az Egyesült Államokban a mozgalom egyik fordulópontját az 1986-ban indult Rails-to-Trails Conservancy program jelentette. Ennek keretében használaton kívüli vasútvonalakat alakítottak át többfunkciós – elsősorban gyalogos és kerékpáros – útvonalakká. Ezek az újrahasznosított nyomvonalak nemcsak a fenntartható közlekedést szolgálták, hanem a helyi közösségek rekreációs lehetőségeit is bővítették, és hozzájárultak az ökoturizmus és a térségi gazdaság fejlődéséhez.

A Rails-to-Trails program jelentősége nem csupán az amerikai zöldutak térnyerésében állt, hanem abban is, hogy olyan modellként szolgált, amelyet más országok – különösen Európában – is adaptálni tudtak. Az elhagyott vasúti nyomvonalak újrafelhasználása több szempontból is ideálisnak bizonyult: ezek a vonalak általában kis emelkedésűek, jól nyomkövethetők, és már eleve összekapcsoltak településeket. Ezen felül az ilyen típusú kezdeményezésekhez nem volt szükség teljesen új infrastruktúra kiépítésére, hanem elegendő volt egy átértelmezett funkcióval megtölteni a meglévő rendszert. A zöldútmozgalom ezzel együtt egy olyan alulról szerveződő, közösségorientált formává vált, amelyben a helyi civil szereplők, önkormányzatok és természetvédelmi szervezetek is kulcsszerepet kaptak – elősegítve, hogy a zöldutak társadalmi beágyazottsága és fenntarthatósága hosszú távon is biztosított legyen.

III.2. A zöldutak nemzetközi elterjedése és példái

Észak-Amerika: USA és Kanada

A 21. századra a zöldútmozgalom világszerte elterjedt, és számos országban alkalmazkodott a helyi körülményekhez. Észak-Amerikában különösen kiterjedt hálózat jött létre: az Egyesült Államokban a Greenways Program részeként több ezer kilométernyi útvonal épült ki, köztük az East Coast Greenway, amely az USA keleti partvidékét köti össze.

Ezeknek az útvonalaknak jelentős része korábbi vasúti és csatorna-hálózatok nyomvonalát hasznosítja újra, amelyek hosszú távon biztosították a közlekedés infrastruktúráját, de funkciójukat az ipari és közlekedési szerkezetváltás miatt elvesztették. Az új funkcióval való megtöltés nemcsak gazdaságos megoldás volt, hanem hozzájárult ahhoz is, hogy ezek a vonalak a közösségi rekreáció és a fenntartható közlekedés szolgálatába álljanak.

Kanadában a The Great Trail (korábban Trans Canada Trail) több mint 27 000 km hosszú útvonala vált a világ egyik leghosszabb, többfunkciós közlekedési és rekreációs zöldútjává. Az útvonal jelentős része szintén korábbi vasútvonalak, erdészeti és mezőgazdasági utak mentén alakult ki, gyakran vidéki vagy természetközeli térségekben.

Mindkét ország példája azt mutatja, hogy a jellemzően ipari vagy közlekedési célú infrastruktúra újrafelhasználása jelentős társadalmi támogatottságot és hosszú távú fenntarthatóságot eredményezhet, ha kellően hálózatos és közösségileg hasznos formát ölt.

Nyugat-Európa: Egyesült Királyság, Franciaország, Spanyolország, Írország

Az Egyesült Királyságban a Sustrans nevű civil szervezet 1977-től kezdve dolgozott a National Cycle Network kiépítésén, amely mára több ezer kilométer hosszú kerékpárút-hálózattá fejlődött. A hálózat fejlesztése során nagy arányban régi, felhagyott vasútvonalak, csatornapartok és alacsony forgalmú vidéki utak lettek újrafelhasználva, elősegítve, hogy a fejlesztések minimális beavatkozással illeszkedjenek a táji és közösségi környezetbe. A Sustrans nemcsak infrastrukturális fejlesztéseket végzett, hanem erős közösségi és környezeti szemléletformáló munkát is folytatott – így vált a modern zöldútmozgalom egyik mintaszervezetévé.

„Közösségekkel – Közösségekért dolgozunk, segítve őket, hogy életre keljenek a gyaloglás, kerékpározás, kerekedés által, és így egészségesebb életteret és boldogabb életet biztosítsunk mindenki számára.” (Sustrans.org)

Franciaországban és Spanyolországban is hasonló törekvések indultak. Előbbi országban az úgynevezett voies vertes („zöld utak”) jöttek létre, amelyek nagy részben felhagyott vasútvonalakat, csatornák menti nyomvonalakat és vidéki mezőgazdasági szolgálati utakat hasznosítottak újra – elsősorban szelíd turisztikai és helyi közlekedési célokra. Spanyolországban a Vías Verdes program 1993-ban indult el, és szintén az elhasználandó vasúti infrastruktúra (állomások, sínek, alagutak) újraértelmezésére épült. Mindkét program hangsúlyozta a kulturális örökség, a táji identitás és a helyi közösségek összekapcsolását, jól illeszkedve a II. fejezetben tárgyalt, közösségvezérelt zöldút-koncepcióhoz.

Franciaország zöldút-hálózata ma már több mint 5000 km hosszúságú, és számos régióban családbarát, alacsony forgalmú szakaszokat tartalmaz. Spanyolországban több mint 120 zöldútvonal működik a Vías Verdes program keretében, amelyek ipari örökségek – például vasútállomások és alagutak – felújításával és újrafunkcionálásával jöttek létre.

Írország zöldútprogramja az elmúlt másfél évtizedben jelentős fejlődésen ment keresztül (FAILTE IRELAND, 2021; KIERAN, 2021). A fejlesztések célja a fenntartható közlekedés, a turizmus, a vidéki gazdaság élénkítése és a közösségek megerősítése volt – utóbbi szempont különösen összhangban áll a zöldutak II. fejezetben bemutatott társadalmi jelentésrétegeivel. Az infrastrukturális fejlesztések nagyrészt felhagyott vasútvonalak és önkormányzati utak újrafelhasználásán alapultak.

Az állami, civil és vállalkozói szektorok hatékony együttműködésének köszönhetően 2018-ban az ír közlekedési miniszter védnökségével megjelent az Ír Nemzeti Zöldútfejlesztési Stratégia, amely a nemzeti és regionális zöldutak jövőbeli fejlesztésének irányelveit határozza meg 40 éves időtávlatban.

Az első, meghatározó ír zöldút, a Great Western Greenway, a korábbi Midland Great Western Railway felhagyott nyomvonalán épült ki. Az első szakaszát 2010 áprilisában nyitották meg, és 2011 júliusában avatták fel teljes hosszában, 42 km-es útvonallal Westport és Achill között. Ez a projekt úttörő szerepet játszott az ír zöldútfejlesztésekben, és hozzájárult a turizmus fellendítéséhez és a térség társadalmi-gazdasági élénkítéséhez Mayo megyében.

A közép- és kelet-európai zöldutak kialakulása

A Közép- és Kelet-európai Zöldutak (Central and Eastern European Greenways, CEG) program egy olyan regionális kezdeményezés, amely a fenntartható közösségi fejlődést, a természet- és kulturális örökség megőrzését, valamint az aktív turizmus és a környezetbarát közlekedés előmozdítását tűzte ki célul a régió öt országában (MURPHY – MOUREK, 2009). A zöldutak koncepciója Közép- és Kelet-Európában a Cseh Köztársaságon keresztül jelent meg. Az első zöldút kezdeményezés 1990-re nyúlik vissza, amikor egy cseh–amerikai csoport elkezdte népszerűsíteni a Bécs–Prága Zöldút ötletét.

1998-ban a brnói székhelyű Cseh Környezeti Partnerség Alapítvány (Nadace Partnerství) országos zöldútprogramot indított, amely a környezeti és társadalmi szempontból is fenntartható fejlődésre összpontosított. A CEG program 2000 óta civil kezdeményezésként terjedt el a régióban, és jelenleg az Environmental Partnership Association (EPA) koordinálja, amelynek tagjai közé tartoznak a nemzeti Környezeti Partnerség (Ökotárs) Alapítványok Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Magyarországon, Romániában és Bulgáriában (MURPHY – MOUREK, 2009).

A CEG hálózat jelenleg több hosszú távú zöldutat és helyi-városi útvonalat foglal magában. Ezek közül néhány jelentősebb kezdeményezés: a Borostyánkő út, amely Budapesttől Krakkóig terjed, és amelynek helyi ága Nowa Huta–Dłubnia zöldút néven Krakkóban is jelen van; a Krakkó–Morvaország–Bécs zöldút, amely Lengyelországon, Csehországon és Ausztrián keresztül halad; a Zöld Kerékpár – Kelet-Kárpáti zöldút, amely Lengyelország, Szlovákia és Ukrajna területén húzódik; a Prága–Bécs zöldutak Csehországban és Ausztriában; a Morva Borútvonala Dél-Morvaországban; valamint Romániában az Ásványvíz ösvény, a Fenyő út és az Arany ösvény.

A program térségi megvalósulása szorosan kapcsolódik az EPA – korábban Environmental Partnership for Sustainable Development (EPSD) – hálózathoz, amelyet az 1990-es évek elején hoztak létre azzal a céllal, hogy támogassa a környezetvédelem, a fenntarthatóság és a civil társadalom fejlődését a korábbi szocialista országokban. Az EPA működése lehetőséget teremtett arra, hogy a régió országai közös alapokra építve, hálózatos szemlélettel és összehangolt célrendszerrel dolgozzanak a zöldutak fejlesztésén.

A CEG program nem pusztán infrastruktúra-fejlesztési célokat szolgált, hanem egyben közösségi alapú tervezési és fejlesztési modellt is meghonosított a régióban. A program általános célkitűzései – például a helyi örökség megőrzése, az alternatív közlekedési módok előmozdítása és az aktív turizmus támogatása – helyi szintű kezdeményezéseken és civil szereplők aktív részvételén keresztül valósultak meg. Ez a működésmód jól illeszkedett a poszt szocialista országokban újrászerveződő civil társadalom fejlesztési igényeihez, és hozzájárult a helyi együttműködési kultúra megerősödéséhez.

A régió zöldútjainak jelentős része már meglévő, de funkciójukat veszített infrastruktúrákra – így például régi kereskedelmi utakra, mezőgazdasági földutakra, folyóparti ösvényekre vagy felhagyott vasútvonalakra – épült. Ez lehetővé tette, hogy a fejlesztések viszonylag alacsony költséggel, a táji és kulturális adottságok megőrzése mellett valósuljanak meg, összhangban az európai zöldút-módszertan alapelveivel.

III.3. A zöldútmozgalom Magyarországon

A zöldút, mint vidék- és közösségfejlesztési módszer a 2000-es évek elején érkezett Magyarországra (BÁRCZINÉ KAPOVITS, 2014). A kezdeményezés nem csupán egy új típusú, fenntartható – motormentes – közlekedési és turisztikai formát, hanem egy komplex, közösség- és értékalapú fejlesztési modellt is hozott magával. Hazai adaptációját több nemzetközi és hazai civil szervezet összehangolt munkája segítette elő. Kiemelt szerepet játszott ebben a már korábban említett Environmental Partnership for Sustainable Development (EPSD, később EPA), a Central and Eastern European Greenways (CEG) kezdeményezés, valamint a magyarországi Ökotárs Alapítvány, amely a nemzetközi módszertan hazai meghonosításának egyik fő katalizátora lett.

Az Ökotárs Alapítvány volt az első hazai szervezet, amely aktívan közvetítette a zöldút-módszertant a magyarországi szereplők felé (ÖKOTÁRS ALAPÍTVÁNY – KISS, 2008; ÖKOTÁRS ALAPÍTVÁNY, 2009). Az alapítvány kulcsszerepet vállalt a szakmai háttéranyagok és módszertani útmutatók lefordításában, hazai viszonyokra történő adaptálásában és terjesztésében, valamint a civil és önkormányzati szereplők bevonásában. 2006 és 2008 között az Ökotárs Alapítvány zöldútprogramjához csatlakozó térségek és civil szervezetek kezdeményezték a zöldutas mozgalom hazai elindítását. Ennek nyomán jött létre 2009-ben a Zöldutak Módszertani Egyesület (ZÖME), amely az Ökotárs Alapítvánnyal közösen segítette a hálózatépítést és hozzájárult a program társadalmi beágyazottságához, továbbá megalapozta a zöldutak fejlesztési és minősítési rendszerének kialakítását, létrehozta a zöldutat kezdeményező és koordináló szervezetek között megkötendő Partnerségi Megállapodást (ZÖME, é.n.).

A ZöME alapító tagjai olyan civil szereplők és szakemberek voltak, akik már korábban is aktívan részt vettek zöldutas kezdeményezésekben. Az egyesület kettős céllal alakult: egyrészt módszertani segítséget kívánt nyújtani a már működő és újonnan induló zöldutaknak, másrészt közösséget kívánt építeni

az érintett szereplők – civil szervezetek, önkormányzatok, facilitátorok és helyi lakosok – között. Tevékenységei közé tartoztak a facilitátorképzések, országos és régiós találkozók, tudásmegosztás, kiadványok (pl. Zöldútmutató – Iránytű útkeresőknek) készítése, valamint a nemzetközi kapcsolatok ápolása a CEG-hálózattal és az Európai Zöldutak Szövetségével (EGWA).

A ZöME egyik legnagyobb eredménye, hogy hozzájárult egy országos zöldúthálózat létrejöttéhez, amelyhez az évek során több mint húsz kezdeményezés csatlakozott, különböző fejlettségi szinten. Ilyenek például az Örökségeink Útján Zöldút (Drégelypalánk), a Duna-Ipoly Zöldút (Dunakanyar és alsó-Ipoly mente), a Háromtáj Zöldút (Sopron környéke), a Budavidék Zöldút (Zsámbéki-medence), a Földszíve Pilisi Zöldút (Pilisszentlászló), a Tanyakör Zöldút (Kiskunmajsa térsége), a Galga-Zagyva Zöldút (Kartal környéke), az Ormánsági Zöldutak (Kémes térsége), a Baranya Zöldút (Orfű térsége), a Mecsek Zöldút (Cserkút), a Nógrádi Zöldút (Alsópetény), a Pannontáj-Sokoró Zöldút, valamint a Mesés Hetés Zöldút (Bödeháza térsége).

A zöldutas hálózat hazai megvalósulása elsősorban a közép-magyarországi régióban kezdett formálódni, különösen Budapest és agglomerációja vonzáskörzetében. Ezekben a térségekben a civil kapacitás, az önkormányzati nyitottság és az örökségalapú turizmusfejlesztés már kedvező alapokat teremtett a zöldutak fogadásához. A koncepció fokozatosan vált ismertté más térségekben is, ahol a közösségi alapú szemlélet különböző tematikus vagy térségi fejlesztésekhez kapcsolódva jelent meg – ilyen volt például a LEADER programokhoz való illesztés, az ökoturisztikai stratégiákba való beépülés, illetve több esetben a natúrparkos együttműködésekhez való kapcsolódás.

Utóbbi különösen azokban a térségekben bizonyult relevánsnak, ahol a zöldutak alap gondolata – a táji, kulturális és közösségi értékek összekapcsolása – jól illeszkedett a natúrparkok célrendszeréhez és eszköztárához. Bár a 2010-es évek közepétől kezdődően a zöldutas tevékenységek közvetlen támogatottsága csökkent, a korábbi fejlesztések öröksége tovább él: számos helyen a módszertan alkalmazása beépült az oktatási vagy közösségi nevelési gyakorlatokba, illetve a helyi fejlesztéspolitikai gondolkodásba.

A ZöME honlapja (zome.hu) jelenleg archív üzemmódban érhető el, de megtalálhatóak rajta a korábbi dokumentumok, fotóarchívum és módszertani anyagok is. A ZöME továbbra is referenciapontként működik a közösségi alapú térségfejlesztési gyakorlat számára. A 2024 szeptemberében hatályba lépett 282/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet a települési zöldinfrastruktúra fogalmát és követelményeit is rögzítette, ezzel újabb lehetőséget teremtve a zöldutak tervezési és szakpolitikai integrálására. A rendelet alapján a zöldinfrastruktúra akkor tekinthető funkcionálisnak, ha legalább kétféle ökoszisztéma-szolgáltatást biztosít – így a zöldutak, mint egyszerre közlekedési, rekreációs és ökológiai folyosók, potenciálisan illeszkedhetnek e rendszerbe. Ez a szabályozási háttér új alapokat teremthet a jövőbeli újrainduláshoz vagy megerősítéshez – különösen, ha a közösségi szemlélet és az értékalapú megközelítés továbbra is érvényesülni tud.

Irodalomjegyzék

282/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet

BÁRCZINÉ KAPOVITS J. (2014). A magyarországi zöldút-tervezés tájépítészeti metodikájának megalapozása. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola. Budapest.

EUROPEAN GREENWAYS ASSOCIATION (EGWA) – www.aevv-egwa.org/greenways

EUROPEAN GREENWAYS ASSOCIATION (EGWA). (2011). Greenways in Europe. <https://www.aevv-egwa.org>

FÁBOS, J. GY. (1995): Introduction and overview: the greenway movement, uses and potentials of greenways. *Landscape and Urban Planning*. 33(1-3). 1-13.

FAILTE IRELAND (2021). Greenway Visitor Experience Interpretation Toolkit. <https://cdn.failteireland.ie/failteireland/Greenway-Visitor-Experience-Interpretation-Toolkit.pdf>

KIERAN, K. (2021). Code of Best Practice – National and Regional Greenways. Greenways Ireland.

MURPHY, D. – MOUREK D. (2009): Central European Greenways – Designing International Corridors of Sustainable Development

ÖKOTÁRS ALAPÍTVÁNY – KISS R. (szerk) (2008). Zöldútmutató – Iránytű útkeresőknek.

ÖKOTÁRS ALAPÍTVÁNY (2009). Zöldútmutató - Iránytű útkeresőknek

ZÖLDUTAK MÓDSZERTANI EGYESÜLET. (2009–2020). ZÖME honlapja. <http://www.zome.hu> (archív hozzáférés)

ZÖME (é.n.): “Magyarországi Zöldutak” Partnerségi Nyilatkozat (kézirat) <http://www.zome.hu> (archív hozzáférés)

IV. TÉRSÉGI ZÖLDUTAS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK SZERVEZÉSÉNEK, MŰKÖDTETÉSÉNEK SZAKMAI HÁTTERE ÉS MINŐSÍTÉSI SZEMPONTRENDSZERE

Kiss Gábor – Eperjesi Tamás – Tar Gyula

A zöldutakkal kapcsolatos nemzetközi és hazai szakirodalom – különösen a Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület (KIFESZ) szakmai koordinálásával 2023-ban megújított Zöldútmutató – Iránytű útkeresőknek c. kiadvány – szolgált alapul a jelen tanulmány elkészítéséhez. A dokumentum első részében tényszerűen és rendszerezett formában foglaljuk össze a zöldutas együttműködések működtetésével kapcsolatos szakmai elvárásokat, a kapcsolódó alapfogalmak és értelmezési keretek rövid bemutatásával.

A második részben a tervezett minősítési rendszer elemeit ismertetjük, külön megnevezve a zöldutas védjegy megszerzéséhez szükséges kötelező és választható kritériumokat, valamint a hozzájuk tartozó minimális szakmai elvárásokat. A jövőben ezen rendszer alkalmazása képezheti alapját a védjegyhasználati jogosultság megadásának, a KIFESZ szakmai koordinációja mellett. Ebből következően a fejezet ajánlásként is szolgál valamennyi olyan közösség számára, amely zöldutas együttműködés tervezésében gondolkodik – különösen a LEADER Helyi Akciócsoportok esetében.

Jelen tanulmány célja, hogy az elmúlt évtizedek gyakorlati tapasztalatainak új szemléletű és széleskörű szakmai együttműködésben elvégzett elemzése alapján összefoglaló módon bemutassa a zöldutas együttműködések szervezésének, működtetésének szakmai hátterét, valamint az ezekre alapozott, megújított minősítési szempontrendszert. A most kidolgozott rendszer nemcsak egyes szakmai elvárások rendszerezését célozza, hanem olyan módszertani és szemléleti megújulást is szolgálhat, amely régóta várt lendületet adhat a hazai zöldutas mozgalomnak. Kitűzött célunk annak segítése, hogy a zöldutak létrehozása érdekében kialakított helyi együttműködések reflektálni tudjanak korunk globális környezeti és társadalmi kihívásainak helyi-térségi szinten jelentkező következményeire, elősegítve a mintát adó, felelős közösségi és egyéni válaszok kialakítását. Ez alapozhatja meg, hogy a zöldutak már középtávon képessé váljanak a bennünk rejlő térség- és közösségfejlesztő lehetőségek kihasználására.

A minősítési szempontrendszer jelen tanulmányban közzétett változatának elkészítésében a Kis-térség-fejlesztők (KIFESZ) szakmai közössége aktív véleményező szerepet vállalt, amit ezúton is köszönünk.

IV.1. A zöldút fogalma, típusai

A zöldutak hazai viszonyokra alkalmazott fogalomrendszere azon a nemzetközi definíción alapul, amely 2000-ben látott napvilágot Lille-i nyilatkozat (Lille Declaration) formájában (EGWA).

„A zöldutak olyan független, kizárólag a nem motorizált utazások számára fenntartott, integrált módon kialakított kommunikációs útvonalak, amelyek javítják a környező terület környezeti állapotát és az ott élők életminőségét. Ezeknek az útvonalaknak meg kell felelniük a szélességre, a lejtésre és a felület állapotára vonatkozó kielégítő előírásoknak, hogy „felhasználóbarátok” és a különböző képességű felhasználók számára alacsony kockázatiúak legyenek. ...” LILLE-I NYILATKOZAT, 2000 (EGWA)

Ahogy az a tanulmány korábbi fejezetei (különösen a II. és III. fejezet) részletesen bemutatták, a zöldút fogalma az elmúlt évtizedek során fokozatosan formálódott – különböző nemzeti, szakmai és közösségi értelmezések mentén. A jelen fejezet célja, hogy e fogalmi keretet a zöldutak gyakorlati minősítéséhez és szakmai értékeléséhez illeszkedően pontosítsa, tovább árnyalja, amely az Európai Zöldutak Szövetsége (EGWA) által kiadott Lille-i nyilatkozatra épül, de a hazai szakmai és társadalmi sajátosságokat is figyelembe veszi. Ennek rétegmében:

A zöldutak

- olyan többfunkciós útvonalak, melyeket a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motormentes módon közlekedő vagy túrázó emberek számára hoznak létre;
- hozzájárulnak a légszennyezettség csökkentéséhez, az egészséges életmód elterjesztéséhez, a globális kihívásokhoz való alkalmazkodás erősítéséhez és a turizmus motorizált közlekedéstől való függőségének csökkentéséhez, így összességében egy környezeti és gazdasági szempontból is fenntarthatóbb társadalom kialakításához;
- a helyi közösségek fenntartásában működnek;
- létrehozása során a helyi közösségek alapvető célja, hogy az adott térségben élők és az oda látogatók igényeit egyaránt kielégítve élénkítsék a helyi gazdaságot, s ezzel hozzájáruljanak a térségben élők boldogulásához, jó(l)létéhez;
- ideális környezetet biztosítanak a közösségi kezdeményezések, továbbá a természetvédelemmel, kulturálisörökség-védelemmel, fenntartható turizmussal és motormentes közlekedéssel kapcsolatos fejlesztések számára.

A zöldút több mint egy, a zöldben futó útvonalrendszer. A zöldutak tervezésének és működtetésének szellemiségében, módszertanában az örökségvédelem, a környezetiszezmélet-formálás, az öko- és aktív turizmus, a

rekreáció fejlesztése, a helyi gazdaság élénkítése, a helyi közösségek megerősítése egyaránt érvényesül, az egyes helyszínek adottságainak megfelelően esetleg eltérő prioritással.

A „zöldutak” az *Ökotárs Alapítvány* által a Szellemi Tulajdon Nemzeti Szabadalmi Hivatalánál *nyilvántartott, bejegyzett védjegy* (nyilvántartási szám: 193 814). A hatályos jogszabályok alapján a védjegy jogosultja kizárólagos joggal rendelkezik arra, hogy a védjegyet használja, illetőleg annak használatára másnak engedélyt adjon. A magyarországi zöldutak minőségbiztosítását, a zöldutak országos hálózatának koordinációját és kommunikációját – a védjegy birtokosával megkötött megállapodás alapján – a *Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesület* végzi.

A nemzetközi (EGWA) osztályozás alapján három alapvető zöldút-típust különböztetünk meg:¹

- hosszú távú zöldutak: országokat, régiókat, nagyvárosokat kötnek össze, jellemzően valamilyen tematika mentén (pl. Borostyánkő-út: Budapest–Krakkó);
- térségi zöldutak: falvakat, kisvárosokat kapcsolnak össze vidéki térségekben, a helyi gazdaság és közösségi élet élénkítése céljából (pl. Örökségeink útján Zöldút – Drégelypalánk és környéke);
- városi zöldutak: városi zöldterületeken haladó, többfunkciós útvonalak, amelyek új rekreációs célterületekké is válhatnak (pl. Budapesti zöldutak).

Bár hazánkban mindhárom típusra találunk példát, a hazai gyakorlatban a térségi zöldutak kapták a legnagyobb figyelmet. A jelen tanulmány is e típus működésére és minősítésére helyezi a fókuszot.

IV.2. Zöldutas együttműködések kialakítása, működtetése

A zöldutak megfelelő tapasztalattal és jártassággal rendelkező helyi szervezetek térségi szinten összehangolt tevékenysége nyomán jönnek létre, s együttműködésükkel egy környezeti, társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt fenntartható, hosszú távú térségi összefogás kialakítását célozzák meg.

A térségi zöldutak partnerségben valósulnak meg. Partnerség alatt olyan önkéntes, mások felé nyitott, formálisan (pl. partnerségi nyilatkozat formájában) is megerősített egyezséget értünk, amelyet lehetőség szerint a civil, az önkormányzati és a vállalkozói szférát képviselő, legalább három szervezet vagy intézmény együttműködésére hoznak létre. A partnerségben részt vevők hosszú távú együttműködést kialakítva, térségi szintű összefogással valósítják meg közösen tervezett elképzeléseiket, illetve fejtik ki tevékenységüket térségük helyi közösségei érdekében. Folyamatosan nyomon követik elért eredményeiket,

¹ Egyes országokban, ahol a zöldutak nem kizárólag civil alapon jönnek létre és működnek, hanem abban kormányzati szervezetek is szerepet kapnak, más osztályozást alkalmaznak. Írországban például az útvonal hossza alapján különítene el nemzeti (national) és térségi (regional) zöldutakat: előbbibe a 100 km-nél hosszabb útvonalak tartoznak, utóbbiak jellemzően 20–40 km hosszúságúak (KIERAN, 2021).

osztóznak a zöldút működtetésével kapcsolatban felmerülő felelősségen, bevételeken és kiadásokon.

A közösségi alapú tervezés és működtetés magában foglalja valamennyi érintett helyi-térségi jellegű szempontjainak megismerését és azok lehetőség szerinti érvényesítését, ugyanakkor tekintettel van a jövőbeni használók (természetjárók, gasztroturisták stb.) igényeire is. A tervezés alapvető szempontja, hogy valamennyi megvalósuló fejlesztés a helyi közösségek boldogulását, jó(l)létét szolgálja.

A zöldutak létrehozására szerveződő partneri hálózat tagjai jellemzően külön-külön is zöldutas jellegű tevékenységeket végeznek, akár nonprofit, akár forprofit formában. Valamennyiüket összeköti, hogy zöldutas tevékenységüket a térségi koordináló szervezet vezetésével végzik.

IV.3. Új zöld utakon

A hazai zöldutas mozgalom az elmúlt évtizedekben kiemelten kezelte a térségi zöldutakat, különös tekintettel a vidéki térségek fejlesztésére, beleértve az együttműködési kultúra javítását és a helyi gazdaság erősítését. Az elmúlt évtizedek tapasztalatait elemezve – természetesen a korábbi, eredményesnek bizonyult irányok megtartása mellett – a jövőben indokoltnak tartjuk az alábbi új irányokba történő nyitást.

Az „Olmstedi zöldút modell”

A zöldutak nemzetközi történetében a kezdetektől jelen lévő tájépítészeti megközelítés – „Olmstedi zöldút modell” (BÁRCZINÉ KAPOVITS, 2014) – hazánkban korábban nem volt hangsúlyos. A *vízfolyások menti zöldfolyosók fejlesztésére* vagy *felhagyott vasúti nyomvonalak új funkcióval* – kiemelten például szelíd turisztikai és rekreációs – történő hasznosítására Magyarországon is vannak lehetőségek és igények.

Célját és megvalósítási módját tekintve legalább két, jól elkülöníthető, de összekapcsolható fejlesztési irány azonosítható. Az egyik az ökológiai kapcsolatok javítását vagy újbóli létrehozását – azaz a zöldinfrastruktúra fejlesztését – szolgálja, ahol a rekreációs potenciál is érvényesülhet. A másik irány egy korábban is létező, de eredeti funkcióját elvesztett műszaki infrastruktúraelem (pl. felhagyott vasútvonal vagy közút) funkcióváltásán keresztül turisztikai lehetőségek kiaknázására épül. Ennek tipikus példája a felhagyott vasútvonalak kerékpárúttá történő átépítése – ez a már a *III. fejezetben* tárgyalt észak-amerikai és nyugat-európai zöldutak jellemző kialakítási módja.

Hazánkban korábban is születtek ilyen jellegű elképzelések, különösen kerékpáros túraútvonalak kialakítása kapcsán (pl. dombóvári Kis-Konda-patak völgye, Dombóvár–Tamási–Siófok, Somoskőújfalu–Salgótarján–Eresztvény), ám ezek esetében a zöldutas módszertan és szemlélet kevésbé jelent meg. Több hazai térségben is van lehetőség vonalas jellegű, többfunkciós – gyalogos,

nordic walking, kerékpáros stb. – útvonalak kialakítására. A nagyobb városok agglomerációs térségében új zöldutas jellegű rekreációs célterületek kialakítása kínálhat perspektívát. Ugyanakkor ezen kezdeményezések esetében számolni kell a jelentős adminisztrációs (pl. tulajdonjogi, településrendezési) és anyagi kihívásokkal, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy e típus jelenleg alulreprezentált a hazai zöldutas kínálatban.

Zöldút az agrártájban

Habár a térségi zöldutak kiemelt célterületei a vidéki térségek, a zöldutas kezdeményezések korábban – néhány kivételtől eltekintve – elkerülték az *intenzív hasznosítású agrártájakat*, így különösen hazánk nagy kiterjedésű alföldi térségeit. A jövőben ezekben a területekben is célszerű keresni a zöldutas lehetőségeket: a biogazdálkodás és az ehhez kapcsolódó szemléletformálás, valamint a még csak kialakulóban lévő hazai agroturizmus fejlesztése új irányokat jelölhet ki.

A régi dűlőutak menti mezsgyék fásítása ökológiai és vizuális szempontból egyaránt értéknövelő fejlesztés lehet. Az intenzív agrártájak „barátságosabbá” tétele különösen fontos lehet hosszabb távú gyalogos vagy zárandokutak mentén. Ugyanakkor gyakorlati nehézséget jelent, hogy sok helyen az egykori szekérutakat beszántották, magánúttá alakították, így a kapcsolatok fejlesztésében gyakran a burkolt közutak bevonása kínálhat alternatívát.

Táji örökség – lelki út – közösségi megújulás²

Napjainkban egyre többen keresik a lelassulást, az elcsendesedést és az önismeret mélyítésének lehetőségét. A modern, városi életvitel gyakran túlterhelő – sokszor felszínes és elidegenítő is – ami a személyes kivonulást és az elvonulást iránti igényt erősíti. Ezzel párhuzamosan növekszik az érdeklődés a spirituális tartalmú túraútvonalak és zárandoklatok iránt. A zárandoklat így a szelíd turizmus egyik sajátos formájaként is értelmezhető, amely nem csupán testet és lelket próbára tevő túraélménnyé, hanem a felfedezés örömét rejtő, komplex kulturális és spirituális tapasztalattá válhat. Vagyis olyan tematikus zöldútként is értelmezhető, amely lehetőséget kínál önmagunkkal, a teremtett világgal, a minket körülvevő természettel, a helyi közösséggel és a transzcendenssel való (újra)kapcsolódásra.

A már meglévő útvonalak – mint a Mária út vagy a Camino magyar szakaszai – mellett hazai példa a Bódva-völgyi Zöldút³, amely 2023-ban jött létre az első hazai református zöldútként. A *teremtésvédelem és a zárandokturizmus összekapcsolása a zöldutas kezdeményezésekkel* további olyan lehetőségeket kínál, amire érdemes lenne a jövőben építeni.

² E témát bővebben mutatja be Eperjesi Tamás – Molnár András József: Zárandoklat Zöldutakon. Táji örökség – lelki út – közösségi megújulás c. tanulmánya.

³ A zárandoklat hagyományosan a katolikus lelkiség része volt, azonban az utóbbi évtizedekben egyre több protestáns felekezet – református, evangélikus, baptista és más keresztény közösségek – is felfedezte e sajátos lelki gyakorlat értékeit. A zárandoklat így olyan ökumenikus térként jelenhet meg, ahol a különböző vallási háttérű emberek mégis közösen élhetik meg az Istenhez való közeledés vágáját.

Új zöld utakon – a turizmusban is!

A zöldutas térségek több európai országban – így például Írországbán (FÁILTE IRELAND 2021) – kiemelt turisztikai fogadóterületeket képviselnek. Hazánkban is jelentős potenciál rejlik e lehetőségek jobb kihasználásában, különösen az aktív- és ökoturisztikai szegmensben. A zöldutak olyan programkínálatot tesznek lehetővé, amely minőségi helyi termékekre, hagyományos vendégszeretetre, és értékekben gazdag, élő táji környezetre épül. Az ilyen kínálat – alacsony bejutási küszöbével, közösségi és környezetbarát szemléletével – különleges helyet foglalhat el a hazai turisztikai palettán.

Ez az irány egyébként maximálisan összhangban van a turizmus legújabb, a „túlturizmus” kihívásaira választ kereső irányjaival (pl. „lassú turizmus”, „rezonancia-turizmus”, amelynek már nem a vendégszám az egyetlen mérőszáma, hanem például a turizmus társadalmi elfogadottságának erősítése (lásd például: OBERÖSTERREICH TOURISMUS 2023)).

Fontos azonban kiemelni, hogy az itt felvázolt fejlesztési irányok kizárólag akkor tekinthetők valódi zöldutas kezdeményezésnek, ha a gyakorlatban is érvényesül bennük a zöldutak közösségi alapú, alulról szerveződő szemlélete, és megfelelnek az ismertetett szakmai szempontoknak.

IV.4. Térségi zöldutak minősítésének szempontrendszer

A következőkben bemutatott szempontok egy olyan egységes keretrendszert alkotnak, amely a térségi zöldutak minősítésének szakmai alapját képezi. A felsorolás hat fő területet érint:

1. a térségi keretek és táji illeszkedés;
2. a partnerség minősége;
3. a szakmai működés tartalma;
4. a hálózati kapcsolatok és fizikai infrastruktúra;
5. az illeszkedés más fejlesztésekhez;
6. a kommunikációs és arculati megjelenés.

A szempontok egy része – hasonló vagy eltérő megfogalmazásban – korábban részét képezte a magyarországi zöldutak partnerségi nyilatkozatának, amelynek aláírásával a partnerek vállalták, hogy tevékenységüket ezeknek eleget téve végzik.

1. Zöldutas térség

- A zöldutas térségek jellemzően összetartozó táji egységet alkotnak, a tájféldrajzi szemléletű megközelítés mellett – ideértve a hagyományos településközi kapcsolatokat is.
- A zöldutas program egyik célja a régi településközi utak újraélesztése, megerősítése, elősegítve ezzel a táji léptékű, településközi szintű együttműködésekben rejlő lehetőségek hasznosítását.

2. Zöldutas partnerség

A partnerség szereplői

- térségükben széles körű együttműködések kezdeményeznek és működtetnek a civil, önkormányzati és vállalkozói szféra helyi szereplőinek bevonásával, valamint különböző társadalmi és gazdasági környezetben tevékenykedő helyi lakosok közreműködésével;
- serkentik és támogatják a civil kezdeményezéseket, bevonják a helyi lakosokat a térségi zöldút fejlesztésébe;
- írásos megállapodás formájában kijelölnék egy koordináló szervezetet – vagy egy térségi szinten korábban már működő szervezet feladatkörét bővítik e feladatkör ellátásával –, amely felelős a zöldút működtetésével és kommunikációjával kapcsolatos szervezési és szakmai munkák elvégzéséért, valamint hatékonyan együttműködik a partneri körrel és a Kis-Térség Fejlesztőkkel;
- írásos formában rögzítik, hogy elfogadják és képviselik a zöldút program közös alapelveit, ugyanakkor támogatják az egyes zöldutas térségek egyedi igényeire épülő helyi megoldásokat.

3. Zöldutas tevékenységek

Az együttműködő partnerek

- a térség természeti és kulturális örökségén alapuló érték- és vonzerőleltárt, valamint az értéktári elemeket összekötő gyalogos és kerékpáros úthálózati tervet készítenek a helyi közösség(ek) bevonásával;
- a zöldút létrehozására a helyi partneri kör közösen stratégiai és operatív tervet készít, amelyben rögzítik a hálózat kialakításának feladatait és ütemezését, továbbá működtetési modellt dolgoznak ki;
- a partnerek saját eszközeikkel hozzájárulnak a térség természeti és kulturális örökségi értékeinek megőrzéséhez, s a helyi gazdaság élénkítéséhez a bennük rejlő fenntartható vidék- és turisztikai fejlesztési lehetőségek kiaknázásával;
- környezeti, társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt fenntartható, a helyi és térségi közösségi életet serkentő tevékenységeket, szolgáltatásokat kezdeményeznek és működtetnek;
- térségi szinten ösztönzik az öko- és aktív turizmus, valamint a szelíd turizmus egyéb válfajainak (pl. agro-, örökség- és zárandokturizmus) széles körű elterjedését;
- támogatják a környezetkímélő, természetes módon előállított, minőségi helyi termékek létrehozását és értékesítését;
- térségi szintű zöldutas szakmai és egyéb, az érdeklődők szélesebb köre számára nyitott rendezvényeket szerveznek, s szervezeteik képviselőitében részt vesznek az országos zöldutas rendezvényeken.

4. Térségi zöldút hálózat⁴

- A partnerek koordinációval kialakítják a jelzett zöldutak térségi szintű hálózatát, amely
- a régi településközi utak újbóli használatba vételével újraéleszti a kapcsolatot valamennyi érintett település és azok helyi közössége(i) között;
- biztosítja a kapcsolódást a jelzett turistautak országos és térségi szintű hálózatához, segítve ezzel a térség településein működő turisztikai és helyi termékes szolgáltatók bevételeinek növelését;
- törekszik a térségben jelen lévő más turisztikai-rekreációs jellegű útvonalak (pl. jelezett turista- és zarándokutak, tanösvények) „szűk keresztmetszeteinek” (pl. közútra „kényszerült” útszakaszok) megszüntetésére;
- végpontjain illeszkedik a térségi szintű közösségi közlekedési rendszerekhez;
- gyalogos és kerékpáros – továbbá lehetőség szerint lovas és vízi – útvonalakat is magában foglal;
- jól követhető grafikai jelrendszerrel és – a fontosabb csomópontokban, pihenő- és szolgáltató helyeknél – irányjelző táblákkal segíti a zöldutas természetjárók tájékozódását;
- biztosítja a túrázók számára a szabadidő tartalmas és élményekben gazdag eltöltésének lehetőségét, beleértve az arra alkalmas helyeken közösségi terek, valamint tanösvények és más bemutatóhelyek létrehozását.
- A partnerek a térségi zöldút hálózat tervezésébe, kialakításába és fenntartásába aktívan bevonják az érintett helyi közösségek tagjait, valamint lehetőség szerint a zöldút tematikához szervesen kapcsolható vállalkozásokat, vállalkozókat.
- A partnerek saját eszközeikkel ösztönzik a térségi zöldút hálózathoz szervesen kapcsolható szolgáltatások (pl. kerékpárkölcsönző, turistaház, helyi termelők) körének bővülését.

5. Illeszkedés és együttműködés

Az együttműködő partnerek

- a térségi zöldút hálózat kialakítását az érintett térségre vonatkozó, hatályos országos és más magasabb szintű tervek, stratégiák, programok ismeretében, a már kialakult rendszerek figyelembevételével, lehetőség szerint ezekhez illeszkedve végzik;
- a tervezés során a megfelelő pontokon kapcsolódnak a hatályos települési tervekhez, s törekednek azok új zöldutas szemléletű tartalmakkal való megtöltésére;
- térségi szinten együttműködnek más zöldutas közösségekkel, valamint lehetőség szerint más turisztikai-rekreációs célú útvonalak, útvonalhálózatok létrehozóival, kezelőivel;
- országos szinten együttműködnek a Kis-Térség-fejlesztők (KIFESZ) szervezetével.

⁴ E témakörben részletes útmutatást ad Molnár András J. „A zöldutak illeszkedése a turisztikai és rekreációs útvonalhálózatok rendszereihez” c. fejezete.

6. Kommunikáció

Az együttműködő partnerek

- megállapodnak a térségi zöldút hivatalos nevében (amely tartalmazza a „zöldút” szót), valamint annak lehetőség szerint egyedi, csak az adott zöldútra jellemző emblémájában;
- folyamatosan tájékoztatják egymást a zöldút-fejlesztés aktuális állapotáról, valamint elért eredményeik népszerűsítése érdekében; rendszeresen írott tájékoztató anyagokat készítenek a helyi, térségi és országos média számára;
- online (honlap, közösségi média) és papír alapú kiadványok (prospektusok, térképek, útikönyvek stb.), valamint az útvonal mentén található tájékoztató rendszerek (jelzések, táblák stb.) segítségével elérhetővé teszik a térségi zöldútra és a kapcsolódó tevékenységekre vonatkozó információkat;
- a térségi zöldút népszerűsítését szolgáló elektronikus vagy nyomtatott kiadványaikon, az útvonal mentén elhelyezett tájékoztató rendszereken és nyilvános megjelenéseik alkalmával alkalmazzák a magyarországi zöldutakra kialakított arculati elemeket;⁵
- ismereteiket és gyakorlati tapasztalataikat rendszeresen megosztják más hazai zöldutas szervezetek és a magyarországi zöldutak országos koordináló szervezetének képviselőivel;
- lehetőség szerint részt vesznek a hazai zöldutakat bemutató, népszerűsítő országos rendezvényeken, igény esetén bekapcsolódnak azok előkészítésébe;
- a térségi zöldúttal kapcsolatos országos vagy nemzetközi kihatású döntéseikbe a kezdettől bevonják a magyarországi zöldutak országos koordináló szervezetét, véleményüket figyelembe veszik, és folyamatosan egyeztetnek minden olyan kérdésben, amely befolyással lehet a zöldutak hazai hálózatának működésére.

IV.5. A minősítő rendszer tervezett felhasználása

A jelen tanulmányban megadott minősítési szempontrendszer reményeink szerint a jövőben alapul szolgálhat az új zöldutak előkészítése során, valamint segítheti a már korábban létrejött zöldutak megújulását. Működő példaként az Írországból alkalmazott gyakorlat szolgálhat, ahol a nemzeti és térségi zöldutak minősítését végzik egy országos szinten kidolgozott rendszer alapján (KIERAN, 2021). A minősítő rendszer kidolgozása a szigetországban egy új szemlélet bevezetését is szolgálta.

A tervek szerint az újonnan létrejövő zöldutak esetében – a Kis-térség Fejlesztők (KIFESZ) szervezetének koordinálásával – a jövőben ezeknek a szakmai szempontoknak az érvényesítésével kidolgozott minősítő rendszer alapján

⁵ A magyarországi zöldutakra kialakított arculati elemek a Kis-Térség-fejlesztők (KIFESZ) honlapján érhetők el.

történik majd a zöldutas kezdeményezések védjegyhasználati jogosultságának megadása. Ennek megfelelően e fejezetben megfogalmazottak iránymutatásul szolgálhatnak valamennyi zöldutas együttműködést tervező közösség számára, különös tekintettel a LEADER Helyi Akciócsoportok (HACS) szervezeteire. A térségi zöldutak értékelésének alapjául szolgáló minősítő lap tervezetét jelen tanulmány *1. számú melléklete* tartalmazza, míg a végleges változat a Kis-térség Fejlesztők (KIFESZ) honlapján lesz elérhető.

Bízunk benne, hogy a megújult módszertant és szemléletet az előkészítő tervezési szakasztól kezdve alkalmazó zöldutak már középtávon képessé válnak a bennünk rejlő térség- és közösségfejlesztő lehetőségek jobb kiaknázására, a helyi közösségek boldogulásának, jól(l)étének segítésére.

Irodalomjegyzék

- BÁRCZINÉ KAPOVITS J. (2014). A magyarországi zöldút-tervezés tájépítészeti metodikájának megalapozása. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola. Budapest.
- EUROPEAN GREENWAYS ASSOCIATION (EGWA) – www.aevv-egwa.org/greenways
- FÁILTE IRELAND (2021). Greenway Visitor Experience Interpretation Toolkit.
- KIERAN, K. (2021). Code of Best Practice – National and Regional Greenways. Greenways Ireland.
- KIS-TÉRSÉG FEJLESZTŐK SZAKMAI EGYESÜLET (2023). Zöldútmutató – Iránytű útkeresőknek. Online kiadvány.
- OBERÖESTERREICH TOURISMUS (2023). Tourismus. Zukunft. Oberösterreich. Landes-Tourismusstrategie 2030 (Turizmus. Jövő. Felső-Ausztria. Felső-Ausztria turizmusstratégiája) – www.oberoesterreich-tourismus.at

V. LEADER TÍPUSÚ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK MINT A ZÖLDUTAK TÉRSÉGI HÁTTERE

Varga Ágnes – Lengyelne Bencze Viktória – Ogár Zoltán

A fejezet célja, hogy bemutassa, hogyan járulhat hozzá a LEADER program szemléleti és operatív rendszere a zöldutas kezdeményezések megerősítéséhez, fenntarthatóságához és integrált térségi működtetéséhez. A fejezet nem a LEADER rendszer átfogó ismertetésére törekszik, hanem azokra az elemekre koncentrál, amelyek közvetlenül támogathatják a zöldutak koncepcióját és gyakorlati megvalósítását. Ennek megfelelően külön alfejezetekben vizsgáljuk meg a közös szemléleti alapokat, a LEADER-eszközrendszerben rejlő gyakorlati lehetőségeket, valamint azokat az alkalmazható beavatkozási területeket, ahol a zöldút nem pusztán projektként, hanem térségi szintű együttműködésként értelmezhető. A fejezet kiemelten foglalkozik továbbá az operatív megvalósítás kérdéseivel is – különös tekintettel a közösségi bevonás, a térségi hálózatosodás és az innovatív megoldások támogatásának lehetőségeire.

V.1. A közös alapok: térségi szemlélet és közösségi lehetőségek

A zöldutak és a LEADER-program olyan fejlesztési megközelítések, amelyek alapvetően osztoznak a fenntartható, közösségi és térségi szemléletben. E közös elvi alapok részben abból erednek, hogy mindkettő az alulról építkező, helyi kezdeményezéseken nyugvó fejlesztéspolitika elveit követi, amelyben kiemelt szerepet kap a helyi tudás, a közösségi részvétel és a táji erőforrásokra való tudatos ráépülés (SHUCKSMITH, 2000).

A LEADER mint fejlesztéspolitikai eszköz a helyi közösségek aktivizálását, a térségi kohéziót és a hosszú távú társadalmi hatások elérését helyezi előtérbe (RAY, 2000). E program lényege, hogy a helyi szereplők – közösségek, civil szervezetek, önkormányzatok, vállalkozások – közösen fogalmazzák meg térségük jövőképét és fejlesztési prioritásait, majd ennek mentén valósítanak meg kis léptékű, mégis stratégiai jelentőségű beavatkozásokat.

Hasonló elvek mentén épül fel a zöldutas megközelítés is. A zöldút nem egyszerűen egy fizikai útvonal, hanem olyan komplex eszköz, amely képes a közlekedési, rekreációs, ökológiai, kulturális és gazdaságélénkítő funkciókat integrált módon kezelni. A zöldutak létrehozása és fenntartása jellemzően térségi szintű együttműködéseken alapul, amelyekben a hangsúly nemcsak a funkciók összehangolásán, hanem a közösségi szereplők aktív részvételén van.

A két megközelítés közötti mélyebb szemléleti rokonság több szinten is azonosítható. Egyrészt mindkét megközelítés a helyi közösségek önszervező erejét és együttműködési hajlandóságát tekinti kulcsfontosságúnak. Másrészt közös bennük az a törekvés, hogy a táji környezetet – legyen szó természeti, épített vagy kulturális örökségről – ne passzív háttérként, hanem fejlesztési erőforrásként kezeljék. Végül mindkét szemlélet a térségi önállóság, fenntarthatóság és identitás megerősítését szolgálja.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a zöldutak és a LEADER-program nem csupán egymással összeegyeztethetőek, hanem szemléletükben kifejezetten egymásra épülnek. A zöldút – mint tájban gyökerező, közösségi használatú fejlesztési forma – kiváló példája annak, miként lehet a LEADER-alapelveket a gyakorlatba átültetni. A LEADER-program pedig a zöldutas gondolkodás számára biztosítja azt a térségi és társadalmi struktúrát, amely lehetővé teszi a szemlélet fenntartható kibontakozását (HIGH – NEMES, 2007). E szemlélet és a gyakorlati élet közötti összhang konkrét megnyilvánulása a térségi szintű arculatépítés és értékközvetítés, amelyben a zöldutakhoz kapcsolódó helyi védjegyek kiemelt szerepet kaphatnak. A zöldutak és a LEADER-program közötti szinergiát térségi szinten is erősítheti a helyi akciócsoportok területén működő helyi védjegy, amely a térség identitásának és minőségi helyi termékeinek egyik legfontosabb megjelenítési formája. A zöldutak mentén megjelenő szolgáltatók és kézművesek, akik jogosultak a védjegy használatára, hozzájárulnak a térségi kínálat egységes arculatához, miközben a fenntarthatóságot, helyi gazdaságot és táji értékeket is közvetítik. A védjegyes szolgáltatók integrálása a zöldutas hálózatba nemcsak a turisztikai élményt emeli, hanem a közösségi identitást is erősíti, különös tekintettel a helyi hagyományok és kézműves kultúra megőrzésére.

V.2. Térségek közötti és nemzetközi együttműködés

A zöldutas megközelítés egyik kulcseleme, hogy a táji, kulturális és társadalmi értékek nem elszigetelten, hanem térségi összefüggésben jelenjenek meg. Éppen ezért a zöldutak tervezése és működtetése természeténél fogva túlmutat egyetlen település határain (OECD, 2020). A LEADER-program – mint az Európai Unió közösségi alapú vidékfejlesztési eszköze – már a kezdetektől fogva teret adott a térségek közötti és transznacionális együttműködések támogatásának. E keretrendszer lehetőséget teremt arra, hogy a zöldutak ne csupán helyi kezdeményezésként, hanem térségi és nemzetközi hálózat részeként is értelmezhetőek legyenek.

A zöldutak térségek közötti összekapcsolása olyan kapacitások és szinergiák kiaknázását teszi lehetővé, amelyek messze túlmutatnak egy-egy projekt hatásain. A különböző zöldút-hálózatok közötti kapcsolat nemcsak infrastrukturális, hanem gazdasági és társadalmi együttműködéseket is jelent: közös márkaépítés, közös turisztikai kínálat, tudásmegosztás, rendezvényszervezés, helyi termékek cseréje mind olyan lehetséges metszéspont, amely a LEADER-program logikájába is illeszkedik.

A nemzetközi együttműködések ezen túlmenően olyan szemléletformáló és innovációs tereké válhatnak, amelyek elősegítik a jó gyakorlatok adaptálását, a zöldutas szemlélet továbbfejlesztését és a fenntarthatóság komplex értelmezésének elterjesztését. A Vías Verdes (Spanyolország), Voies Vertes (Franciaország), Great Western Greenway (Írország) vagy East Coast Greenway (USA) példái mind azt mutatják, hogy az elhagyott vasútvonalakra, történeti útvonalakra vagy ökológiai folyosókra épülő zöldutak nemzetközileg is alkalmazható modelleket kínálnak. A LEADER transznacionális együttműködési eszközei – például a nemzetközi tematikus projektek, közös akciótervek, csereprogramok – lehetővé teszik ezeknek a mintáknak a helyi adaptációját (ENRD, 2018).

A térségek közötti és nemzetközi hálózatosodás szempontjából különösen fontos, hogy a zöldutas kezdeményezések ne csupán önálló projektekként jelenjenek meg, hanem olyan moduláris rendszerekként, amelyek könnyen kapcsolódhatnak más térségek programjaihoz. Ehhez szükséges a tematikus koherencia (pl. vízparti zöldút, örökség-alapú zarándokút, természeti tanösvények hálózata), a vizuális és módszertani arculati egység, valamint az együttműködési képesség (pl. közös tervezési fórumok, régiós koordinátorok, értéktérképek összekapcsolása).

A LEADER Helyi Akciócsoportok ebben a folyamatban kulcsszerepet tölthetnek be, mint olyan szervezetek, amelyek nemcsak finanszírozási háttérrel, hanem kapcsolati hálót és facilitátori tudást is biztosítani tudnak a hálózatos működéshez. Támogathatják a közös projektötletek kialakítását, a partnerségek szervezését és a nemzetközi forrásokhoz való hozzáférést is. A határon átnyúló együttműködések különösen akkor értékesek, ha azok közös térségi értékek – pl. folyóvölgyek, történeti régiók, nemzeti parkok – mentén szerveződnek, így biztosítva a zöldutak táji kontinuitását és közös turisztikai kínálatát.

A térségek közötti és nemzetközi együttműködés tehát nem kiegészítő eleme a zöldutaknak, hanem egyik alapfeltétele azok társadalmi és gazdasági fenntarthatóságának. A LEADER és az Interreg Program nyújtotta eszközök és kapcsolódó intézményi keretek pedig lehetővé teszik, hogy e zöldutas hálózatok ne csupán megépüljenek, hanem hosszú távon is élettel teliek maradjanak.

V.3. A zöldút szerepe a térségi és településtervezésben a LEADER-program összefüggésrendszerében

A zöldutak hosszú távon fenntartható működtetése nem kizárólag közösségi aktivitásokon vagy projektalapú forrásfelhasználáson múlik. Legalább ilyen jelentőséggel bír, hogy a zöldutas szemlélet és infrastruktúra beépül-e a térségi és települési szintű tervezési dokumentumokba (SEARNS, 1995). A LEADER-program ebben kulcsszerepet játszhat: nemcsak a finanszírozást biztosítja, hanem elősegíti azt is, hogy a zöldutak integrált módon jelenjenek meg a helyi és térségi fejlesztéspolitikában.

A Helyi Fejlesztési Stratégiák (HFS) keretei között elképzelt zöldutas programok akkor képesek tartós hatást kiváltani, ha azok kapcsolódnak a megyei és helyi területfejlesztési dokumentumokhoz vagy zöldinfrastruktúra-stratégiákhoz. Ily módon a zöldút nem csupán támogatott projekt, hanem a térségi vízió részeként is értelmezhető, amely összehangolja a táji értékek védelmét, a fenntartható mobilitást és a közösségi terek fejlesztését.

Településszinten különösen fontos a zöldutak megfelelő megjelenítése a településrendezési terv különböző részeiben (pl. szerkezeti terv, szabályozási terv, HÉSZ). A zöldutak nyomvonalainak, pihenőpontjainak, zöldfelületeinek és szolgáltató egységeinek előzetes leképezése lehetővé teszi, hogy a fejlesztések összhangban álljanak az egyéb települési funkciókkal és rendezési elvekkel. Ezen túlmenően a zöldutak önálló területfelhasználási egységként való kezelése – különösen zöldfolyosók, vízparti sávok vagy felhagyott infrastruktúrák újrahasznosítása esetén – olyan eszközként szolgálhat, amely nem igényli a szerkezeti terv radikális módosítását, mégis új funkciót ad elhanyagolt területeknek.

Az integrált településfejlesztési stratégiák (ITS) szintén lehetőséget kínálnak arra, hogy a zöldutak komplex térségi szerepe (rekreáció, környezeti nevelés, örökségvédelem, gazdaságélénkítés) megjelenjen a város- és településfejlesztési logikában. Itt a zöldút nem elszigetelt infrastruktúra, hanem egyfajta közösségi és szemléletformáló gerinchálózat, amely összeköti a különböző fejlesztési prioritásokat – a közlekedéstől a turizmuson át a társadalmi integrációig.

A LEADER-program szempontjából különösen fontos, hogy a tervezési dokumentumok és a HACS-ok által kidolgozott stratégiák egymást erősítő viszonyban álljanak. A zöldutas fejlesztések csak akkor válhatnak valódi, hosszú távon fenntartható térségi megoldássá, ha megjelennek a középtávú tervezés eszköztárában is – és nem csupán mint támogatandó beruházások, hanem mint átfogó táji és közösségi eszközök.

Mindez abból a szempontból is kiemelt jelentőséggel bír, hogy – mivel a település- és térségtervezés szintjén történő integráció elősegíti a finanszírozhatóságot is –, ha a zöldút szerepel a térségi és települési stratégiákban, az megkönnyíti a forrásszerzést (legyen szó LEADER vagy egyéb nemzeti, EU-s forrásokról). A LEADER-típusú együttműködések ebben a kontextusban nemcsak technikai, hanem stratégiai összekötő kapocsként működhetnek a zöldutak és a helyi-területi fejlesztési rendszer között.

V.4. LEADER-eszközök a zöldutak szolgálatában

A zöldút, mint közösségi és táji alapú fejlesztési eszköz, a LEADER-program keretrendszerébe különösen jól integrálható a HFS. Ennek alapját az adja, hogy a zöldutas megközelítés nem kizárólag egy adott szektorhoz kötődik, hanem egyszerre szolgálja az örökségalapú turizmus, a fenntartható mobilitás, a táji identitás megerősítése, valamint a helyi gazdaság és közösségi élet élénkítésének céljait.

A zöldutak fejlesztése ezért nem egyetlen beavatkozási pontra épül, hanem a LEADER-program több tematikus prioritásával is kapcsolatot teremt. Éppen ezért célszerű már a HFS kidolgozása során olyan fejlesztési logikát alkalmazni, amely nyitott a többcélú, integrált programok – így a zöldutak – befogadására. A LEADER-eszközrendszer rugalmas lehetőségeket biztosít arra, hogy a zöldutas kezdeményezések ne szoruljanak be egyetlen intézkedési típus keretei közé, hanem a stratégiai célkitűzések egészét átszövő térségi eszközként jelenjenek meg.

A gyakorlati alkalmazás főbb beépítési pontjai:

- *a célrendszer szintjén:* a táji értékek megőrzése, a közösségi terek létrehozása, a helyi termékek és szolgáltatások fejlesztése, valamint a fenntartható turizmus és szemléletformálás egyaránt releváns célkitűzések, amelyekhez a zöldút közvetlenül hozzájárul;
- *a beavatkozási területek szintjén:* a kulturális és természeti örökség hasznosítása, a közösségi szolgáltatások bővítése, a mikrovállalkozások és helyi gazdasági szereplők megerősítése egyaránt beépíthető a zöldút fejlesztési logikájába;
- *a pályázati konstrukciók szintjén:* preferálhatóvá válnak az alulról építkező, közösségi alapú, térségi hatókörű és több ágazatot integráló kezdeményezések – éppen olyanok, mint a jól előkészített zöldutas projektek.

A zöldutakban rejlő komplexitás – vagyis a közlekedési, rekreációs, ökológiai és gazdaságélénkítő funkciók együttes kezelése – kifejezetten jól illeszkedik a LEADER-eszközök holisztikus szemléletéhez. A zöldút ebben az összefüggésben nem csupán egy támogatandó projekt, hanem olyan térségi „keretrendszer”, amelyhez többféle fejlesztési beavatkozás csatlakozhat egymást erősítve (5.1. táblázat).

Például a Borsod-Torna-Gömör helyi védjegy szorosan illeszkedik a zöldutas fejlesztések logikájába. A védjeggyel ellátott helyi termékek, szolgáltatások – kézműves élelmiszerek, szálláshelyek – integrálhatók a zöldutak mentén kialakított kínálatba. Ezzel a zöldút nemcsak közlekedési és rekreációs infrastruktúráként funkcionál, hanem a helyi gazdaság vérkeringésébe is bekapcsolja a védjegyes szereplőket. A LEADER-program eszközrendszere pedig lehetőséget biztosít a védjegyhez kapcsolódó szolgáltatók támogatására, promóciójára és hálózatba szervezésére, ezzel növelve a térségi turizmus hozzáadott értékét.

Külön figyelmet érdemel a LEADER-program azon sajátossága, hogy lehetőséget biztosít a térségek közötti és nemzetközi együttműködésekre is. Ez lehetővé teszi, hogy a zöldutak több települést, megyét vagy akár országot átfogó hálózatként jelenjenek meg, közös tematikák (pl. történelmi útvonalak, zarándoklatok, vízparti ökoszisztémák) mentén. Az ilyen jellegű, határon átnyúló vagy több HACS-ot integráló projektek szintén jól illeszthetők a LEADER forrástervezésbe és koordinációba.

zöldút cél vagy igény	LEADER eszköz vagy lehetőség
táji értékek és örökség bemutatása	kulturális és természeti örökség védelme, tematikus útvonalak
helyi közösségek bevonása, közös tervezés	CLLD alapelv, részvételialapú tervezés és projektkiválasztás
fenntartható, kis léptékű turizmus fejlesztése	mikrovállalkozások támogatása, turisztikai szolgáltatásfejlesztés
települések közötti kapcsolatok tavitása	közlekedési vagy szelíd mobilitási infrastruktúra fejlesztése
közösségi használatú terek és programok létrehozása	közösségi terek, rendezvények, helyi szintű szolgáltatások
helyi termékek integrálása a zöldúthoz	helyi termelők, kézművesek, vendéglátók bevonása
szemléletformálás, környezeti nevelés	oktatási és kommunikációs akciók támogatása
térségek közötti, határon átnyúló együttműködés	LEADER nemzetközi és/vagy transznacionális projektek, tematikus hálózatépítés

5.1. táblázat: A zöldutas fejlesztések és a LEADER célterületek összhangja
 Forrás: a szerzők összeállítása

Végül, a zöldút, mint közösségi térhasználati forma, akkor fejtheti ki teljes fejlesztő potenciálját, ha a LEADER-tervezés nem csupán szektoriális projektként kezeli, hanem stratégiai térségi eszközként is elismeri. Ez azt is jelenti, hogy a zöldutas kezdeményezések megjelenhetnek a HFS horizontális elemei között (pl. inkluzivitás, környezeti fenntarthatóság, közösségi részvétel), hozzájárulva a program társadalmi elfogadottságának és valós hatásainak növeléséhez.

V.5. A zöldút operatív beillesztése a LEADER-alapú tervezésbe

A fentiek tükrében a HFS megalkotása során olyan programlogika kialakítása indokolt, amely lehetővé teszi a zöldutak többdimenziós célrendszerének integrált kezelését – azaz a helyi közösségek bevonását, az innovatív megközelítések támogatását és a hálózatos működés elősegítését. Az alábbi alfejezetek a LEADER-program három kulcsfontosságú operatív pillérén keresztül mutatják be, hogyan válhat a zöldút a helyi fejlesztéspolitika komplex, térségi eszközévé.

Helyi közösségek bevonása

A zöldutak fenntarthatósága és társadalmi beágyazottsága döntően azon múlik, hogy a helyi közösségek nem csupán felhasználóként, hanem formálóként is részt vegyenek a fejlesztési folyamatban. A LEADER keretrendszer erre kiváló lehetőséget biztosít, mivel a közösségi részvétel nemcsak alapelveként, hanem gyakorlati feltételként is megjelenik a projektkiválasztás és végrehajtás során.

Gyakorlati szinten a közösségi bevonás megvalósítható például:

- közösségi tájérték-felmérések és helyi értéktárak önkéntes alapú bővítése révén;
- térségi zöldút-hálózatok közös tervezésével, különböző szektorok (pl. civil, önkormányzati, gazdasági) együttműködésével;
- élménypedagógiai és érzékenyítő programok szervezésével, amelyek erősítik a térségi identitást és a helyi tájhoz való kötődést;
- digitális közösségépítéssel, például interaktív térképek, közösségimédia-kampányok, vagy online tájérték-gyűjtő platformok kialakításával.
- A Kis-Térség Fejlesztők (KIFESZ) által javasolt minősítési rendszer alapján történő arculati és működtetési koncepció kidolgozása – pl. jelzésrendszer, tájékoztatás, pihenőhelyek – szintén támogatott a LEADER-ben.

Innovatív megoldások ösztönzése

A LEADER egyik alapértéke az innováció támogatása (DAX – OEDL-WIESER, 2016), amely nem kizárólag technológiai újításokat, hanem társadalmi, gazdasági és ökológiai innovációkat is magában foglal. A zöldút-fejlesztések ezen a téren különösen sokrétű lehetőségeket kínálnak.

Gyakorlati szinten az innováció megvalósítható például a következő programelemeken keresztül:

- tematikus helyi gazdasági hálózatok kiépítése: kézművesek, őstermelők, helyi turisztikai szolgáltatók összehangolt brandépítése (pl. helyi kosárközösség, vendégasztal-program);
- fenntartható tájhasználati modellek alkalmazása: ökológiai monitoring, közösségi természetvédelem vagy zöldinfrastruktúra-revitalizáció;
- kis léptékű, nagy hatású beavatkozások támogatása: pl. mobil ökopontok, multifunkciós közösségi pihenőhelyek, helyi zöldutas digitális applikációk.
- A közösségi innováció kiemelt példája lehet az inkluzív zöldút, amely hátrányos helyzetű csoportokat (pl. idősek, fiatalok, fogyatékkal élő) is bevon a szolgáltatások működtetésébe (pl. túravezetés, információadás).

A térségi identitást és közösségi innovációt kiválóan példázza a Borsod-Torna-Gömör helyi védjegy és a zöldút együttes fejlesztése. Innovatív lehetőséget kínál például egy olyan digitális értéktár vagy térképes platform létrehozása, amely a zöldutak mentén elérhető védjegyes szolgáltatásokat – szállások, éttermek, kézműves műhelyek – egyetlen felületen jeleníti meg, ezzel segítve a tájékozódást és foglалást ösztönözve az élményalapú térségfelfedezést. A helyi gazdasági szereplők ilyen módon való összehangolása innovációnak tekinthető.

Hálózatosodás és együttműködés

A zöldutas fejlesztések akkor lehetnek hosszú távon sikeresek, ha nem elszigetelt projektekként, hanem hálózatban működnek. A LEADER-típusú együttműködés épp ezt a térségi koordinációt segíti elő.

Gyakorlati szinten a hálózatosodás és együttműködés megvalósítható például a következő programelemekeken keresztül:

- közös térségi arculat és kommunikáció kialakítása (pl. egységes logó, térkép, promóciós anyagok);
- szomszédos HACS-ok együttműködése a zöldút térségek közötti átjárhatóságának biztosítására;
- transznacionális zöldút-projektek előkészítése közös tematikák mentén (pl. történelmi útvonal, kulturális örökség);
- tudásmegosztó műhelyek, tanulmányutak, térségi fórumok szervezése a jó gyakorlatok átadására.

A hálózatos működés olyan kézzelfogható eredményekkel is mérhető, mint például a létrejövő partnerségi megállapodások, a szolgáltatók számának növekedése, vagy a zöldúthoz kapcsolódó térségi turisztikai forgalom élénkülése.

A zöldutak és a LEADER-program kapcsolódása tehát nem csupán elméleti lehetőség, hanem gyakorlati operatív struktúrák szintjén is megvalósítható. A HFS szakszerű tervezése során a közösségi részvétel, az innováció és a hálózatos működés egymást erősítve járulhatnak hozzá a zöldutak fenntartható térségi integrációjához.

Irodalomjegyzék

- DAX, T. – OEDL-WIESER, T. (2016): “Rural innovation activities as a means for changing development perspectives – An assessment of more than two decades of promoting LEADER initiatives across the European Union.” *Studies in Agricultural Economics*, 118(1), 30-37.
- EUROPEAN NETWORK FOR RURAL DEVELOPMENT (ENRD) (2018): *Transnational Cooperation under LEADER/CLLD*. European Commission, Brussels.

- HIGH, C. – NEMES, G. (2007): Social Learning in LEADER: Exogenous, Endogenous and Hybrid Evaluation in Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 47(2), 103–119.
- OECD (2020): Rural Well-being: Geography of Opportunities. OECD Publishing, Paris.
- RAY, C. (2000): The EU LEADER Programme: Rural Development Laboratory. *Sociologia Ruralis*, 40(2), 163–171.
- SEARNS, R. M. (1995): The Evolution of Greenways as an Adaptive Urban Landscape Form. *Landscape and Urban Planning*, 33(1–3), 65–80.
- SHUCKSMITH, M. (2000): Endogenous Development, Social Capital and Social Inclusion: Perspectives from LEADER in the UK. *Sociologia Ruralis*, 40(2), 208–218.

VI. HELYI KÖZÖSSÉGEK SZEREPE A TÁJ- ÉS TERMÉSZETVÉDELEMBEN: VÉDETT TERMÉSZETI TERÜLETEK, NATÚRPARKOK ÉS ZÖLDUTAK

Kiss Gábor – Tar Gyula

Az V. fejezet áttekintette, hogy a zöldutas fejlesztések hogyan illeszkednek a LEADER-típusú térségi együttműködések rendszerébe, különös figyelemmel a közösségi alapú tervezés és megvalósítás szereplőire. Kiemelt szerephez jutottak az önkormányzatok, a civil szervezetek, valamint a helyi közösségek, amelyek nem csupán kedvezményezettjei, hanem aktív alakítói is ezeknek a folyamatoknak.

A VI. fejezet célja ennek a közösségi dimenzióknak a további elmélyítése, különös tekintettel a táji és természeti értékek fenntartható megőrzésében betöltött helyi szerepekre. A fejezet bemutatja, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az olyan közösségi alapú térségi együttműködések, mint a zöldutak vagy a natúrparkok, illetve hogyan tudják ezek a modellek a fenntarthatóság gyakorlati eszközeivé válva a társadalmi kohéziót is erősíteni.

Ez a fejezet azt kívánja feltárni, hogy a közösségi léptékű táj- és természetvédelmi célkitűzések és kezdeményezések – irányuljanak azok akár helyi védett területek kialakítására, a táji értékek gondozására, vagy szemléletformáló programok megvalósítására, hagyományos tájhasználati gyakorlatok újbóli meghonosítására – miként válhatnak a fenntarthatóság társadalmi feltételeinek hordozóivá. A hangsúly így azon a szervezeti, jogi és intézményi keretrendszeren van, amelyen keresztül a helyi szereplők – önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság – érdemben hozzájárulhatnak a táji rendszerek védelméhez és újrafelfedezéséhez.

VI.1. Községi alapú térségi együttműködési formák

A fenntartható tájhasználat és a közösségi természetvédelem szempontjából egyre fontosabbá válnak azok a térségi együttműködések, amelyek képesek összehangolni a természeti, társadalmi és gazdasági célokat. A zöldutak, natúrparkok és geoparkok olyan komplex, táji léptékű kezdeményezések, amelyek nemcsak a táji értékek megőrzését segítik elő, hanem a közösségi részvételen alapuló fejlesztési modelleket is támogatják (PRETTY, 2003).

Közös jellemzőjük a tájszintű gondolkodás és a partnerségi alapú működés. A térségi szemlélet ezeknél a kezdeményezéseknél nem csupán koordinációs keretet jelent, hanem a közösségi identitás és együttműködés alapja is. A

hangsúly azonban eltér: míg a zöldutak elsősorban a fenntartható közlekedést, a közösségi turizmust és a települések közötti kapcsolatokat helyezik előtérbe, a natúrparkok komplex térségfejlesztési célt valósítanak meg a természeti értékek, örökségvédelem, turizmus és szemléletformálás összekapcsolásával.

Azonban egyik forma sem jelent automatikusan új természetvédelmi státuszt, hiszen a zöldút, natúrpark vagy geopark kialakítása nem jár együtt kötelező védettséggel, és nem von maga után automatikusan korlátozásokat. Ugyanakkor nem kizárt, hogy egy-egy kezdeményezés hatására – helyi közösségi igények alapján – sor kerül új védett természeti területek kijelölésére vagy a tájhasználat tudatosabb szabályozására.

A különböző közösségi alapú tájhasználati és együttműködési formák – mint a zöldutak és natúrparkok – nem kizárják, hanem éppen erősíthetik egymást. Egy térségben párhuzamosan működhet zöldút és natúrpark, amelyek összehangolt működésükkel képesek a helyi társadalmi részvételt, tájhoz kötődő identitást és a fenntarthatóságot integrált módon erősíteni. Németországban a geoparkok és natúrparkok (geo-naturpark) kínálnak jól működő példákat. A közös működés során azonban elengedhetetlen a hosszú távú fenntartás erőforrásainak és intézményi feltételeinek átgondolása. A 6.1. táblázatban a zöldutas és natúrparki együttműködések legfontosabb közös és eltérő jellemzőit foglaljuk össze.

szempont	zöldutak	natúrparkok
célok és tevékenységek fókusza	fenntartható közlekedés, szelíd turizmus, közösségen belüli és települések közötti együttműködés	négy pilléres rendszer: természeti és kulturális értékek megőrzése, ezekre alapozott térségfejlesztés, fenntartható turizmus, szemléletformálás
az együttműködés jellemző résztvevői	magánszemélyek, gazdálkodók, civil szervezetek, önkormányzatok; koordináló (gesztor) szervezetet kell megjelölni	önkormányzatok, civil szervezetek, gazdálkodók; működtető munkaszervezet jellemzően térségi civil szervezet
szabályozási háttér	nincs jogszabályi háttér; védjegy szabályozza a zöldút névhasználatot	fogalom a természet védelméről szóló törvényben rögzítet; miniszteri rendelet szabályozza a működésüket, miniszteri hozzájáruláshoz kötött a natúrpark név használata

szempont	zöldutak	natúrparkok
nemzetközi példák	elsősorban Észak-Amerikában és Európában elterjedt; Van európai ernyőszervezet (EGWA)	EUROPARC natúrparki deklaráció; főként Nyugat- és Közép-Európában elterjedt, több országban jogi védettségi kategória
földrajzi kiterjedés	a térségi zöldút típus esetében: hosszabb összefüggő útvonalak (térségek, települések összekötése)	egy tájegységre kiterjedő, több települést lefedő terület
térségfejlesztési szerep	szelíd turizmus, útvonal- és szállásfejlesztés, helyi termékek értékesítése	tudatos gazdaságfejlesztés, natúrparki termékek, helyi márkák, fenntartható turizmus vonzerőfejlesztés, ökoturizmus

6.1. táblázat: Szempontok a zöldutas és natúrparki kezdeményezések összehasonlításához
Forrás: a szerzők összeállítása

A két forma közötti különbségek nem akadályozzák az együttműködést, éppen ellenkezőleg, kiegészítő módon erősíthetik egymást. A zöldút inkább a fizikai hálózat és közösségi mobilitás, míg a natúrpark a tájidentitás és komplex térségi szemlélet eszköze. Együtt alkalmazva őket, lehetőség nyílik arra, hogy a természeti és kulturális értékek megőrzéséhez a közösségi részvétel és a fenntartható fejlesztés gyakorlati eszköztára is kapcsolódjon.

VI.2. A helyi közösségek szerepe a táji és természeti értékek megőrzésében

A táji és természeti örökség védelme nem kizárólag a természetvédelmi intézmények és különböző hatóságok feladata (BERKES, 2004), hanem olyan közös társadalmi felelősség, amelyben az állam, a helyi közösségek és az egyének egyaránt szerepet kapnak. Ez a szemlélet nemcsak etikai vagy szakmai, hanem jogi szinten is megjelenik, hiszen Magyarország Alaptörvénye a természeti értékek megőrzését a közösségi felelősség részévé teszi.

„A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.” (MAGYARORSZÁG ALAPTÖRVÉNYE, P cikk (1) bekezdés)

A gyakorlatban ezt jelenti, hogy a táji és természeti értékek megőrzésében minden szinten szereplők bevonására van szükség. A személyes felelősség ott kezdődik, ahol élünk: saját házunk táján, saját közvetlen környezetünkben. A mindennapi tájhasználat – legyen szó kiskertművelésről, természetjárásról, építkezésről vagy akár turizmusról – döntő hatással lehet az élő környezet állapotára. Ezért elsőként az egyén, a család és a szűkebb lakóközösség az, amely a felelősség konkrét formáját viseli. Ahogyan GERGELY (2009) is rámutat, a társadalmi részvétel nem pusztán kiegészítő eleme, hanem alapfeltétele a természetvédelmi célok hosszú távú fenntarthatóságának.

Ugyanakkor a fenntarthatósághoz szükséges szabályozás és erőforrásallokáció már túlmutat az egyéni szinten. A társadalom ezért részben az államra ruházza át e feladat egy részét – joggal, hiszen az állami szereplők kezében koncentrálódnak a jogalkotás, jogalkalmazás és közhatalmi beavatkozás eszközei, továbbá erős hatáskörökkel felruházott állami a természetvédelmi intézményrendszer épült ki.

E kettősség mellett azonban egy harmadik szereplő is kulcsszerepet játszik: a helyi közösségek, amelyek elsődlegesen a civil szervezeteken és a települési önkormányzatokon keresztül tudják megfogalmazni érdekeiket és megvalósítani céljaikat. A települési önkormányzatok jogalkotási és jogérvényesítési eszközökkel élhetnek – például a helyi építési szabályzat, településrendezési eszközök, helyi védettség révén. A társadalmi szervezetek, közösségi kezdeményezések ezzel szemben inkább alulról szerveződő, részvételen alapuló programokat és fejlesztéseket indíthatnak el, amelyekben a tájhoz való érzelmi kötődés és a helyi tudás is szerepet kap.

A zöldutak, natúrparkok vagy más közösségi tájhasználati formák sikeres működtetése pontosan ezen hármas – egyéni, állami és közösségi – szerepvállalás egymást kiegészítő együttműködésére épül. Ezek a kezdeményezések akkor lehetnek tartósak és hatékonyak, ha a helyi közösségek nem csupán elfogadó vagy passzív szereplők, hanem kezdeményezők, partnerek és fenntartók is egyben (FABRICIUS et al., 2004).

A jövő kihívása tehát nem pusztán új eszközök és programok létrehozása, hanem egy olyan társadalmi kultúra erősítése, amelyben a közös örökség védelme a közös cselekvés természetes terepévé válik (BERKES-ROSS, 2013) a jog, a gazdaság és a közösségi identitás metszéspontjában.

VI.3. Önkormányzatok természetvédelmi eszközei

Az önkormányzatok egyik fő eszköze az arra érdemes területek *helyi szintű védetté nyilvánítása*. Valamennyi települési önkormányzat – Budapesten a fővárosi önkormányzat – jogosult a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvényben (a továbbiakban: Tvt.) meghatározott területek kiemelt természetvédelmi oltalom alá helyezésére, vagyis védetté nyilvánítására. A védett természeti terület törvényben felsorolt kategóriái közül az önkormányzat természetvédelmi terület és természeti emlék kihirdetésére jogosult [a definícióért lásd a Tvt. 25.§ (4) és (5) bekezdését].

A jogi lehetőségek biztosítják, hogy a települési önkormányzatok – saját jogalkotói hatáskörükben – aktív szerepet vállaljanak a természetvédelem helyi szintű megvalósításában. A védetté nyilvánítás szakmai előkészítéséért a települési önkormányzat jegyzője, Budapesten a fővárosi főjegyző felelős. A természeti terület adottságait, a védett és fokozottan védett fajok előfordulását és a jellegzetes élőhelyeket, a településen belüli elhelyezkedést, kiterjedést, tulajdonviszonyokat és minden más fontos körülményt a megalapozó dokumentációban kell rögzíteni. Ez a dokumentáció egyaránt szolgálja a szakmai megalapozottságot és az érintettek – különösen a tulajdonosok – jogbiztonságát. A védettség természetvédelmi indoka független az adott terület tulajdonviszonyaitól, így a magántulajdonban lévő, de természetvédelmi szempontból értékes területek is kijelölhetők. Éppen ezért lényeges követelmény a védetté nyilvánítást megelőző egyeztető megbeszélés és szükség esetén helyszíni szemle összehívása, ahol az önkormányzat megismerheti az érdekeltek védetté nyilvánítással kapcsolatos álláspontjait.

A védetté nyilvánítás jogi formája 1990 óta kizárólag önkormányzati rendelet lehet. A rendeletnek tartalmaznia kell a természetvédelmi kezelési tervet, amely a védett terület megőrzésének, bemutatásának és fenntartásának részletes szabályait fekteti le. Ide tartozik például a gyepterületek természetvédelmi szempontoknak megfelelő kaszálása, a fák gondozása (mind emberi élet- és balesetvédelmi, mind a fa fennmaradását szolgáló célból), a látogatás szabályozása, szükség szerint a terület őrzése. Fontos tudni, hogy az önkormányzat az országos szintű törvényi előírásoknál szigorúbb követelményeket is meghatározhat a védett terület értékeinek megóvása érdekében.

A törvény előírása szerint nemcsak a tulajdonos, hanem a települési önkormányzat is köteles gondoskodni a helyi jelentőségű védett természeti területek fenntartásáról, valamint természeti állapotuk fejlesztéséről és őrzéséről. A helyi jelentőségű védett természeti területek védelme érdekében az önkormányzatoknak lehetőségük van *önkormányzati természetvédelmi őrk alkalmazására, önkormányzati természetvédelmi őrszolgálat működtetésére*, emellett az önkormányzatok természetvédelmi tevékenységét polgári természetőrök is segíthetik.

A településen élők testi és lelki egészségének megóvásával és a zöldfelületek fenntartásával kapcsolatos kötelezettségekből és feladatokból adódóan az önkormányzatok számára kézenfekvő lehetőséget jelenthet a saját tulajdonukban vagy kezelésükben álló *települési parkok, kertek rekreációs adottságainak kihasználása*. Ezek nemcsak természetvédelmi szempontból értékes élőhelyek – őshonos növény- és állatfajok élőhelyeül szolgálhatnak –, hanem e területek fontos szerepet játszanak például a hősziget-hatás csökkentésében, de hiánypótló kapcsolódási, pihenési lehetőséget is kínálhatnak a helyben élők számára. Ideális helyszínt biztosíthatnak továbbá a környezeti, természetmegőrzési fókuszú szemléletformáló programok számára is. Ezen adottságaik okán a tervezett zöldút vonalvezetésének megtervezésekor érdemes figyelembe venni a jól karbantartott, kiépített pihenési lehetőséget biztosító belterületi zöldfelületeket.

Építésügyi oldalról is egyre inkább teret kap a természetközelség előtérbe helyezése. A magyar építészetről szóló 2023. évi C. törvényben előremutató új elemként jelent meg az építésügyi alapelvek rendszere. Ezek között szerepel:

- a szükséges minimum elve, amely magában foglalja, hogy kerülni kell a felesleges terepalakítási, építési és növényirtási tevékenységeket;
- valamint a természeti rendszerek megőrzésének elve, amely a tájkarakter megőrzését és a zöldinfrastruktúra-elemek minőségét és összekapcsoltságának javítását hangsúlyozza.

Zöldterület övezetből, mezőgazdasági terület övezetből és erdőterület övezetből új beépítésre szánt területet alapesetben nem lehet kijelölni. Emellett a települések beépítésre szánt területeinek összességét – ahol ez fizikailag lehetséges – beépítésre nem szánt területekből álló, legalább 500 méteres zöldgyűrűvel kell körbevenni. Emellett főszabályként előnyben kell részesíteni a zöldmezős területekhez képest a barnamezős területek hasznosítását.⁶

A települési zöldinfrastruktúráról, a zöldfelületi tanúsítványról és a zöld védjegyről szóló 282/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet számos, a fás szárú növények védelmét célzó előírást tartalmaz.

Azonban az önkormányzatok szerepe a természet- és tájvédelem területén messze túlmutat a jogszabályi kötelezettségek teljesítésén. A helyi szintű szabályozási és tervezési lehetőségek, valamint a közösségi részvételre épülő természetvédelmi gyakorlatok révén az önkormányzatok képesek lehetnek aktív formálóiá válni a fenntartható tájhasználatnak. A jogi eszközök – mint a védetté nyilvánítás – mellett a zöldinfrastruktúra megőrzése, a szemléletformálás és a helyi közösségekkel való együttműködés egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy a táji értékek ne csupán megőrzésre, hanem közös gondozásra is kerüljenek. Mindez különösen fontos olyan térségekben, ahol a zöldút vagy a natúrparki együttműködés már megteremtette a közösségi alapú tájhasználat szemléletét, hiszen ezek az eszközök képesek biztosítani a kezdeményezések hosszú távú beágyazottságát és fenntarthatóságát is.

VI.4. Civil szervezetek szerepe

A táji és természeti értékek megőrzésében a civil szervezetek szerepe az elmúlt évtizedekben fokozatosan megerősödött. Helyi jelenlétük, közösségi beágyazottságuk és szakmai elköteleződésük révén olyan közvetítő kapocsként tudnak működni az állami, önkormányzati és lakossági szereplők között, amely egyedülálló módon segíti elő a fenntartható térségfejlesztési és természetvédelmi célkitűzések gyakorlati megvalósítását. A helyi jelentőségű védett természeti területek esetén a védetté nyilvánításra például nemcsak az önkormányzat

⁶ Mindezek jelentősége abban áll, hogy településrendezési feladatkörükből fakadóan a települési önkormányzatok határozhatják meg – az országos területrendezési szabályozásban rögzített kereteken belül, de az országos övezetek elhelyezkedésétől függően településenként akár jelentősen eltérő arányban – a beépíthető területek kiterjedését, településen belüli elhelyezkedését.

tehet javaslatot, hanem bárki, így magánszemélyek és *civil szervezetek is kezdeményezhetik* azt.

A természetvédelmi szerepvállaláson túl a civil szervezetek fontos társadalmi kontroll funkciót is betölthetnek (GERGELY, 2009), különösen a helyi önkormányzatok településrendezési és területhasználati döntéseinek véleményezése során: például az önkormányzatok településrendezési, helyi építési szabályozási tevékenységével kapcsolatban, elsősorban a táji értékek, a zöldfelületek, természetközeli tájrészletek beépítéstől való megóvása tekintetében. Ez különösen időszerű lehet a településszerkezeti és szabályozási tervek felülvizsgálata idején, amikor új jogszabályi követelményeknek való megfelelés is szükséges, amelyet a lakosság véleményezhet. Érdemes figyelembe venni továbbá, hogy az előző pontban részletezett előírások többségét várhatóan a településrendezési és helyi építési szabályok felülvizsgálata során kell majd először „élesben” alkalmazni. Ennek során a helyi társadalmi szervezetek értékes javaslatokkal segíthetik az önkormányzatok munkáját.

A természetvédelem hagyományos eszköztárán túl a civil szereplők bekapcsolódhatnak olyan önkéntes, sok esetben országos hálózatokra épülő programokba is, mint a közösségi alapú faj- és élőhely-monitoring, hulladékgyűjtési akciók vagy a nemzeti park igazgatóságok környezeti nevelési programjai. Emellett információkkal vagy akár helyi programok szervezésével segíthetik a táji és természeti értékekre alapozott aktív- és ökoturisztikai kínálat kialakítását is.

Ugyancsak jelentős a civil szervezetek szerepe az egyedi tájértékek azonosításában és állapotuk nyomon követésében, különösen ott, ahol ezek korábbi gazdasági vagy társadalmi szerepükön túllépve identitáshordozó elemekké váltak. A Tvt. értelmében egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

Az egyedi tájértékek hozzájárulnak tájaink egyedi arculatának kialakításához, ezáltal tájaink változatosságához. Az egyedi tájértékek nem múzeumi tárgyak, hanem az élő táj szerves részei, tanúi régmúlt idők hétköznapijainak és függenek a helyi közösségek életét is befolyásoló természeti és társadalmi folyamatoktól. Megőrzésük abban az esetben is fontos, ha eredeti szerepüket már nem töltik be, mert hosszú távú hasznosításuk új, a közösség igényeivel összhangban álló funkcióval is lehetségessé válhat, illetve szerves részét képezhetik a térség fenntartható turisztikai kínálatának – akár egy zöldút keretén belül.

Az egyedi tájértékek feltárása, gondozása, látogathatóvá tétele – például tematikus túraútvonalak, zöldutak részeként – új lehetőséget kínál arra is, hogy a helyi közösségek az örökségük aktív részeseivé váljanak. A helyi civil szervezetek a terület tulajdonosával, használójával egyeztetve – figyelembe véve a releváns épített örökségvédelmi, természetvédelmi előírásokat, szükség esetén szakmai segítséget kérve – közreműködhetnek olyan közösségi akciók szervezésében, amelyek célja az egyedi tájértékek környezetének rendben tartása, megközelíthetőségük, bemutathatóságuk biztosítása.

A civil szervezetek természet- és tájvédelmi szerepe tehát nem csupán a klasszikus érdekképviselőre vagy kampányokra korlátozódik, hanem egyre inkább a közösségi tudás mozgósításán, a részvételi folyamatok megszervezésén és a hosszú távú fenntarthatóság társadalmi feltételeinek megteremtésén alapul. Ezáltal a zöldutas és natúrparki kezdeményezések szerves részeivé válhatnak, elősegítve a térségi kohézió és a helyi identitás megerősödését.

Irodalomjegyzék

- BERKES, F. – ROSS, H. (2013): Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society & Natural Resources*, 26(1), 5–20.
- BERKES, F. (2004): Rethinking Community-Based Conservation. *Conservation Biology*, 18(3), 621–630.
- FABRICIUS, C. – KOCH, E. – TURNER, S. – MAGOME, H. (2004): Rights, Resources and Rural Development: Community-Based Natural Resource Management in Southern Africa. Earthscan, London.
- GYERGELY GY. (2009): A hazai zöld civil szerveződések szerepe, lehetőségei a helyi környezeti konfliktusok megoldásában. *Stratégiai perek: Szűkülő mozgástér? Tér és Társadalom*, 23(3), 161–171.
- PRETTY, J. (2003): Social Capital and the Collective Management of Resources. *Science*, 302(5652), 1912–1914.

VII. ZARÁNDOKLAT ZÖLDUTAKON – TÁJI ÖRÖKSÉG – LELKI ÚT – KÖZÖSSÉGI MEGÚJULÁS

Molnár András József – Eperjesi Tamás

VII.1. Zarándoklatalapú zöldutak: a spirituális tájhasználat fejlesztéspolitikai perspektívái

A zöldút – és a hozzá kapcsolódó, hálózatos mozgalom – célja, hogy a természeti, kulturális és spirituális értékeket összekapcsolva olyan túraútvonalakat kínáljon, amelyek nemcsak fizikai próbatételt, hanem akár minőségi élményt is biztosítanak. A zöldút – legyen gyalogos, kerékpáros, vízi, vagy lovas sportos – olyan szelíd turisztikai forma, amely illeszkedik a táj adottságaihoz, és fenntartható módon hasznosítja a helyi erőforrásokat. Így a zöldutak mentén, azokkal együttműködésben haladó zarándokutak nemcsak belső utazásra, hanem közösségi és társadalmi kapcsolatok erősítésére is lehetőséget adnak. A helyi – többnyire kistelepülési – közösségek vendégszeretete, a falusi vendéglátás, a kézműves termékek, a népi építészet és gasztronómia mind-mind olyan szerves részei a táj, és a benne élő ember harmóniájának, amelyek (tovább)mélyíthetik a zarándoklat élményét.

Zarándoklat zöldutakon – hálózatos kapcsolódások

A zarándoklat és a zöldút kapcsolódása nem pusztán szervezeti, vagy útvonalbeli közös pont lehet, hanem sok esetben akár értékrendi egyezés is. Mindkettő a lelassulást, az elmélyülést, az ember és táj közötti újfajta, harmónián alapuló kapcsolatot hirdeti (BENKŐ –VÉRTESALJAI, 2011). A hazai és nemzetközi zarándokutak – mint a Mária út, a Szent Jakab út, vagy a Via Francigena – egyre inkább részei annak a hálózatnak, amelynek keretében a nemzetközi zöldutak is értelmezhetők (FILEPNÉ KOVÁCS, 2011). A nemzeti szinten, országonként kiépített utak olyan európai léptékű együttműködéseket tesznek lehetővé, amelyek kulturális és turisztikai szempontból is gazdagíthatják a vidéki térségeket.

Zarándokutak és zöldutak szinergikus fejlesztése

A zarándokutak és a zöldutak – sok közös szellemi vonás mellett – gyakorlati lehetőségeket is tartogatnak az együttműködésre, és egymás kölcsönös

támogatására (MOLNÁR, 2013; KAEL, 2016). Az út maga nem öncél egyik esetben sem, így kapcsolódásuk szinergiája a látogatók és a helyi közösség támogatását egyszerre szolgálhatja. A zöldút és a zarándokút egyaránt „járható út” kell legyen. A zarándokutak egy része küzd azzal, hogy mivel jellemzően hosszú távú utakról van szó, mind nyomvonalukat, mind menedzsment szervezetüket tekintve hatalmas területet kell átfogniuk, és emiatt nem mindig jut „központi” kapacitás egy-egy szakaszra. Különösen akkor probléma ez, ha ott valami nehézség, anomália adódik miközben a zöldút „helyben építkezik”, így a helyi „erők” – elviekben – gyorsabban tudnak reagálni, ha a zöldút jól szervezett. Egy-egy járhatatlan, vagy nem éppen „zarándokbarát” útszakasz kiváltására, fejlesztésére épp egy helyi zöldút tud(na) a zarándokút segítségére lenni. Ugyanakkor maga a zarándokút is támogatja a zöldutat azzal, hogy bekapcsolja azt egy „nagyobb egészbe”, „ráteszi a térképére”, és olyan látogatókat, zarándokokat vonz be a helyi közösség számára, akik a zarándokokkal aztán kölcsönösen gazdagítják egymást.

A zöldútnak és a zarándokútnak is egyaránt van saját jelzésrendszere, és mivel mindkettőnek azonos a célja – vagyis hogy eltaláljanak az útvonal mentén A-ból B-be –, nagyon hasonló elemekből állhatnak. Szinergikus tervezésük esetén közös jelzésrendszer is megvalósítható, és ez közös nyomvonaluk esetén nagyon is ajánlott. Nemcsak a hatékonyság és az esztétikum érdekében előnyös ez, hanem a közös jelzésrendszer a kölcsönös promóciót is segítheti: a zarándok „észreveszi”, hogy vándorútja épp egy helyi zöldút mentén halad – melynek akár különböző „ágain-bogain” saját maga is elágazhat, ha úgy tartja kedve, vagy később visszatérve újra felfedezheti azokat –, miközben a zöldút látogatói és gazdái érzékelik, hogy egy „nagyobb tér” nyílik meg számukra a zarándokút révén. Végül, ami igazán adja magát, az a helyi értékek és szolgáltatások megjelenése együttesen mind a zarándokút, mind a zöldút használói számára. Végso soron nincs külön zarándok és „zöldút-járó”, hanem látogató van, aki jön és megy, használja az utat, értéket keres, és azt is kínál fel amerre jár.

VII.2. Zarándokút és a táj spiritualitása

A zarándoklatnak mindig van célja, ami egy szent hely. Az utat járva azonban kisebb szent helyek mentén is zarándokolhatunk, sőt számos olyan helyet is érintünk, ami vallási értelemben nem értelmezhető kifejezetten szentnek, megszenteltnek. A katolikus, egyházi szemlélet szerint szent helyek a temetők, kápolnák és templomok lehetnek. Ha utunk során azonban olvassuk a Bibliát, számos olyan történetet is fogunk találni, ahol valaki számára megnyilvánult, megjelent Isten, a legegyszerűbb és a legkülönbözőbb helyeken – például mezőn, hegyen, barlangban, folyó mellett. Ezen történetek egy része azután az adott helyen létesült szent helynek, szentélynek, vagy az azt alapító történetévé, legendájává vált. Annak a tapasztalatnak az emlékévé, amikor Isten jelenlétével megszentelte az adott helyet. Ugyanakkor a természetfeletti bárhol, bármikor megnyilvánulhat számunkra, és ahol ezt meg tapasztalhatom, ahol megérint a Lélek, az szubjektíve szent hellyé válik számomra. Az ilyen megélést nem lehet „kikényszeríteni”, azonban lehet neki megfelelő teret teremteni:

figyelemmel, jelenléttel, a tájba való „bekapcsolódással”, és olyan útvonal és környezet választásával, amiben van valami „a hely szelleméből”. Sok esetben nem kellene ehhez bonyolult dolgok, elég egy különleges kő, egy jellegfa, egy hegytető, vagy akár egy útszéli kereszt, kis kápolna, egy forrás; vagyis olyan tájjelemek, amelyek maguk is szimbolikusokká, archetipikusakká válhatnak a zarándok számára. A találkozást, a reflexiót, és magát az egész zarándoklatot lehet segíteni, idézetekkel, kérdésekkel, melyek nem kell, hogy bonyolult teológiai szempontokat tartalmazzanak; elég, ha valami nagyon általános, alapvető emberi szempontra kérdeznek vagy tapintanak rá, amelyekkel akár „be is lehet vonzani” a lelki útba a fizikailag úton lévő vándort.

A zarándoklat szinte minden vallásban megtalálható (TURNER – TURNER, 1979). Alapvető emberi tapasztalat, hogy bizonyos helyek és idők megszenteltek, hogy „ott és akkor” valahogy jobban „megnyílik az ég” és érzékelhetőbbé válhat a transzcendens valóság. Vagy legalábbis valamikor, valakiknek megnyilvánult, akik a hely megszentelése által emléket állítottak neki, és így a szent hely jelként, fókuszpontként vonzza azon látogatókat, akikben szintén megvan az alapvető emberi vágy arra, hogy felkeresve a helyet, kapcsolatba lépjenek ezzel a tapasztalattal és számukra is jelenvalóvá váljék a transzcendens. Ez a vágy megnyilvánulhat gyógyulásra, kiengesztelődésre, vezeklésre, megújulásra való törekvésként és az abban való hitként is. A zarándoklat hagyományosan vallási gyakorlat. A keresztények például mindig előszeretettel keresték fel Jézus Krisztus életének helyszíneit. Később a szentek nyughelyei, ereklyéi, vagy akár maguk a szentképek és szent szobrok helyszínei is zarándokcélpontokká váltak. A katolikus világban a zarándoklat olyan értelemben szabályozott tevékenység, hogy egy-egy szent helyre püspöki jóváhagyással lehet zarándokolni, azaz hivatalosan is az „engedéllyel” válik zarándokhellyé, elkerülendő a népi jámborság különféle „elhajlásait”. Természetesen, a „hivatalossá tétel” megtörténteig is elkezd élni, működni a zarándokhely, így annak jóváhagyását a lelkek „megtermett gyümölcsei” is elősegítik.

VII.3. A megszentelt tájélmény: szentség, önreflexió, közösség

A zarándoklat egyik különleges vonása, hogy az út maga is céllá válik. Nem csupán egy fizikai hely elérése, hanem a közben megélt élmények, felismerések, találkozások – önmagunkkal, másokkal és a teremtett világgal – is meghatározóvá válnak. Sokszor épp a legnehezebb szakaszokon, a fizikai kihívások leküzdése során születik meg a felismerés: a zarándok ember képes túllépni saját határain, képes változni és akár gyógyulni is korábbi sebeiből. A zarándok e tapasztalat által felismerheti, hogy önmaga is értékes része a teremtett világnak; problémái, terhei relativizálódhatnak, új szemlélettel tekinthet az életére. Az út végén gyakran megszületik a felismerés: „kiálltam a próbát”, és ez a belső megerősödés sok esetben az élete többi területére is pozitívan hat (MOLNÁR – HOFHER, 2016).

A zarándoklatra induló ember választ keres, egy lehetőséget arra, hogy más nézőpontból tekintsen önmagára és a világra, hogy új értékeket fedezzen

fel, és hogy – ha úgy adatik – elinduljon saját belső gyógyulása, megújulása útján. Ehhez azonban gyakran szükség van a táj „támogatására”, a közösségek nyitottságára, és – nem utolsósorban – a Gondviselő irgalmas vezetésére; így végső soron Isten végtelen kegyelmére (MELLO, 2008). Mert bár a zárandoklat önmagában nem garantálja a lelki megtisztulást, mégis adhat egy esélyt arra, hogy az úton lévő ember visszataláljon a békéjéhez, a teremtet világhoz, önnön lényegi valójához, sőt akár a természetfeletti való kapcsolódáshoz.

Van, amikor a zárandoklaton, vagy a zárandokhelyen csoda történik, és valódi, fizikai gyógyulások is történnek. Van, amikor a vágyott változás nem ott és úgy történik meg, esetleg nem úgy, ahogyan a vándor azt előtte elképzelte. Viszont történik, történhet valami más. Valami, ami már nem az emberi elképzelés mentén alakul. Itt kap szerepet az, hogy a zárandok mennyire válik nyitottá, alázatossá, befogadóvá. Ha már nem én akarom megmondani az Istennek, a többi embertársamnak, hogy mit és hogyan akarok magamnak, hanem tudok hinni abban, hogy egy olyan felsőbb erő alatt állok, amely jót akar nekem, minden nehézségen, rejtélyen és sötétségen keresztül is, akkor rátalálhatok az igazi utamra. Akkor történhet végre valami. Nem biztos, hogy fizikailag, hanem lelkileg, s ez sokkal fontosabb. Számos zárandok számol be arról, hogy a vágyott gyógyulás vagy változás nem aszerint történt meg, ahogyan elképzelte, de mégis, ami történt, az sokkal mélyebb, „nagyobb csoda”, mint amire ő számított.

Van olyan zárandoklat is, amelyet valaki úgy él meg, hogy „nem sikerült”, mert „nem történt semmi”. Ilyenkor kiderülhet, hogy a vándor még nem állt készen rá, hogy elfogadja azt, ami valóban történt, vagy történni akart volna vele, esetleg csak később érezkelhető, netán újra útra kell ehhez majd kelni. A változás olyan gyümölcs, ami önmagában nem értelmezhető. Gyümölcsöző „eredmény” ez a zárandok nyitottságának, a Gondviselésre való hagyatkozásának, és így végső soron Isten működésének. Éppen ezért ebben az nagyon nem mindegy, hogy milyen támogató közeg veszi körül az úton lévő zárandokot.

A zárandoklat lehet egyéni és közösségi, és mindkettőnek sajátos jellege van. Az egyéni zárandoklat nagyobb önállóságot, ráhagyatkozást, mélyebb egzisztenciális megéléseket tesz lehetővé, míg a közösségi zárandoklat adta keretek segítik a zárandok lelki dolgokra és a vallási tartalmakra való koncentrálásában, s a közösség megtartó ereje támogatja is annak megtalálásait.

A zárandoklat történhet olyan közösségben, amelynek tagjai egyébként a „hétköznapiakban is” ismerik egymást, például egyházközségi, gyülekezeti zárandoklatként. Sőt, nem kevés olyan zárandoklat is van, melyben a tagok előzetesen nem ismerik egymást, hanem épp a zárandoklat célja, időpontja, lelkesége, vagy vezetője kapcsán „verődnek össze”. Ilyenkor kialakul egy ún. „kommunitas”, amely egyfajta átmeneti közösség a zárandoklat idejére, és amely nagyon sajátos dinamikákat tesz lehetővé, pl. az „egyenlőség tapasztalatát”, mely az összeszokott társaságnál is megvan ugyan, de itt még hangsúlyosabban megjelenik.

A zárandoklat vallási jellege magában foglalja az út közbeni egyéni-, vagy közös imádságokat, liturgiákat. Ezek jellege és mértéke a zárandoklat

stílusától függ, vannak „processziós”, „keresztaljas”, búcsús, énekes-imádságos zarándoklatok, ahol akár több százan együtt haladnak és végzik út közben a szent cselekményeket. Vannak kifejezetten szemlélődő, csendes zarándoklatok, ahol a befelé fordulás, a jelenlét tapasztalata az elsődleges. És vannak kötetlenebb zarándoklatok, ahol a közösségi élmény, egymás és a táj megismerése a hangsúlyos. A legtöbb zarándoklat különböző mértékben és helyzetekben ötvözi ezeket az elemeket.

A zarándoklat, mint transzformatív cselekvés hasonlít a beavatáshoz, az átmenetrítusokhoz. Bár egy hosszabb zarándoklatra sok esetben olyan élethelyzeti esemény, krízis (a szó szoros, vagy átvitt értelmében) kapcsán indul el valaki, amely jellemzően sajátos és egyszeri, mégis, mivel maga a zarándoklat, mint cselekmény ismételhető, mégsem tekinthető normatív értelemben átmenetrítusnak. Azt azonban meg lehet élni egy zarándoklaton – főként egy élethelyzeti válság kapcsán történő elinduláskor –, hogy „már nem ott” vagyok, de „még nem ott”, hanem egyfajta köztes térben és időben; hogy ami volt már nincs, de az még nem vagyok, aki leszek. Ez a tapasztalat adhat a zarándoknak egy sajátos szabadságot, egy „bármilyen lehet” tapasztalatot, amely egyszerre lehet felszabadultsággal és félelemmel is teli. Sok zarándok tapasztalata, hogy az „utazása” kapcsán – vagy azt követően – rátalált valamire, egy új útra, életmódra, munkára, otthonra, élettársra, hitre stb., ami ott nyilvánult meg számára.

VII.4. Ökumenikus nyitottság és lelki közösség a zarándoklatban

A zarándoklat fogalma a történelem során mindig is egyfajta határátlépést, valamilyen átváltozás iránti vágyat hordozott: a nekiinduló vándoroknak ez a mindennapokból való kivonulást, az ismeretlen felé tett tudatos lépést jelentette (SIGAL, 1989). A korai, klasszikus vallási zarándoklatok után – a jelenlegi „modern” korunkban – mégis egyre többen indulnak újra útnak életesemények, traumák, életközepi válságok hatására, annak érdekében, hogy más irányt találjanak, vagy értelmet adjanak az addigi életüknek. Az úton járás – a testi megterhelés, a fizikai térben való haladás – elősegítheti a gondolatok rendeződését, a belső tisztulást, a pszichés és spirituális megújulást. A táj harmóniája, a természet nyugalma, a kultúrtáj sokszínűsége és szépsége, valamint az érintett szent helyek misztikumai arra inspirálhatják az embert, hogy (újra) rátaláljon megbomlott lelki egyensúlyára.

A zarándoklat hagyományosan a katolikus lelkiség része volt (TURNER – TURNER, 1979), azonban az utóbbi évtizedekben egyre több protestáns felekezet – református, evangélikus, baptista és más keresztény közösségek – is felfedezték e sajátos lelki gyakorlat értékeit, sőt olykor újraértelmezték annak lelki hangsúlyait. A zarándoklat így olyan ökumenikus, vallásközi térként jelenhet meg, ahol a különböző vallású emberek mégis közösen élhetik meg az Istenhez való közeledés vágyát. A zarándokút során elcsendesedéssel imádkozva – akár zsoltárokat vagy dicsőítő dalokat énekelve – mély spirituális tapasztalatot élhet

át a zarándok. E lelki élmény sokszor nem csupán egyéni megújulást hoz, hanem új közösségi kapcsolódást is lehetővé teszi, megújítva az elszigetelt, beszűkült személyes kapcsolatokat. Az út során megtörténő találkozások – legyenek azok egymáshoz „sodródó” útítársak, esetleg egy templomot nyitva tartó gyülekezet tagjai, akár egy helyi lelkipásztor, vagy közös imára hívó testvérhez való kapcsolódásai – új barátságokat, tartós és időleges emberi viszonyokat alapozhatnak meg. Ezek a kapcsolatok azonban nemcsak a modern ember elmagányosodásának oldására szolgálhatnak, hanem akár hosszabb távú, olyan élő közösségeket is teremthetnek, amelyek segítik az eltérő társadalmi helyzetben lévők együttműködését, hozzájárulhatnak a kölcsönös felelősségvállaláshoz és társadalmunk kohéziójához.

A zarándoklat így olyan missziós lehetőséggé is válhat, amely a kistelepülések – azok sokszor elnéptelenedő falusi gyülekezetei – számára is megújulást, fennmaradást hozhat. A városi zarándok és a falusi szállásadó vendéglátóként való találkozása alkalmat teremt egymás világának és értékeinek felfedezésére. A közösen életre hívott spirituális közösség – a közös ima, a megosztott történetek egy nyitott templomban, egy felkereshető kegyhelynél, vagy imaösvénynél – arra is lehetőséget adhat ugyanis, hogy a zarándok bekapcsolódjon a helyi közösségi hitéletbe. Ez az élmény a vendég és a vendéglátó számára egyaránt gazdagító lehet: erősíti a kapcsolódás kultúráját, és hozzájárulhat a szorosabb társadalmi együttműködés kialakulásához. A turizmus ilyen formája tehát túlmutat önmagán: kétirányú értékközvetítést, és a benne résztvevőket átalakító erőt egyszerre jelenthet. Így válhat a zarándoklat nemcsak egyéni spirituális utazássá, hanem olyan közösségi, társadalmi és kulturális hídépítéssé is, amely közjőként a sokszor elmaradottabb vidék fejlesztését és – végső soron – akár annak megmaradását is szolgálhatja.

Irodalomjegyzék

- BENKŐ, Á. – VÉRTESALJAI, L. (szerk) (2011). Zarándokolni jó. Tanulmányok a zarándoklásról. Kairosz, Budapest
- FILEPNÉ KOVÁCS, K. (szerk) (2011). A Mária Út hálózata és kialakítása. Budapesti Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, Budapest
- KAEL, H. (2016) Notes on Pilgrimage and Pilgrimage Studies, in Practical Matters Journal 9 (Spring 2016); <http://practicalmattersjournal.org/2016/05/04/notes-on-pilgrimage/>
- MELLO, A. DE (2008). Úton Isten felé. A test és lélek gyakorlatai, Korda, Kecskemét 2008.
- MOLNÁR, A. (2013): Zarándokút a tájban. A Mária út kialakításának tapasztalatai, in KONKOLY-GYÚRÓ, É. ET AL. (szerk.) Tájéztudomány-Tájtervezés. V. Magyar Tájökológiai Konferencia kiadványa, Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar, Sopron 2013, 214–220.
- MOLNÁR, R. – HOFHER, J. (2016). A mozgás lelkisége. Nordic walking és szemlélődő ima, Jezsuita, Budapest

- SIGAL, P. A. (1989) Isten vándorai. Középkori zarándoklatok és zarándokok, Gondolat, Budapest
- TURNER, V. – TURNER, E. (1979), Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives, Columbia University Press, New York

VIII. A ZÖLDUTAK ILLESZKEDÉSE A TURISZTIKAI ÉS REKREÁCIÓS ÚTVONALHÁLÓZATOK RENDSZEREIHEZ

Molnár András József

VIII.1. Zöldutak a turisztikai és rekreációs útvonalak rendszerében

A zöldutak – ahogy azt már a korábbi fejezetek tárgyalták – nemcsak szemléleti, közösség-szervezési és térségfejlesztési eszközök, hanem konkrét, táji léptékben is értelmezhető fizikai infrastruktúrák. E fejezet célja, hogy a zöldutak nyomvonalának kialakításával és műszaki-fizikai megvalósításával kapcsolatos legfontosabb szempontokat és irányelveket rendszerezze. Az itt bemutatott megfontolások a zöldúttervezés gyakorlati oldalát helyezik fókuszba: a nyomvonalvezetés, a használati funkciók, a táji integráció és a fenntartható kialakítás kérdésköreire koncentrálnak. Mindez elengedhetetlen ahhoz, hogy a zöldutak hosszú távon is működőképes, használóbarát és tájba illeszkedő rendszert alkossanak.

A zöldutak tervezése során érdemes vizsgálni más hasonló útvonalak meglétét és azokkal való összehangolás lehetőségét. Cél, hogy a zöldút kiegészítse a meglévő nyomvonalakat, elkerülje a felesleges párhuzamosságokat, és adott esetben javítsa, kiváltsa azok „kompromisszumos” (azaz kevésbé gyalogos- vagy kerékpárosbarát) szakaszait. Emellett a jelzésrendszert is célszerű egyeztetni a meglévő rendszerekkel, a zavaró duplikációk elkerülése érdekében. A partnerség és koordináció mind a tervezés, mind a fenntartás során kulcsfontosságú.

A zöldút fogalma megjelenik a Magyar Természetjáró Szövetség (MTSZ) korábban kiadott, útvonalhálózati és jelzésrendszeri szakmai kiadványában is (MOLNÁR et al., 2016), más útvonaltípusok mellett:

1.a. Turistautak (természetjáró turista útvonalak)

Ezek az útvonalak hálózatként működnek, a tájegységi szemlélet és természetjáró fontosság szerint alakultak ki. Jelzésük egységes, szabványos, festett jelekkel történik, és az MTSZ felügyeli (koordinálja

és tartja nyilván jogszabály alapján is).⁷ A sűrű turistaúthálózattal rendelkező térségekben a zöldutak inkább ezekhez csatlakozva, ezeket gazdagítva jelennek meg (megfelelő egyeztetés szerint), míg másutt akár alpininfrastruktúrát is képezhetnek. Érdekes lehet még „eltanulni” a turistautaktól a leágazó és összekötő útvonalak illetve szakaszok rendszerét: nem lehetséges vagy célszerű mindig mindent egyetlen útvonalra felfűzni, hanem egyértelműen jelölt mellékutakat, leágazásokat vezethetünk be.

1.b. Tanösvények

Rövidebb, tematikus, ismeretterjesztő célú (általában) gyalogos útvonalak, jellemzően táblákkal és információs vagy élményelemekkel ellátva (festett jelek esetén javasolt a fehér alapon színes „T” betű). A zöldutakkal jól kombinálhatók, akár annak részeként is működhetnek.

1.c. Nem gyalogos és sportcélú útvonalak

Ide tartoznak kerékpáros, lovas, nordic walking, terepfutó vagy rehabilitációs (cardio) útvonalak. Jelölésük általában a közlekedési módot tükrözi. A zöldutak gyakran ezekhez kapcsolódva alakulnak ki. A közös használatú szakaszokat alaposan meg kell tervezni, figyelembe véve a burkolatot, szélességet és használati szokásokat, lehetőségeket, szabályokat.⁸

1.d. Kulturális és tematikus útvonalak

Valamilyen történelmi, természeti vagy kulturális tematika mentén kijelölt, jellemzően gyalogos vagy vegyes használatú utak (pl. borutak, bányász

⁷ A 19. századtól kezdődő, főként hegyvidéki ösvénykiépítések és -jelölések rendszerét a mai Magyarországon az 1930-ban elfogadott rendszer egységesítette (STRÖMPL, 1932), mely a mai szabályozás alapja is: legújabban a 20587:2021 magyar szabvány, valamint kapcsolódó szakmai füzetek, az európai irányelvekkel összhangban, ld. (MOLNÁR et al., 2016; ARGALÁSZ et al., 2024; ERA-EWV-FERP, 2004; MTSZ, n.d.). A turistautakat hazánkban a terepen fehér alapon különféle színekkel és formákkal jelölik, az út menti fákra és tereptárgyakra festve, mindkét irányban folyamatosan követhetően. Táblákat csak kiegészítő jelleggel alkalmaznak. A turistautak lehetnek vándorutak (sáv jelzéssel), általános összekötő utak (kereszt jelzéssel), cél szerinti leágazó utak (különböző alakzatokkal), körséta/körtúra útvonalak (nyíllal ellátott kör jelzéssel). Egyes útvonalak kiemelt regionális, országos ill. nemzetközi jelentőségűek (pl. [vár]megyei vagy regionális piros sáv jelzések, az Országos Kékkör útvonalai, európai vándorutak [E-utak]), vagy - nevesített útként - sajátos tematikát, emlékezetet jelenítenek meg (pl. Kohász Kék, Rákóczi turistaút, Mórész Zsigmond turistaút, Szent Imre vándorút, Spartacus ösvény). Ezek mindenütt szervesen beépülnek az adott térség turistaút-hálózatába, sokszor azok gerincét képezve.

⁸ Minden esetben megfontolandó, hogy zöldút kialakításakor célszerű-e a meglévő nyomvonalakat és jelzésrendszert felhasználni, esetleg annak keretében bővíteni a kívánt útvonalhálózatot és a zöldutat mint „ernyőt”, erre rácsatlakozó tematikát alkalmazni, vagy önálló zöldút kijelölési rendszert alkalmazni. A különböző megengedett illetve ajánlott közlekedési módok az egyes szakaszokon mindenképp egységesen szabályozandók és jelölendők ki (pl. lehetőleg kerüljük el azt, hogy egy csak kerékpáros vagy csak gyalogos kijelölésű útvonalra a zöldút más módokat is „behoz”, vagy ha igen, akkor azt végig következetesen és egységesen jelölje ki).

utak, stb). Nagy hasonlóságot mutatnak a zöldutakkal, ezért indokolt az együttműködés és jelzésrendszeri integráció.

1.e. Zarándokutak

Tematikus, hosszú távú útvonalak, sok esetben nemzetközi hálózat részei. Többszörfire előre haladó jellegűek, tehát kerülőket csak igen indokolt esetben tesznek. Szintén jól összehangolhatók a zöldutakkal. Ha vonalvezetésüket, kialakításukat és kijelölésük rendszerét nézzük, számos zarándokút akár hosszútávú szakrális zöldútnak is tekinthető.

A különböző útvonalak összehangolása területi tervezési szempontból is fontos, mivel a jól kombinált rendszerek lehetővé teszik a látogatók számára a rugalmas, érdeklődésükhöz illeszkedő bejárást. A zöldút célja épp az, hogy rendszert teremtsen, miközben tiszteletben tartja a helyi sajátosságokat. Ez nemcsak a turisztikai élményt növeli, hanem a fenntartható működést is elősegíti.

Jogszabályi szempontból kiemelendő, hogy több védett természeti területen kizárólag kijelölt útvonalakon lehet közlekedni.⁹ Ilyen esetekben szükséges a hatósági engedély, illetve érdemes lehet tanösvényt vagy turistautat kijelölni, amelyre a zöldút is rácsatlakozhat. Erdőterületeken az erdőtervény szerint kerékpározni csak akkor szabályos, ha az út nem kizárólag gyalogos használatra van (pl. turistajelzéssel) kijelölve. A közös használatot, főként gyalogos és kerékpáros, de a lóval való közlekedés esetén is, csak megfelelő feltételek mellett érdemes engedni.

A zöldutak nemcsak új nyomvonalak létrehozását jelentik, hanem lehetőséget kínálnak meglévő útvonalak fejlesztésére, tájépítészeti és zöldfelületi beavatkozásokkal is, valamint azok gazdagítására a helyi értékek, örökség és termékek ráfűzésével, bemutatásával, elérhetővé tételével. A közös szakaszok, kapcsolódások révén a zöldút más rendszerek működéséhez is hozzájárulhat, azok minőségi javításával és bővítésével.

VIII.2. A látogatóbarát útvonalak és -hálózatok szempontjai

Mint láthattuk, a zöldutak számos közös pontot, hasonlóságot mutatnak és együttműködési lehetőséget tartogatnak más hasonló útvonalakkal. A zöldutak

⁹ Nemzeti park magterületén („A” zóna), fokozottan védett természeti területen, valamint egyes további természetvédelmi területeken (a kezelési terv szerint) a kijelölt útvonalokról való letérés engedélyhez kötött.

és velük rokon hálózatok sikeressége szorosan függ a látogatóbarát kialakítástól. Ennek szempontjait az alábbiak szerint csoportosíthatjuk¹⁰ (8.1. ábra):

8.1. ábra: Látogatóbarát szempontrendszer

Forrás: MOLNÁR, 2022

2.a. Élményígéret és útvonalkonceptió

Az útvonalaknak élményt kell ígérniük és teljesíteniük: vonzó természeti vagy kulturális látványosságok elérhetőségét, változatos tájképet, kikapcsolódási lehetőségeket megfelelő nehézségi szint(ek)en. Fontos, hogy

¹⁰ Az itt felsorolt szempontok megfelelnek a szerző által fejlesztett (MOLNÁR, 2022), az angol TRAILSYNCH akronimával fémjelzett értékelési szempontrendszernek: Trail, Related facilities, Access and connections, Information and guidance, Landscape and local communities, Service and management, Your (the Visitor's) experience, iNtentional, Coherent, Holistic (utóbbi négyet itt a magyar változatban összevontuk). Több nemzetközileg elismert útvonalminősítési és osztályozási rendszer szintézise alapján ezek a kategóriák körvonalazódnak a látogatóbarát útvonalrendszerek értékeléséhez (többek között pl. ASTRA – SCHWEITZER WANDERWEGE, 2007; ERA-EWV-FERP, n.d.; WTN, n.d.).

a látogatók előzetesen is valós képet kapjanak arról, milyen típusú élményt várhatnak az adott útvonaltól: könnyű családi séta, panorámás túra, tematikus tanösvény, zarándoklat stb.

A tervezéskor (és üzemeltetéskor) figyelemmel kell lenni arra, hogy a zöldút világos célt fogalmazzon meg (pl. miről szól, kinek szól, miért olyan, mi a „sztori”), és így legyen fókusza. Nem elég és nem célszerű csak „mindent mindennel összekötni”, abból hiányozni fog az a lényegi elem, amiért sajátos és vonzó, amiért „oda kell menni” (és nem máshova). Ugyanígy, figyelembe kell vegye a helyi adottságokat, rendszereket, és azokhoz szervesen illeszkednie kell. Végül, a zöldút különböző elemei, szakaszai és a hozzájuk kapcsolódó létesítmények, szolgáltatások, és minden más, koherens kell hogy legyen. Egymással célszerűen és áttekinthetően összefüggő, átjárható – egy-egy szükséges elem hiánya vagy nem megfelelése (pl. kiindulópont megközelítése, szolgáltatások kínálata és nyitvatartása, jelzések és táblák folyamatossága és összhangja a kapcsolt látnivalókkal) erősen ront a látogatói élményen.

Mindehhez arra is gondolni kell, hogy nem elég létesíteni a zöldutat, hanem fenn is kell tartani, üzemeltetni, és ez olykor magával vonja a változtatás, továbbfejlesztés kényszerét is, hiszen a táj, a környezet, a települések, a szolgáltatások stb. is időről-időre változnak.

2.b. Táj és környezet

A zöldutaknak a természetes és kulturális táj értékeit kell közvetíteniük, és azok védelmét is szolgálniuk kell: természetvédelmi szempontok figyelembevétele a nyomvonalvezetésnél, a meglévő ökológiai értékek (élőhelyek, vízfolyások, erdőségek) kíméletes megközelítése, a táj karakterének és a tájértékek kiemelése: kilátópontok, örökségi helyszínek bevonása.

2.c. Fizikai út és járhatóság

Az útvonalak fizikai állapota meghatározó a látogatói élményben. Mivel a zöldutak általában nem kifejezetten gyakorlott túrázóknak készülnek, az útvonalak legyenek biztonságosak, jól járhatóak minden kijelölt szakaszon. Kerülni kell a túl meredek, balesetveszélyes szakaszokat, hacsak nem speciális célcsoportnak szólnak, s mindehhez megfelelő burkolat (ösvény, természetesnek ható, de szükség esetén mesterségesen épített vagy megerősített burkolat) kialakítása szükséges a környezet és tervezett használati mód(ok) figyelembevételével, adott esetben épített elemekkel (lépcső, híd, támfal, stb).¹¹

¹¹ V.ö. pl. ASTRA – SCHWEITZER WANDERWEGE, 2017

2.d. Útjelzés és információ

A zöldutak terepi követhetősége alapvető elvárás: jól látható, egységes rendszerű útjelzések (útjelzések, útirányjelzők), helyszíni információs pontok: térképek, útvonalleírások (akár QR-kódos digitális kiegészítéssel), valamint előzetes tájékoztatás online és offline csatornákon (térképek, applikációk, weboldalak). Erre még az alábbiakban bővebben is kitérünk.

2.e. Létesítmények és szolgáltatások

Ide tartoznak a helyszínek (látnivalók és szolgáltatások) melyeket a zöldút összeköt, valamint a zöldút használhatóságához, a látogatói kényelem növeléséhez szükséges útmenti kiegészítő létesítmények: pihenőhelyek, padok, esőbeállók, illemhelyek, vízvételi lehetőségek, információs és látogatóközpontok; valamint a turisztikai attrakciók, az egyes, zöldút által érintett tájértékek, a helyi vendéglátás és a helyi termékek elérhetősége.

2.f. Kapcsolatok és megközelítés

Az útvonalak legyenek könnyen megközelíthetők: ahol lehet tömegközlekedési csatlakozási pontokkal, valamint parkolóhelyek biztosításával. Ide tartozik még az útvonalak logikus kapcsolódása egymáshoz, a hálózatszerű kialakítás (ld. előző fejezet), és a „módváltó” vagy pihenőpontokon megfelelő infrastruktúra kialakítása (pl. kerékpártárolók).

2.g. Menedzsment és karbantartás

A fenntartás a fenntartható élmény feltétele; ehhez rendszeres karbantartási ütemtervre; az útjelzések, útjelző elemek és a mindenfajta csatornán közölt információk felülvizsgálatára, pótlására, aktualizálására; az infrastruktúra javítására, esetleges rongálások helyreállítására van szükség. Erősen ajánlott a látogatói visszajelzések gyűjtése és átlátható kezelése. Az útvonalmenedzsment sikeréhez elengedhetetlen a több érintett fél (önkormányzatok, szolgáltatók, civil szervezetek, hatóságok, területtulajdonosok, terület- és útvonalkezelők, természetvédelmi kezelők stb.) összehangolt munkája. A zöldút szervezeti rendszere hatékonyan kell szolgálja ezt az együttműködést, a szükséges források bevonását és megfelelő felhasználását.

A fenti szempontok egyaránt vonatkoznak minden, az előző fejezetben bemutatott és említett útvonaltípusra, mivel a látogatók útvonalakra és térségekbe jönnek, számukra általában kevésbé lényeges, hogy ki a fenntartója egy-egy szakasznak vagy milyen típusú útvonalként létesült. Így a zöldutak is ezek szerint, a(z) – javasoltan – egységes szempontok szerint tudnak látogatóbarát hálózatokká vagy azok részeivé válni.

VIII.3. Útjelzési és táblarendszer kialakításának elvei, rendszere

Az útvonalak könnyű követhetősége a látogatóbarát kialakítás szempontjából alapvető, ezért a zöldutak jelzés- és táblarendszere kiemelt figyelmet igényel. A rendszer általában három fő elemből, „rétegből” áll: a nyomvonalat folyamatosan követhetővé tevő (jellemzően festett) jelzésekből, a csomóponti útirányjelzőkből és az információs táblákból. A tervezés során fontos a következetesség, áttekinthetőség és az egységes arculat. Érdemes hazai és nemzetközi jó gyakorlatokra, illetve a meglévő helyi rendszerekre építeni, azokhoz kapcsolódni.¹² A megvalósítást részletes költségvetés és a terület kezelőivel való engedélyezési eljárások előzik meg, figyelembe véve a vonatkozó szabályozási környezetet és a területgazdák elvárásait.¹³ Minden útjelzési elem csak a terület (út vagy telek) tulajdonosával vagy kezelőjével való egyeztetés után helyezhető el. Más rendszerekhez való csatlakozás csak előzetes partnerséggel lehetséges. Ez biztosítja a jogszerű és fenntartható megvalósítást.

Mindezek összehangolása biztosítja, hogy a zöldút nemcsak jól használható, de jogszerűen és fenntartható módon valósuljon meg.

3.a. Alap útjelzések: festett jelzések

A természetjáró turistaút-hálózatokhoz hasonlóan a zöldutakon (főként azok önálló szakaszain és más utakkal való rövidebb közös szakaszain) is javasoltan használható a festett jelzésrendszer, amelyhez az MTSZ turistaútjelzés-festési útmutatója (ARGALÁSZ et al., 2024) nyújt részletes szakmai szempontokat.

A jelzés a zöldutak esetében szabvány fehér alapon (10x12 cm fekvő téglalap) a Zöldút logóból egyszerűsített zöld „Z” betű (8.2. ábra), amit 80–100 méterenként ismételni kell, elágazásoknál gyakrabban (egyértelmű és letérés lehetősége nélküli szakaszokon valamivel ritkábban). Egy adott területen több, illetve elágazó nyomvonal jelölése esetén az útirányokat útvonalszámokkal és/vagy a célpont feltüntetésével lehet megkülönböztetni.

8.2. ábra: Zöldút (festett) útjelzése

¹² V.ö. MOLNÁR et al., 2016, vagy pl. ASTRA – SCHWEITZER WANDERWEGE, 2013.

¹³ Vonatkozó szabályozások: természetvédelmi törvény, erdőterületen az erdőtörvény és a vonatkozó végrehajtási rendelet, közutaknál a közlekedési és közlekedésbiztonsági előírások, vízügyi területen a vonatkozó sajátos szabályok; továbbá a helyi önkormányzati szabályozások, vagy magántulajdon esetén a tulajdonos érdekei és elvárásai.

A jelzések elhelyezése gondos előkészítést igényel, beleértve a láthatóság és tartósság biztosítását.¹⁴ Éles irányváltásoknál vagy egyes elágazásoknál nyílazott jelzések alkalmazandók (nyílheggyel bővített fehér alap, benne a jelzés színével megegyező nyílheggyel megfestve), míg bonyolultabb helyeken speciális jelzési formák, illetve kombinációk szükségesek. A festéshez sablont használnak, ecsettel vagy festékszóróval; a gondos és szakszerű kivitelezést vizsgázott útjelző vezető felügyelete alatt kell végezni. Egy irányban festjük először az alapokat, majd a visszafelé irányban külön, és száradás után a színes jeleket, melyekkel már sokkal gyorsabban haladhatunk. A napi távot ne tervezzük túl, a létszámtól és a tereptől függően 2–4 km ajánlott.

Több útvonal közös szakaszain a jelzések együttes szerepeltetése szükséges lehet, így általában nem csak a zöldút jelzését festjük, hanem a többi úttal való csatlakozásokat is egységesen és esztétikusan kialakítjuk. Hosszabb (több km-es) közös szakaszon való együtt haladás (útvonalfonódás) esetén mérlegelendő a párhuzamos, fonódó kijelölés szükségessége. Elvben minden jelzési helyen minden együtt haladó jelzést megfelelő sorrendben fel kell tüntetni, mely segíti ugyan az egységes tájékozódást és az útvonalak folyamatos, megszakítás nélküli követhetőségét, ugyanakkor hosszabb szakaszokon jelentős többletmunkát jelent, és esztétikai kérdéseket is felvet.

Ezért alkalmazták főként korábban az ún. *rácsatlakozó jelzést*, ahol a kísérő útvonal (itt: a zöldút) csak a közös szakasz elején és végén jelenik meg.¹⁵ Ennek használata azonban mára nem egységesen elfogadott, az MTSZ újabb irányelve inkább táblás vagy ritkított festési megoldást javasol. E megközelítések hátránya, hogy megbontja a jelzésrendszer egységét: ami egy szakaszon festve volt, abból tábla lesz, ami sérülékenyebb és másutt amúgy kiegészítő szerepű csupán, valamint felfestés esetén formailag nem különbözteti meg a rácsatlakozó útvonalat az alapjelzéstől. A jövőben szakmai egyeztetés dönthet az egységes rendszer kialakításáról.

3.b. Útirányjelző és helymegjelölő táblák

Az *útirányjelző táblák* kiegészítik az útjelzéseket: információt adnak a célpontokról, távolságról, esetleg a menetidőről is.¹⁶ Ezeket főként csomópontokban, kiinduló- és célpontoknál helyezik el. Rendszerszerűen

¹⁴ A belógó növényzet eltávolítása metszőollóval vagy más alkalmas eszközzel, felület-előkészítés vonókéssel vagy drótkéfével, a fa vagy tereptárgy jellege szerint – nem károsítva a fa élő részait.

¹⁵ A *rácsatlakozó jelzésforma* egy alapjelzés (pl. turistaút jelzés) és egy vele hosszabban együtt haladó, ún. rácsatlakozó útjelzés kombinációja, ahol a rácsatlakozó jelzés az alapjelzés alatt, rámutató, függőleges nyíl formájában jelenik meg a közös szakaszok kiindulópontjaiban és csomópontjaiban; majd a köztes szakaszt csak az alapjelzés jelöli folyamatosan, a lecsatlakozási pontig, ami előtt megfelelő hosszú szakaszon (pár száz m) el kell kezdeni a lecsatlakozó jelzés külön fehér alapon való következetes felfestését. Ezt számos korábbi zöldutas és zárándokutas felfestésnél is megtaláljuk. A rácsatlakozó jelzés szabályosan csak nyíl nélküli alapjelzés alá festhető, úgy, hogy a(z egyenes) nyíl iránya félreérthetetlenül egybeessen az amúgy követendő további útiránnyal (is).

¹⁶ Esetlegesen kiegészítő információkkal is bővítve, pl. útvonal neve, száma, logója, jellege, nehézsége, a feltüntetett célpontban található látnivalók és szolgáltatások vagy kapcsolatok piktogramjai.

tervezendő, minden, az adott helyen csatlakozó útvonalat feltüntetve lehetőleg közös táblaoszlopon; és ha egy célpont szerepel rajtuk, azt végig jelezni kell a teljes útvonalon minden rá következő táblahelynél.¹⁷ A menetidők számítása egységes képlettel történik.¹⁸ Az útirányjelzők formai kialakítása lehet hagyományos, nyíl alakú tábla, de más vizuális megoldás is elfogadott (pl. felfestett szöveg, km-kő, oszlopba épített információs elem).

A *helymegjelölő táblák* általában az útirányjelzők mellett, azok oszlopán szerepelnek: kiemelt pontokon (nevesített kiinduló- vagy célpontok) a helyszín nevét és adott esetben tengerszint feletti magasságát tartalmazzák. Nem minden csomópont vagy útelágazás nevezendő el.

8.3. ábra: Az Országos Kéktúra helymegjelölő és útirányjelző táblái Kesztlők környékén
Forrás: a szerző

¹⁷ Van lehetőség arra is, hogy olyan, fontos és keresett célpontot szerepeltessünk egy útvonalhoz tartozó útirányjelző táblán, amely nem közvetlenül az adott jelzés mentén érhető el, hanem később másik útvonalra kell hozzá letérni (jelzésváltás). Ezt kifejezetten fel kell tüntetni, és a letérés helyén hangsúlyosan és egyértelműen kijelölni.

¹⁸ A menetidőt, ha feltüntetjük, egységes képlettel ajánlott számítani (eldöntendő: 1 km 15 vagy 20 perc, szintkülönbség esetén +100 m-enként 5 vagy 10 perc, lejtő esetén csökkenthető a menetidő – de ez csak bizonyos meredekségi tartományban állja meg a helyét). A számított menetidőt sajátos (nehéz) terepviszonyok esetén megfelelő (1 és 2 közötti) szorzóval módosítsuk.

A táblák (8.3. és 8.4. ábra) formai kialakításának egységesnek, jól olvashatónak és időjárásállóknak kell lennie. Táblarendszer kialakításánál az MTSZ útjelző táblákra vonatkozó útmutatójának szempontjait érdemes figyelembe vennünk (MOLNÁR et al., 2014). A táblarendszer tervezését és konzisztenciájának biztosítását (a későbbi hálózatmódosítások esetén is) erre kialakított speciális adatbázissal, (tér)informatikai rendszerrel támogathatjuk.¹⁹

8.4. ábra: Közös turista-zarándokút útirányjelző táblák szerelése
Péliföldszentkeresztben
Forrás: a szerző

3.c. Információs táblák

Az *információs táblák* (jellemzően nagy méretűek) áttekintő térképeket és a helyi értékeket, örökségeket bemutató tartalmakat is nyújthatnak, segítve az élményszerű tájékozódást. Ezek kiemelt pontokon kerülnek kihelyezésre, és digitális tartalmakkal (pl. QR-kód) is kiegészíthetők.

A fenti útjelzési elemek mindig egymásra épülő rendszert kell alkossanak, vizuális kapcsolatban; tehát az információs tábla (általában) nem értelmezhető útirányjelzők nélkül, és az útirányjelzők rendszere nem értelmezhető a szakaszok követhetőségét biztosító útjelzések folyamatossága nélkül.

¹⁹ Pl. *TrailSigner*, (ld. MOLNÁR, 2020).

E rendszert *tájékoztató, figyelmeztető és tiltó táblák*, valamint *útvonaljelző elemek* egészíthetik ki, mely utóbbiak a zöldút nyomvonalát más rendszerek jelzéseire építve is egyértelművé teszik (olyan helyeken, ahol nem alkalmazzák a zöldút festett Z jelzését). Ezek a táblázási elemek önálló táblakként vagy az útirányjelző és/vagy információs táblákba beépítve is alkalmazhatók.²⁰

Irodalomjegyzék

- ARGALÁSZ P. – BALÁZS L. – BERECS T. – MAKRAI K. – OLÁH T. – SEBESTYÉN P. (MTSZ TURISTAÚT SZAKBIZOTTSÁGA) (szerk.) (2024): Turistajelzés-festés Általános útmutató a turistajelzés-festéshez, 2.sz. szakmai útmutató gyalogos turisztikai és rekreációs útvonalak kijelöléséhez, 7. változat, Magyar Természetjáró Szövetség.
- ASTRA [BUNDESAMT FÜR STRASSEN] – SCHWEIZER WANDERWEGE (2007): Qualitätsziele Wanderwege, https://www.wanderwege.schweizer-wanderwege.ch/download.php?id=26203_9566c5aa
- ASTRA [BUNDESAMT FÜR STRASSEN] – SCHWEIZER WANDERWEGE (2013): Signalisation Wanderwege – Handbuch, https://www.wanderwege.schweizer-wanderwege.ch/download.php?id=26205_4cab9e19
- ASTRA [BUNDESAMT FÜR STRASSEN] – SCHWEIZER WANDERWEGE (2017). Bau und Unterhalt von Wanderwegen, https://www.wanderwege.schweizer-wanderwege.ch/download.php?id=26209_0785b56e
- ERA-EWV-FERP [EURÓPAI GYALOGTÚRA SZÖVETSÉG] (2004): Gyalogutak kijelölésének általános elvei. Magyar fordítását ld.: MTSZ TURISTAÚT SZAKBIZOTTSÁGA (szerk.) (2016): Turistaút-jelzés festési általános útmutató, Szakmai füzetek 2., Magyar Természetjáró Szövetség.
- ERA-EWV-FERP [EURÓPAI GYALOGTÚRA SZÖVETSÉG] (n.d.): Leading Quality Trails, Best of Europe. <https://www.era-ewv-ferp.org/lqt/>
- HARKÁNYINÉ SZÉKELY ZS. – HORKAY N. – MOLNÁR A. (2011): Esettanulmány – A Mária út spirituális turista- és zarándokút létrehozása. In PUCZKÓ L. – RÁTZ T. (2011): Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei, Akadémiai Kiadó, Budapest, 75-89.
- MOLNÁR A. J. (SZERK.) – ÁKOS L. – BERKI Z. – CSETNEKI S. – FIRBÁS M. – MALÁRIK A. – OCSOVI M. – OLÁH T. (2016): Turista úthálózat és jelzésrendszer, 1.sz. szakmai útmutató gyalogos turisztikai és rekreációs útvonalak kijelöléséhez, 3. változat, Magyar Természetjáró Szövetség.
- MOLNÁR A. J. (SZERK.) – FORGÁCS P. – MALÁRIK A. – NÉMETH CS. – OCSOVI M. – OLÁH T. (2014): Turista útvonalak útjelző táblarendszere, 3.sz. szakmai útmutató gyalogos turisztikai és rekreációs útvonalak kijelöléséhez, MTSZ Turistaút Szakbizottsága.
- MOLNÁR, A. J. (2020): TrailSigner: A Conceptual Model of Hiking Trail Networks with Consistent Signage Planning and Management. In TROPMANN-FRICK, M. ET AL. (eds): Proceedings of the 30th International Conference

²⁰ V.ö. pl. STIFTUNG SCHWEIZMOBIL, n.d. – a kiemelt útvonalak márkaképző útpajzsai

- on Information Modelling and Knowledge Bases – EJC 2020, IOS Press, 1-25.
- MOLNÁR, A. J. (2022): A gyalogos aktív turisztikai útvonalak fejlesztési szempontjai a nemzetközi jó gyakorlatok fényében. In JÁSZBERÉNYI M. – BOROS K. – MISKOLCZI M. (szerk.): Vonzerőfejlesztés a kulturális és aktív turizmusban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 297-310.
- MTSZ [MAGYAR TERMÉSZETJÁRÓ SZÖVETSÉG] (n.d.): MTSZ Térinformatikai portál, <http://www.turistaterkepek.hu>
- STIFTUNG SCHWEIZMOBIL (n.d.): Routenfelder [a kiemelt útvonalak márkaértékű útpajzsai], <https://www.schweizmobil.org/schweizmobil/downloads/routenfelder.html>
- STRÖMPL, G. (1932): Útjelzéseink rendszere. Turisták Lapja, 44:5, 141–147. Magyar Turista Egyesület.
- WTN [WORLD TRAILS NETWORK] (n.d.): A Green Flag Trails honlapja. <https://greenflagtrails.org/>

IX. KÖZÖSSÉGEK ÉS ÉRTÉKEK NYOMVONALÁN – MAGYARORSZÁGI ZÖLDUTAK ÉS NATÚRPARKOK ESETTANULMÁNYAI

Varga Ágnes

A zöldutak és natúrparkok Magyarországon egyszerre jelentenek természeti és kulturális értékeket bemutató hálózatokat, közösségi együttműködések tereit és fenntartható vidékfejlesztési kísérleteket. Ezek a kezdeményezések nem pusztán útvonalakat jelölnek ki, hanem történeteket és embereket kötnek össze: helyi gazdákat, pedagógusokat, lelkes civileket, településeket és látogatókat. Tapasztalatuk abban különösen értékes, hogy a közösségi részvétel, a helyi identitás és a gazdasági életképesség egyszerre formálódik bennük.

Az esettanulmányok célja, hogy feltárják, hogyan születnek és működnek ezek a kezdeményezések, milyen erőforrások és kulcsszereplők állnak mögöttük, és milyen nehézségekkel küzdenek a fenntarthatóság érdekében. Arra keressük a választ, hogy a zöldutak miként járulhatnak hozzá a helyi gazdaság fejlesztéséhez, hogyan építenek közösséget és identitást, milyen jó gyakorlatokat kínálnak más térségek számára, és milyen szakpolitikai feltételek szükségesek ahhoz, hogy hosszú távon is életképesek legyenek.

A kötetben nyolc esettanulmányt vizsgálunk meg részletesen: ezek különböző térségeket, eltérő közösségi és gazdasági helyzeteket mutatnak be, de együtt kirajzolják a hazai zöldutas és natúrparki kezdeményezések sokszínű tapasztalatát és tanulságait.

IX.1. Református Zöldút a Bódva-völgyben

A kezdeményezés bemutatása

A Református Zöldút az Aggteleki Nemzeti Park területén, főként Bódvaszilason és környékén valósult meg, olyan kisebb településeket összekapcsolva, amelyek eddig kevésbé kerültek a turizmus látóterébe. A cél az volt, hogy a nemzeti park látogatói a barlangtúrákon túl megismerhessék a térség rejtett természeti, kulturális és spirituális értékeit is.

A kezdeményezést a helyi református egyház indította, a KIFESZ és más helyi szereplők bevonásával. A láthatóság növelése mellett a projekt fontos feladata volt a cigány közösség integrálása, a felzárkózás támogatása és a helyi identitás erősítése. A célcsoport így egyszerre volt a helyi lakosság – cigány és nem cigány –, valamint a turisták, túrázók és vallási alapú zarándokok. A zöldúton belül egy belső imaösvény is kialakításra került; bár felfestett jelzés ma már nincs, egy útvonal korábban felmatricázva bejárhatóvá vált.

Tapasztalatok és visszajelzések a közösségi bevonás kapcsán

A szervezők a meglévő kapcsolatokra tudtak építeni. A cigány közösség bevonását a cigánymissziós tevékenységek könnyítették meg, a nem cigány lakosság megszólítása lassabban haladt. A közös események – például a „kőleveses” ötletelés, étkezések, istentiszteletek – hatékonyan támogatták az integrációt. Az első kőleveses találkozón mindenki valamilyen tudást, történetet vagy ötletet adott hozzá a zöldúthoz, amely során hamar kiderült: a közösségnek van mire építenie.

Fontos mérföldkő volt a projekt integrációs folyamatában, hogy a nem cigány lakosság is elismerte a cigány közmunkások munkáját: a templom és a parókia felújítása kézzelfogható bizonyítéka lett annak, hogy a közösség együtt tud értéket létrehozni. A legnagyobb kihívást a hosszú távú elköteleződés fenntartása jelentette, különösen a szereplők – önkéntesek, lelkesek – lecserélődésekor.

Erősségek és jó gyakorlatok

A projekt erőssége a komplexitása: a turizmus, a közösségfejlesztés, a szociális munka és a spiritualitás összekapcsolása. A Cserehát-Bódva Vidéki

Príma Porta védjegyes Menedék Ökoturisztikai Központ és Szállás kialakítása és a cigány konyha bevonása nemcsak a helyi gazdaságot mozdította meg, hanem közösségi élményt is adott. Jó gyakorlatként említhető a már korábban említett „köleves-módszer”, amikor mindenki saját erőforrását adja a közös célhoz, ezzel segítve a közös értékek, a meglévő erőforrások feltérképezését, valamint az imaösvény ötlete, amely spirituális dimenzióval gazdagítja a túraélményt.

A vendégek különösen értékelték a szálláshelyen a családi hangulatot: a gyerekház udvarán található játszóteret, a teakonyhát, illetve azt, hogy a szálláshely egyszerű, de befogadó. Többen kifejezetten a református szálláshely miatt érkeztek, egyházi kapcsolatok révén.

Fejlesztendő területek

A továbblépéshez szükség lenne információs táblák, QR-kódok és digitális felületek (pl. weboldal, GPS-es applikáció) kialakítására. Különösen ígéretes a gyerekeknek és fiataloknak szánt QR-kódos rendszer, amely a „ne tedd le a telefont, hanem használd tudatosan” elvre épül: minden megállóban rövid információt nyújtana, és pecsétgyűjtés-szerű játékra is lehetőséget adna. Az online jelenlét frissítéséhez azonban nincs dedikált kapacitás, ami hátráltatja a hosszú távú működést.

Bár a szálláshely erősségnek számít, az étkezési lehetőségek szűkösek; a cigány konyha fontos alternatívát kínálhat. Fejlesztési lehetőség továbbá egy egyszerű bicikliszerviz létrehozása, ahol helyi fiatalok kisebb javításokat végezhetnének, valamint túravezetők képzése, különösen cigány fiatalok bevonásával, akik saját történeteikkel tehetnék hitelesebbé a látogatói élményt.

Működési nehézségek és azok kezelése

A fenntartás bizonyult a legnagyobb kihívásnak, különösen a lelkeszváltás után. A kezdeményezés motorjának távozása érezhetően visszavetette a

lendületet, ami rávilágít arra, mennyire sérülékeny egy olyan projekt, amely túlságosan egy emberhez kötődik. A fenntarthatóság érdekében a felelősséget érdemes több szereplőre osztani, így biztosítva, hogy a kezdeményezés ne omoljon össze egy személy kiesésekor.

A forráshiány szintén folyamatos nehézséget jelentett: elsősorban az információs és digitális infrastruktúra kiépítését akadályozta. Bár a KIFESZ átvállalta az adminisztratív terheket, az anyagi és emberi erőforrások hiánya miatt több fejlesztés félkész állapotban maradt. A tapasztalat szerint csak stabil gazda és közösségi felelősségvállalás mellett tartható fenn tartósan egy ilyen projekt.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A Zöldút közvetlenül nem indított el új vállalkozásokat, de lehetőséget adott meglévők megerősödésére. Példaként említhető a Terka konyhája, a boldvai tökmag vagy a helyi sajtüzem, amelyek szervesen kapcsolódtak a zöldutas kínálatához. A szálláshely kihasználtsága is kedvező: leginkább a kéktúrázók és az egyházi kapcsolatok hoztak vendégeket, akik értékelték a közvetlen, egyszerű környezetet és a gyerekház szolgáltatásait.

Gazdasági szempontból még bőven van tartalék. Az Aggteleki Nemzeti Parkkal és más turisztikai szereplőkkel való együttműködés nem elég szoros, így a közös programcsomagok, szolgáltatás-integrációk és az online promóció területén komoly lehetőségek rejlenek.

Üzenet a jövő tervezőinek

A legfontosabb tanulság: minden kezdeményezésnek legyen gazdája – de ne egyetlen személy, hanem több kulcsszereplő, akik közösen viszik tovább az ügyet. Így csökkenthető annak kockázata, hogy egy ember távozása megingatja az egész rendszert.

A projekttervezés első lépése a helyi értékek és szereplők feltérképezése, majd közös ötletelés, a „köleves-módszer” szellemében. Fontos, hogy a megvalósítás ne húzódjon el túl sokáig, mert a közösségi lelkesedés és energia csak folyamatos, látható eredmények mellett tartható fenn.

A jövő zöldút-tervezői számára az üzenet egyértelmű: a siker titka a közösségvezérelt működés, a felelősség megosztása, az utánpótlás kinevelése és az, hogy a helyiek valóban saját ügyüknek érezzék a kezdeményezést.

A fejezet Berecz Anitával készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.2. A Mesés Hetés Zöldút

A kezdeményezés bemutatása

A Mesés Hetés Zöldút a Hetés néprajzi táj településeinek összefogásából született, azzal a céllal, hogy a térség gyalogos és kerékpáros kapcsolatait erősítse, és közben bemutassa a helyi természeti, kulturális és gasztronómiai értékeket. A kezdeményezés alapja nem csupán egy útvonal kijelölése volt: a szervezők arra törekedtek, hogy a helyi identitást, történeteket és hagyományokat is láthatóvá tegyék.

A zöldút ötlete egy pécsi konferencián született meg, ahol a helyiek találkoztak a Zöldutak Módszertani Egyesület tapasztalataival. Innen indult a gondolat: Hetés rejtett kincseit nem szabad veszni hagyni, hanem közösségi erővel kell megőrizni és megmutatni. Az első lépés egy mintaprojekt volt, amelyet magyar-szlovén térségben valósítottak meg, majd folyamatos helyi munkával fejlődött tovább.

A településeken ma már festett zöld „Z” jelzések segítik a tájékozódást, letölthető útvonalak, a QR kódos táblák meséket, történeteket idéznek fel, és az útvonal élményeiben a családok, gyerekek, iskolás csoportok éppúgy megtalálják a helyüket, mint a természetjáró turisták.

Közösségi bevonás

A Mesés Hetés legnagyobb ereje a közösségi részvételben rejlik. A lakosok nem pusztán nézői voltak a folyamatnak, hanem meséket, legendákat, családi történeteket gyűjtöttek össze. A Mesés Hetés pedig „mesehősökhöz” kötötte, így téve személyessé az élményt. Ezeket a meséket kiadványban, QR-kódokon keresztül vagy élő előadások formájában is meg lehet hallgatni.

A helyiek kezdetben szkeptikusak voltak – sokan úgy érezték, „nincs itt semmi” –, de a közös beszélgetések során mindenki talált egy-egy kincset, amit hozzáadhatott. Ez a közösségi inspiráció fokozatosan büszkeséggé formálódott: ma már nem az Őrséghez akarnak tartozni, hanem saját hetési identitásukat hangsúlyozzák.

Az együttműködés a szlovén oldalon is új lendületet kapott. A muravidéki közösségek megőrizték a hímző szakköröket, közösségi szokásokat, a magyar oldalon pedig a hetési szőttes, illetve az „érintetlenség” őrizte meg a régi épületeket és tárgyakat. A két oldal egymást kiegészítve építette a közös programot, melynek a végén egy közös parkot is kialakítottak a határon félig magyar, félig szlovén területen, Hetés Barátság Park néven.

Erősségek és jó gyakorlatok

A zöldút legnagyobb különlegessége a mesealapú tematika. A gyerekek számára ez játékos élményt, a felnőtteknek pedig identitáserősítő tartalmat jelentett. Az útvonal nem teljesítménytúra, hanem rövid, 5–7 kilométeres sétából áll, így a nagymamától az unokáig bárki végig járhatja.

Erős pillére lett a projektnek a rendezvényszervezés. Vásárok, adventi programok, farsangi és halloween túrák, pünkösti összejövetelek tették élővé a kezdeményezést. A vásárokból nemcsak portékák, hanem élmények is gazdát cseréltek: közös éneklések, hagyományos sütemények, kézműves bemutatók kapcsolták össze a helyieket és a vendégeket. A Hetés Barátság Parkban pedig nemzetközi vásárt is tartottak már.

A Mesés Hetés – sikereinek elismeréseként – 2015-ben megkapta az Európa Tanács Táj Díját. Az akkori zsűri szerint példaértékűen ötvözte a közösségi részvételt, a tájértékek feltárását és a turisztikai hasznosítást határon átnyúlóan.

Fejlesztendő területek

A legnagyobb kihívást a fenntarthatóság jelenti. Bár az indulás erős közösségi bázissal történt, hosszú távon nehéz fenntartani az aktív részvételt. A jelzések és táblák rendszeres karbantartást igényelnek, a QR-kódos tartalmak létrehozásához, frissítéséhez pedig állandó kapacitás szükséges.

Hiányoznak még a szolgáltatások: helyi termékbolt, kerékpárköcsönzés, állandó szálláshelyek és túravezetés. Bár sok érték feltárára került (pl. hetési szőttes, hímes tojás, az ünnepi kalács, a fumu), ezekből még nem alakult ki a rendszeres kínálat.

Működési nehézségek

A kezdeményezés gyakran emberi erőforrásra szorult. A szervezők közül többen is kiemelték: nem lehet egyetlen ember vállán vinni az egészet, mert az könnyen kifáradáshoz vezet. A települések közötti koordináció is kihívást jelentett, hiszen eltérő erőforrásokkal és ambíciókkal rendelkeztek.

A forráshiány szintén állandó nehézség: a projekt működése főként pályázatokra és önkéntes munkára épült, állandó költségvetési forrás nem állt rendelkezésre.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A Mesés Hetés gazdasági hatása eddig korlátozott, de ígéretes. Vásárokon, rendezvényeken helyi ételek (sajtok, méz, kenyér, fumu kalács), kézműves termékek és gasztronómiai bemutatók jelentek meg. Az adventi vásár például komoly vonzerővé vált, ahol tudatosan válogatták össze az árusokat, így garantálva a minőséget.

Szálláshelyek csak korlátozott számban állnak rendelkezésre, a turizmus még inkább alkalmi, mint állandó. Ugyanakkor a térség központi fekvése – néhány kilométerre a szlovén, horvát és osztrák határtól, turisztikai helyektől – óriási potenciált rejt a többnapos programcsomagok összeállítására.

Üzenet a jövő tervezőinek

A Mesés Hetés tapasztalatai szerint a zöldút csak akkor működik, ha valóban közösségi. Egy ember viheti a hátán egy ideig, de hosszú távon szükség van több aktív szereplőre, akik megtartják egymást. Az alapozás – a helyi értékek feltárása, a közösség bevonása, a személyes elköteleződés – sokkal fontosabb, mint a jelzések felfestése.

A siker kulcsa egy erős tematika, amely képes megszólítani és bevonni a közösséget. Hetés esetében a néprajzi táj értékei és a mesék lettek az a kapocs, amely mindenkit összehozott. A jövő zöldút-tervezőinek pedig azt üzeni a hetési példa: ne csak utat jelöljete ki, hanem történetet is adjatok hozzá.

A fejezet Bedő Andredval készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.3. Mecsek Zöldút – közösségi összefogás és fenntartható vidékfejlesztés Baranyában

A kezdeményezés bemutatása

A Mecsek Zöldút Baranya megye nyugati és déli részén indult el, Pécs, Cserkút, Kővágószőlős, Bakonya, Orfű, Hosszúhetény, Mánfa, Óbánya és más települések összefogásával. A kezdeményezés nem pályázati ötletként született: a helyi termelők, vendégháztulajdonosok és civilek egyszerűen választ kerestek a gazdasági kényszerekre. A falusi turizmus leült, a wellness-pályázatok elszívták a vendégeket, és sok család a megélhetését féltette. A helyiek felismerték, hogy csak összefogással, a közös értékek láthatóvá tételével tudnak fennmaradni.

Az indulás a Falusi Turizmus Szövetségből (FATOSZ) és helyi közösségi kezdeményezésekből nőtt ki. Az Ókocsali, egy három nő (Szakács Éva, Vas Adrienn és Németh Ibolya „BioBia” – a biobiablog szerzője) által indított közös vendéglátó kezdeményezés adta az első lendületet. Konferenciákra, rendezvényekre vittek helyi alapanyagokból készült falatkákat, süteményeket, kencéket – így született meg a „zöldutas catering”, amely később országos díjakat nyert. A kezdeményezés fokozatosan kapcsolódott be a Zöldutak Módszertani Egyesület és a Herman Ottó Intézet munkájába is.

Közösségi bevonás

A zöldút mindig is a közösségről szólt. A településeken műhelyeket tartottak, amelyeken a helyi gazdák, kézművesek és vendéglátók bemutatták termékeiket, és közösen gondolkodtak arról, hogyan lehetne turisztikai kínálatot építeni. A túraútvonalakat együtt járták be, sokszor egyszerűen úgy, hogy

biciklivel vagy gyalog rögzítették az ösvényeket, miközben egymástól tanultak.

A közös rendezvények – például a Porcsin Piknik vagy a Gazvacsorák – nemcsak a turistákat vonzották, hanem a helyieknek is új élményt jelentettek. Az egyik legemlékezetesebb a husztóti cigány asszonyok vendéglátása volt: csipkebogyó tea, cigánylecsó, rétes és meleg fogadtatás – amely minden résztvevőnek megmutatta, hogy a közösségi vendéglátás valódi erőforrás.

Az akadálymentes turizmus is hamar központi elemmé vált: speciális, kerekesszékkal használható hinta készült, a sérültek bevonásával tartott programokból pedig országosan elismert Akadálymentes Turizmus Nap nőtt ki Orfűn.

Erősségek és jó gyakorlatok

A Mecsek Zöldút erőssége a kreativitás és az összekapcsolódás.

- zöldutas catering: helyi alapanyagokból összeállított, igényes vendéglátás konferenciákon, rendezvényeken;
- vadnövényes tudásmegosztás: a medvehagyma-feldolgozás és az ehető vadnövények gasztronómiai bemutatói hamar nemzetközi (Erasmus) projektekhez is kapcsolódtak;
- akadálymentesítés: programok, amelyekbe mozgássérültek, látássérültek és autisták is bekapcsolódhattak;
- slow- és ökoturizmus: Porcsin Piknik, cigány vendéglátás Husztóton, a medvehagyma fesztivál Orfűn, helyi piacok és tájházprogramok.

Mindezek közös jellemzője, hogy nem felülről szervezett fejlesztések voltak, hanem helyi ötletekből, közösségi erőből születtek.

Fejlesztendő területek

A Mecsek Zöldút története jól példázza, milyen törekény tud lenni egy közösségi kezdeményezés, ha a szervezeti háttér nem elég erős. A projekt egyik legnagyobb gyengesége a szervezetfejlesztés hiánya volt: a kezdeti lendületet nem sikerült hosszú távon intézményesíteni, a vezetés fokozatosan egyszemélyessé vált, és nem alakult ki valódi utánpótlás. A fiatalok ritkán kapcsolódtak be tartósan, így a közösség lassan elöregedett.

A digitális infrastruktúra is elmaradt a kezdeti elképzelésektől. A honlap és az útvonalak dokumentációja nem frissült, a táblák és a jelzések karbantartása egyre ritkábban történt meg. A közösség lelkesedése sokáig pótolta a hiányzó forrásokat, de a pályázatfüggőség gátat szabott a fejlődésnek: ha volt támogatás, megszülettek a programok, ha nem, minden lelassult vagy teljesen elakadt.

Mindezek ellenére a történet nem zárult le. Az elmúlt időszakban új lendületet kapott a kezdeményezés: a Mecsek Zöldút Egyesületet újraélesztették, és a közösség ismét megpróbálja életre hívni azt a szellemiséget, amely a kezdetekkor oly sok embert mozgósított. A tapasztalatok most már nemcsak a múlt tanulságai, hanem a megújulás kiindulópontjai is lehetnek.

Működési nehézségek

A kulcsemberek elvesztése súlyos csapás volt: aki rengeteg kreatív ötletet hozott be, a honlap és az útvonalak kidolgozásától a bringás fejlesztésekig – idővel kiesett. Mások is nehéz élethelyzetbe kerültek, és nem maradt, aki a folyamatot egyben tartsa.

Az egyesület vezetése végül egyszemélyes irányítás alá került, ami lelassította és végül meg is törte a fejlődést. A közösségi lendület fokozatosan elapadt, a zöldút hivatalos működése megszűnt, bár a szemlélet és a kapcsolatok sok helyen tovább élnek.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A zöldút gazdasági hatása mégis jelentős volt, ugyanis a keretében megerősödtek a helyi piacok és közösségi boltok (pl. a pécsi helyi termék bolt, a kosárközség, az orfűi medvehagyma-ház). Több kisvállalkozás – sajt- és lekvárkészítők, medvehagyma-termékeket fejlesztők – itt talált először piacot. A brandépítésben fontos szerepet játszott a „Baranya Zöldút” név, amely alatt számos turisztikai és gazdasági kezdeményezés összekapcsolódott. (A Baranya Zöldút a Gyeregyalog.hu – Összefogás a Dél-Dunántúl Aktiv- és Ökoturizmusáért Közhasznú Egyesület projektje volt.)

A vendéglátás és turizmus is profitált: a Pajta Szálló Cserkúton olcsó, közösségi szálláshelyként működött, mellette pedig a környék vendégházai is több vendéget kaptak, hiszen a Gazvacsorák és tematikus túrák vonzották a budapesti és vidéki közönséget.

Üzenet a jövő tervezőinek

A mecseki tapasztalatok azt mutatják: a zöldút nem csupán útvonal, hanem közösségi identitás. A legnagyobb értéke az volt, hogy a szereplők tanultak

egymástól, és bizalmi hálót építettek. Ez a tanuló közösség ma is tovább él, még ha a formális szervezet megszűnt is.

A legfontosabb tanulság: ne váljon egyetlen ember „one man show”-jává a kezdeményezés, mert az hosszú távon fenntarthatatlan. Szükség van szervezetfejlesztésre, utánpótlásra, fiatalokra. A pályázatok segíthetnek, de nem szabad tőlük függeni – a fenntarthatóság alapja a helyi elköteleződés, a közös tanulás és a bizalom.

A fejezet Németh Ibolyával (Biobia) készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.4. A Hortobágy Kincsei Zöldút és a hajdúbagosi közösségi kezdeményezés

A kezdeményezés bemutatása

A Hortobágy Kincsei Zöldút története Hortobágyi Leader Egyesület kezdeményezésével indult majd egy nemzetközi Interreg Europe programhoz kapcsolódó OURWAY projekttel folytatódott, amely 2019-ben indult. A cél az volt, hogy a vidéki térségek turizmusát élénkítsék, és a nagyvárosokon kívüli települések is felkerüljenek a látogatók térképére. Bár a Hortobágyon nem létezett klasszikus értelemben vett zöldút, a projekt hatására három település – Hortobágy, Nádudvar és Nagyhegyes – aláírt egy megállapodást a közös útvonal létrehozásáról.

A kezdetekhez nemcsak papírok és tervek tartoztak: a Herman Ottó Intézet és a Hortobágyi Leader Egyesület értékfeltárást végzett a településeken, amely során a helyiek történetei, tudása és hagyományai kerültek előtérbe. Az eredetileg hat településre tervezett projektből végül három maradt aktív szereplő, de már ez is nagy előrelépést jelentett. A célcsoport elsősorban turisták, családok, kerékpárosok és természetjárók, valamint a helyi közösség. Bár felfestett nyomvonal jelenleg még nincs, az útvonalterv elkészült, és a véglegesítés a Hortobágyi Nemzeti Parkkal való egyeztetésre vár.

Közösségi bevonás

A három település közös elhatározása ellenére a megvalósítás lelassult: közbeszólt a COVID, és hiányzott a dedikált ember, aki folyamatosan viszi előre az ügyet. Mégis született a Vármegyében egy másik példaértékű kezdeményezés: Hajdúbagoson egy helyi házaspár – az „Üvegbe zárt Hajdúbagos” lekvárok és szörpök készítői – a református egyházközséggel közösen indítottak közösségi értékfeltárást. A helyi közösség

lelkesezése pillanatok alatt kézzelfoghatóvá vált: mindenki hozott történeteket, recepteket, családi emlékeket. Így megszületőben van egy helyi értéktár, amely ugyan nem illeszkedik minden elemében a hivatalos nemzeti értéktárba, de a helyiek számára óriási jelentőséggel bír.

Az ilyen apró kezdeményezések mutatták meg, hogy a zöldút nemcsak a fizikai nyomvonalról szól, hanem arról is, hogy a közösség mit tart fontosnak, mit akar megmutatni a külvilágnak.

Erősségek és jó gyakorlatok

A Hajdúbagos körül kibontakozó közösségi bázis a projekt egyik legnagyobb erőssége. A helyiek nemcsak összegyűjtik értékeiket, hanem meséikkel, legendákkal, receptekkel élővé is teszik azokat. A földvár története, vagy a csigatésztakészítés mind olyan program lehet, amely egyszerre ad élményt a látogatónak és tart identitást a helyieknek.

A református egyházközség közösségi tere és a Széchenyi-pince új funkciót kaphat: workshopok, kisebb rendezvények, akár szálláshelyek helyszínei is lehetnek. A gyerekek bevonását QR-kódos mesék és iskolai programok erősíthetik, amelyek játékosan adják át a helyi tudást.

Fejlesztendő területek a Hortobágy Kincsei Zöldút kapcsán

A legfontosabb feladat a nyomvonal véglegesítése és kijelölése. A három település közötti egyeztetés elakadt, részben a nemzeti parki szabályozások miatt: a Hortobágy területén nem lehet szabadon útvonalakat kijelölni, sok helyen csak vezetővel járhatók be.

Emellett hiányzik az alpinfrastruktúra: jelzések, információs táblák, kerékpárkölcsonzók, mosdók, egyszerű szolgáltatások. Szükség lenne szemléletformálásra is: sok helyi termelő és közösség nincs tudatában annak, hogy amit csinálnak – legyen az térsztafőzés, lekvárkészítés, pásztorhagyományok vagy helyi legenda mesélése – turisztikai értéké válhat. A legnagyobb hiány azonban egy „zöldútgazda”: egy személy vagy szervezet, aki összefogja és előreviszi a folyamatot.

Működési nehézségek

A projekt egyik legnagyobb problémája, hogy „elaludt”. Az aláírt szándéknyilatkozat után nem volt, aki folyamatosan napirenden tartsa a témát.

A polgármesterek lelkesek, de a mindennapi ügyek mellett nem tudnak kellő energiát fordítani a zöldútra. A nemzeti parki szabályozások, a centralizált működés és a humán kapacitáshiány tovább nehezítik a helyzetet.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A gazdasági hatás egyelőre inkább lehetőségként van jelen. A térségben számos helyi termék kapcsolódhat a zöldúthoz: a hajdúbagosi csigatészta készítés, a közös főzések, a Széchenyi-pince programjai vagy a hortobágyi pásztorételek mind beépíthetők lennének. Példaértékű a balmazújvárosi szociális szövetkezetből kinőtt tésztagyár is, amely start munkaprogramból indult, és ma országosan ismert márka. Ez mutatja, hogy a helyi kezdeményezések megfelelő támogatással komoly gazdasági tényezővé válhatnak.

A kihívások között szerepel a logisztika: kerékpárkölszönzök, buszos elérhetőség és az alapvető turisztikai infrastruktúra hiánya. A Slow Food mozgalomhoz való csatlakozás és a vármegyei termékdíj programok azonban lehetőséget adhatnának a helyi termékek piacra jutására.

Üzenet a jövő tervezőinek

A hortobágyi tapasztalat legfontosabb tanulsága: legyen mindig egy elkötelezett „gazdája” a projektnek. Egy olyan ember vagy szervezet, aki nem engedi, hogy a kezdeményezés elfelejtődjön. Érdemes kicsiben kezdeni: egy-egy workshop, főzőprogram, közös túra sokszor többet ér, mint egy nagyszabású terv. A brandépítés időigényes, az első években nem szabad azonnali tömegeket várni.

A másik kulcs a közösség: ahol valódi elkötelezettség, belső motiváció van, ott előbb-utóbb létrejön a zöldút. És végül: ne féljenek kérdezni, tanulni másoktól. Tapasztalatcsere, jó gyakorlatok átvétele nélkül sokkal nehezebb előre jutni.

A fejezet Karácsonyi Judittal készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

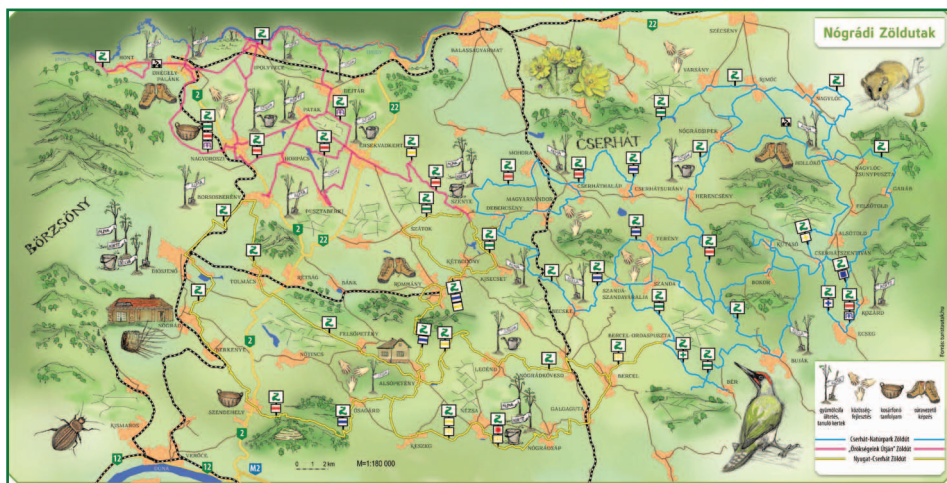

IX.5. Nógrádi Zöldutak – örökségek, közösségek és kihívások nyomvonalán

A kezdeményezés bemutatása

A „Nógrádi Zöldutak” nem egyetlen projektet jelentett, hanem három különálló, részben összekapcsolódó kezdeményezést: az Örökségeink útján Zöldutat a Börzsöny északi lábánál, a Nyugat-Cserhát Zöldutat, valamint a Cserhát Natúrpark Zöldutat. Ezek közül az első kettő kísérleti, a harmadik pedig natúrparki keretek között működő modell.

A cél mindhárom esetben túlmutatott egy egyszerű túraútvonal kijelölésén. A zöldutas szemléletet próbálták követni: olyan fejlesztési módszertant, amely a közösségek megerősítésére, a helyi értékek feltárására, a fenntarthatóságra és a motormentes közlekedés előmozdítására épült. Az országos koordinációt a Zöldutak Módszertani Egyesülete biztosította, élén Budai Krisztinával, aki egyszerre volt szakmai motor és közösségi szervező.

Tapasztalatok és a közösségi bevonás

Az Örökségeink útján Zöldút az egyik legsikeresebb kezdeményezés lett. A résztvevő települések önkormányzatai összefogtak, létrehozták a Sugárkankalinn

Turisztikai Egyesületet, és minden évben megszervezték a kerékpáros túrát, amely mára hagyománnyá vált. A közös arculat, a rendezvények és a folyamatos jelenlét közösséget épített, és sok család számára vált a program éves találkozási ponttá.

A Nyugat-Cserhát Zöldút ezzel szemben soha nem tudott igazán megerősödni. Bár voltak kezdeményezések, a közösségi bizalom nem épült fel, és a helyi szereplők nem találták meg igazán a saját szerepüket. A koordinátorok leterheltsége és a politikai környezet sem kedvezett annak, hogy hosszú távon megmaradjon a lelkesedés. Ugyanakkor ez a zöldút kezdeményezés több későbbi fejlesztés előfutára, gondolatébresztője lett; több településen ezután kezdtek szerveződni helyi piacok, Romhányban például a gyümölcsész és kézműves hagyományokat ébresztették fel.

A Cserhát Natúrpark Zöldút már közelebb került az ideális modellhez, hiszen a natúrpark keretei segítették a szerveződést. A falukerülő túraútvonalak és az értékfeltáró közösségi programok jó alapot teremtettek – ennek részletes bemutatására a következő, IX.6. *alfejezet* tér ki.

Erősségek és jó gyakorlatok

Az Örökségeink útján Zöldút példamutató önkormányzati összefogást valósított meg, közös arculattal, információs táblákkal és a máig élő kerékpártúra hagyománnyal.

A Cserhát Natúrpark Zöldút erőssége, hogy a natúrparkos gondolkodásba integrálta a zöldutas szemléletet: a falukerülő túrák, a jelzések és az információs rendszer jó mintát adtak.

Országos szinten a tudásmegosztás, a tanulmányutak (például Írországba) és a módszertani támogatás sok térségnek adott inspirációt.

Fejlesztendő területek

A Nyugat-Cserhát térségében nem sikerült közösségi bázist építeni – ennek okai részben személyi, részben kulturális jellegűek voltak. Nógrád megye politikai és intézményi környezete sem segítette a folyamatot: gyakran hangzott

el az érvelés, hogy „minek nekünk zöldút, ha van már piros és kék”. Szintén tanulság, hogy a zöldutas márkanév több helyen háttérbe szorult, más, erősebb lokális brandek (pl. „Mesés Hetés”) javára.

Működési nehézségek

A legnagyobb gondot az emberi és közösségi kapacitások hiánya jelentette. Nem mindig volt olyan helyi kulcsszereplő, aki elég elhivatott és hiteles tudott volna lenni ahhoz, hogy a folyamatot életben tartsa. A fenntartás sokszor akadozott, mert nem volt mögötte közösségi vagy önkormányzati akarat.

Az országos koordinátor szerepe is túlterhelté vált: egy személynek kellett egyszerre országos szinten szervezni, helyi projekteket támogatni, kapcsolatokat ápolni és új ötleteket hozni – ez hosszú távon nem bizonyult fenntarthatónak.

A Zöldút és a helyi gazdaság

Gazdasági szempontból a hatások inkább közvetettek voltak. Az Örökségeink útján programjaihoz kapcsolódóan megjelent a vendéglátás és a helyi gasztronómia, de nem indultak új vállalkozások. A Cserhát Natúrpark inkább közösségi identitást és látogatói élményt teremtett, mintsem közvetlen gazdasági hasznot.

A zöldutas filozófia lényege itt is érvényesült: a turizmus nem cél volt, hanem következmény. Előbb a helyieknek kellett újra felfedezniük saját értékeiket, és azokat identitásként felvállalniuk.

Üzenet a jövő tervezőinek

A nógrádi tapasztalatok legfontosabb tanulsága: a zöldút nem pusztán egy útvonal, hanem szemléletformáló és közösségépítő módszertan. Kulcsemberek nélkül nincs működő zöldút – szükség van hiteles, elhivatott helyi vezetőkre.

A közös gondolkodás, az önkormányzatok és civilek szövetsége alapfeltétel, de mindehhez türelem és alázat kell, hiszen a közösségi változások lassan érnek be. A nógrádi példák azt mutatják: lehet sikeres modell (mint az Örökségeink útján), lehet részben sikerült (mint a Nyugat-Cserhát), és lehet hálózatos, jövőbe mutató (mint a Cserhát Natúrpark). Mindegyik tanulsága beépíthető más térségek fejlesztésébe.

A fejezet Budai Krisztinával készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.6. A Cserhát Natúrpark és a zöldút találkozása Hollókő térségében

A kezdeményezés bemutatása

A Cserhát Natúrpark Nógrád vármegye 24 települését fogja össze, központi helyszíne Hollókő. A falu nemcsak világörökségi státusza és kulturális vonzereje miatt lett a központ, hanem azért is, mert turisztikai infrastruktúrája – parkolók, látogatóhelyek, vendéglátás – biztos alapot adott a natúrpark működéséhez.

A zöldút kezdeményezés gyakorlatilag a natúrpark létrehozásával párhuzamosan indult. A helyi közösség már korábban is azon gondolkodott, hogyan lehetne a települések értékeit megmutatni és összekapcsolni. A Zöldutak Módszertani Egyesület szakmai támogatásával, valamint helyi önkormányzatok és civilek összefogásával született meg a döntés: a Cserhátban is kialakítanak egy zöldút-hálózatot. A cél egyszerre volt közösségépítő és fejlesztő: a falvak közötti gyalogos és kerékpáros kapcsolatok javítása, a helyi értékek láthatóvá tétele, valamint a helyi termelők és szolgáltatók bekapcsolása a turizmus vérkeringésébe.

A projekt eredményeként mintegy 260 kilométeres zöldút-hálózat jött létre, információs táblákkal, térképekkel és QR-kódos elérésekkel. Elsődleges célcsoportját a Budapestről és más nagyvárosokból érkező turisták alkották, de kiemelt figyelmet kaptak a helyi fiatalok és iskolások is.

Közösségi bevonás

A kezdeményezés egyik kulcsa a „helyi összekötők” hálózata volt. A polgármesterek minden településen javasoltak egy független, civil koordinátort, aki ismerte a falut, és akiben a közösség megbízott. Ez a hálózat élővé tette a natúrparkot és a zöldutat: nem kellett minden apróságot a központból szervezni, a helyi összekötők tudták mozgósítani az embereket, szervezni a programokat és visszajelzést adni.

A közösség bevonását számos rendezvény és tréning is erősítette. Volt háromnapos képzés Terényben, ahol a fiatal összekötők tanulták a közösségszervezés alapjait. Rendszeresen szerveztek túszeresenszerveztekúrát nemzeti ünnepekhez kapcsolódva (például március 15-én várakhoz), valamint vetélkedőket, ahol a gyerekek nemcsak játszottak, hanem a zöldút jelzésfestésben is részt vettek. A közösségépítés sokszor értéktárással kapcsolódott össze: a gyerekek például nagyszüleiket kérdezték a dűlőnevek eredetéről, így a helyi identitás és a családi emlékezet is beépült a programba.

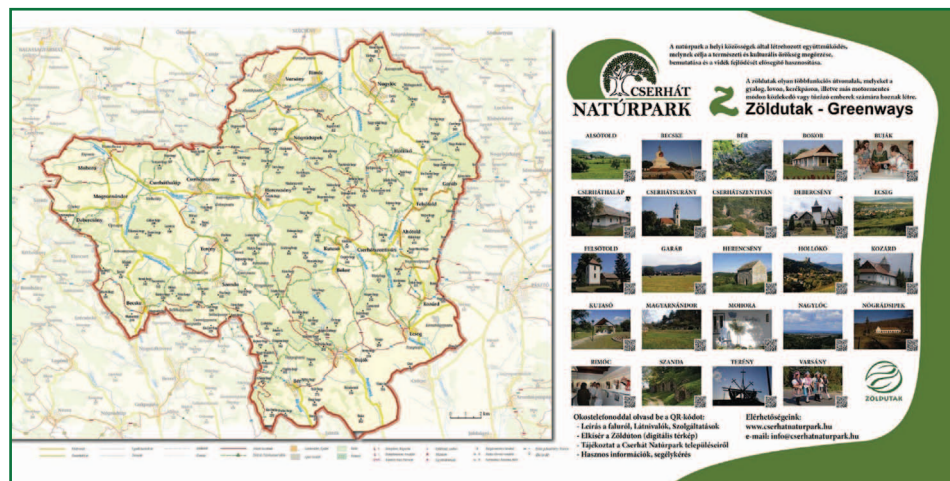
Nehézséget jelentett azonban, hogy a választások után több településen az új polgármesterek leváltották a korábban bevált összekötőket. Ez fájdalmas törést okozott, hiszen sok tudás és kapcsolat így elveszett.

Erősségek és jó gyakorlatok

A projekt egyik legnagyobb erőssége a térképes rendszer volt: minden településen elhelyeztek egy részletes térképtáblát, QR-kóddal kiegészítve. A turisták egy online térinformatikai rendszerben (Funiq) is megtalálhatták az útvonalakat, sőt az online térképen a magasságokat is követni tudták.

A gyermekek bevonása különösen sikeresnek bizonyult: natúrparki vetélkedők, természetismereti játékok, jelzésfestés, történet- és névgyűjtések tették számukra is élménnyé a programot.

A személyes jelenlét is kulcsfontosságú volt: az összekötők, a polgármesterek és a szakmai partnerek (például a Bükki Nemzeti Park szakemberei) együttműködése biztosította a kezdeti lendületet.

Fejlesztendő területek

Az egyik legnagyobb kihívás a tartalom frissen tartása volt. A honlap és az adatbázis karbantartása folyamatos nehézséget jelentett: ha egy nyúltenyésztő

vagy tojástartó áruló gazda felhagyott a tevékenységével, az információ gyorsan elavult. A jövőben dinamikusabb, közösség által is szerkeszthető felületekre lenne szükség.

Elmaradtak a tervezett élménypontok és land-art alkotások, amelyek a túrákat különlegessé tették volna, mivel a pályázati források nem álltak rendelkezésre. Szintén hiányzott a rendszeres, fizető túraszervezés, ami fenntarthatóbbá tette volna a működést.

Működési nehézségek

A kijelölt útvonalak fenntartása számos konfliktust szült. Előfordult, hogy gazdálkodók önkényesen áthelyezték a földutakat, vagy sorompóval zárták el őket. Volt példa arra is, hogy valaki egyszerűen lekaparta a zöldút-jelzést a villanyoszlopról, hogy ne vezesse arra a turistákat.

A választások utáni politikai átrendeződés többször megingatta az együttműködéseket. Emellett a jelzések előregedése, az applikáció megszűnése és az informatikai rendszerek karbantartásának hiánya is gyengítette a projektet.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A gazdasági hatás inkább közvetett módon érvényesült. A helyi kocsmák, vendéglők, sajtkészítők, tojástermelők megjelenítése segítette abban, hogy a turisták több időt töltsenek a falvakban, de az adatbázis naprakészen tartása nem sikerült. A szervezők célja az volt, hogy minden településen legyen elérhető vendégasztal, vásárlási lehetőség, falusi szolgáltató – ám ennek fenntartásához nem volt meg a kapacitás.

Ennek ellenére a turizmus élénkült, a vendégforgalom nőtt, és a falusi termelők is profitáltak a programból.

Üzenet a jövő tervezőinek

A cserhádi tapasztalatok több tanulságot is hordoznak. A legfontosabb, hogy csak olyan útvonalakat szabad kijelölni, amelyeket a helyiek ténylegesen használnak. A politikától független, elkötelezett összekötők kulcsfontosságúak. Az információs rendszereknek rugalmasnak, könnyen frissíthetőnek kell lenniük, és nem szabad minden szolgáltatást ingyen adni: egy minimális díj is erősíti az elköteleződést.

A konfliktusok (például gazdálkodói érdeksérelmek, választások utáni átrendeződések) kezelésére tudatos stratégiát kell kialakítani. Végül pedig mindig hálózatban érdemes gondolkodni: a zöldút értéke nem önmagában, hanem a kapcsolódási lehetőségekben, a térségi rendszerben rejlik.

Az élményalapú elemek – land-art, különleges kilátópontok, gyermekeknek szóló tartalmak – szintén elengedhetetlenek ahhoz, hogy a zöldút vonzó és fenntartható maradjon.

A fejezet az Ispán Dániellel és Ispánné Péter Évával készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.7. Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark – Közösségi gazdálkodás és természetközeli turizmus

A kezdeményezés bemutatása

Az Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark Bács-Kiskun megye déli részén 2020-ban alakult meg, öt település – Hajós, Homokmégy, Császártöltés, Miske és Öregcsertő – összefogásával. A kezdeményezés fiatal családi gazdálkodókhoz kötődik, akik már régóta természetközeli módon művelték földjeiket, tartottak állatokat és őrizték a táj értékeit. Úgy érezték azonban, hogy tevékenységüknek formát kell adni, és létrehoztak egy civil egyesületet, amely a natúrparkot koordinálja. Számukra a natúrpark nem pusztán szervezet: saját szavaikkal „a harmadik gyermekük”, amelybe ugyanannyi energiát és szeretetet fektetnek, mint a családjukba vagy a gazdaságukba.

A natúrpark működésének alapját négy pillér adja: természet- és tájvédelem, gazdálkodás – elsősorban biogazdálkodás –, ökoturizmus és környezeti nevelés. E területeket egyenrangúan kezelik, ami különlegessé teszi őket a hazai natúrparkok között. A zöldutas szemlélet már a kezdetektől jelen van: a cél egy olyan saját natúrparki túraútvonal kialakítása, amely összeköti a településeket, a tanösvényeket, a kézműves termelőket és a turisztikai attrakciókat.

Közösségi bevonás

Az Őrjeg és Szőlőhegyei Natúrpark és civil szervezetének működése a közösség aktív részvételére épül. A létrehozás is alulról jövő kezdeményezésként indult: a gazdálkodó családok mellé hamar csatlakoztak önkormányzatok, intézmények, termelők, borászok és más helyi civil partnerek. A közösségi erőforrás itt nemcsak pénzben, hanem kapcsolatokban, tudásban és lelkesedésben mérhető. Önkéntesek segítenek a rendezvények lebonyolításában, a természetvédelmi feladatokban (például inváziós fajok irtásában), és ők adják a bázist az ökoturisztikai programok sikeréhez.

A bevonás legfontosabb motorja a közös élmény. A madárgyűrűzéstől a gyógynövényes túrákig a programok mindig a helyi értékekre épülnek, és úgy alakítják, hogy a gyerekektől a borospincében időző felnőttekig mindenki találjon benne vonzó elemet. A közösség ereje abban mutatkozik meg leginkább, hogy a programokhoz mindig találnak segítőt, partnereket: a borászok borkóstolót adnak, a gazdák termékeiket kínálják, a pedagógusok bevonják az osztályokat.

Erősségek és jó gyakorlatok

Az egyik legnagyobb erősség a rendezvényszervezés. Az Orbán-nap és a nyitott pincenapok mára több száz főt vonzanak: családokat, túrázókat, borkedvelőket, akik az ökoturisztikai programoknak köszönhetően több napot is eltöltenek a térségben. A szervezők tudatosan egészítik ki a borturisztikai eseményeket természetközeli élményekkel: madárgyűrűzés, gyógynövénybemutató, kemencés gasztróélmények, lovaglás vagy gyerekeknek szóló játékok várják a látogatókat. Így a rendezvények nem szűk rétegnek szólnak, hanem a család minden tagja megtalálja a számára érdekes programot.

Kiemelkedő jó gyakorlat a környezeti nevelés. A helyi iskolákkal együttműködve osztálykirándulásokat szerveznek, saját oktatási segédanyagokat állítottak össze, és rendszeresen tartanak terepi foglalkozásokat. A gyerekek bevonása nemcsak szemléletformálás, hanem a jövő záloga is: sokuk először itt találkozik a helyi értékekkel, amelyekről gyakran még a szomszéd településen élők sem tudnak.

A gazdálkodás és természetvédelem integrálása szintén erősség: a natúrpark őshonos bivalyállományt legeltet természetvédelmi területeken, így a tájkezelés és az állattartás összehangoltan, kölcsönös előnyökkel valósul meg. A rövid ellátási lánc fejlesztése is kézzelfogható eredmény: a helyi termékek a rendezvényeken és közös piacokon jutnak el a fogyasztókhoz.

Fejlesztendő területek

A natúrpark nagy álma a saját túraútvonal kiépítése, amely zöldutas szemlélettel kötné össze a településeket, természeti területeket és a termelőket. Jelenleg még nincs hivatalos útvonal, de a tervezés zajlik. Ugyanígy hiányzik egy saját információs központ: egy régi présház megvásárlása már megtörtént, de a felújításhoz forrásra van szükség. Egy állandó munkatárs alkalmazása is kulcskérdés lenne, hiszen a jelenlegi működés főállás mellett, önkéntes alapon zajlik, ami hosszú távon korlátot jelent.

Működési nehézségek és azok kezelése

A COVID-időszak különösen megnehezítette a natúrpark indulását: a névadó ünnepséget többször el kellett halasztani, és az első időszakban szinte minden forrás és kapcsolatépítés akadozott. A pályázati lehetőségek is kiszámíthatatlanok: működésre alkalmi jellegű támogatás érhető el, így sok minden önkéntes munkára épül.

Az önkormányzati ciklusváltások szintén kihívást jelentenek: minden új polgármesterrel újra kell építeni a kapcsolatot. Eddig azonban mindenhol sikerrel jártak, sőt több helyen az új vezetés még lelkesebben támogatta a kezdeményezést. A természetvédelmi szabályozás is korlátoz bizonyos tevékenységeket a nemzeti parki területeken, ugyanakkor a natúrpark rugalmasabb keretet ad a kiegészítő programok megvalósítására.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A natúrpark rendezvényei évente 2500–3000 embert mozgatnak meg, bár többségében gyerekeket, azonban így is jelentős hatással van a helyi gazdaságra. A családok, gyerekcsoportok és túrázók mellett sokan érkeznek a pincefalu szálláshelyeire, amelyek forgalma érezhetően nőtt. A rendezvényeken a helyi termelők és szolgáltatók is rendszeresen jelen vannak, értékesíthetnek, így közvetlen bevételhez jutnak.

A jövőbeni tervek között szerepel egy tematikus térkép és saját natúrparki csomagok összeállítása, amelyek a szállástól a programokon át a helyi termékekig mindent magukban foglalnának. Ez nemcsak a látogatók számára tenné kényelmesebbé a kínálatot, hanem a gazdasági szereplők számára is biztosabb piacot jelentene.

Üzenet a jövő tervezőinek

Az Örjeg és Szőlőhegyei Natúrpark Egyesület tapasztalata azt mutatja, hogy egy kezdeményezés sikeréhez elkötelezett „motorokra” van szükség: olyan vezetőkre, akik lelkesedéssel, kapcsolatokkal és rendszerszintű gondolkodással képesek összefogni a közösséget. A tanácsuk egyszerű: merjenek az új kezdeményezők kicsiben elindulni. Az önkéntes munka, a pályázatok, az apró eszközbeszerzések mind építik az alapokat.

A környezeti nevelés különös hangsúlyt kap: a gyerekek bevonása biztosítja a folytonosságot és a jövő generációk felelősségtudatát. Az erős együttműködési

háló pedig – önkormányzatok, gazdálkodók, borászok, vadászok, horgászok, iskolák és az itteni lakosság – garancia arra, hogy a kezdeményezés stabil alapokon álljon.

A legfontosabb tanulság talán az, hogy a natúrpark nem egyszerűen intézmény vagy projekt, hanem közösségi ügy. Az itt élők számára ez valóban „saját gyermek”, amelyet közösen nevelnek, és amelynek jövőjét közösen formálják.

A fejezet az Agócs Péterrel készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.8. Pannontáj-Sokoró Natúrpark – szemléletformálás, közösségfejlesztés és helyi értékfeltárás a Sokoró térségben

A kezdeményezés bemutatása

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark Győr környékén, a Sokorói-dombság 29 települését fogja össze. A natúrparkot 2004-ben alapították, de sokáig nem működött: a munkaszervezet megszűnt, a cím használata formálissá vált. 2015-ben történt fordulat, amikor egy elkötelezett vidékfejlesztő és civil közösség átvállalta a szervezés feladatait. Ez volt az első alkalom Magyarországon, hogy egy natúrpark munkaszervezete ilyen módon megújult – gyakorlatilag új szabályokat kellett kitalálni hozzá. (Bár a Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület 2023. március 1-jétől lemondott a munkaszervezeti feladatokról, a natúrpark működése nem szűnt meg: a feladatokat jelenleg a Pannónia Kincse LEADER Egyesület látja el.)

A cél a térség identitásának megerősítése, a helyi értékek feltárása és a közösség bevonása volt, különösen gyerekek és fiatalok megszólításával. Bár hivatalos zöldút nem jött létre, a szemlélet és több elem – értéktérkép, kerékpáros útvonalterv, helyi termelők gyűjtése – szervesen beépült a natúrpark tevékenységébe.

Tapasztalatok és a közösségi bevonás

A közösségi bevonás középpontjában a gyerekek álltak. A natúrparki vetélkedők évente több mint száz diákot mozgattak meg, a szakkörök, terepgyakorlatok és tananyagok pedig élményszerűen mutatták be a helyi értékeket. A gyerekek bevonása egyben a szülőket is közelebb hozta a natúrparkhoz: otthon elmesélték, mit láttak, mit tanultak, így a közösségi identitás a családok szintjén is erősödött.

A települések aktivitása ugyanakkor nagyon eltérő volt. Voltak falvak, ahol élő civil élet és lelkes pedagógusok segítették a programokat, máshol viszont

hiányzott a kapcsolattartó vagy a közösségi bázis. Ez megnehezítette, hogy a teljes 29 település egyenletesen részesüljön a kezdeményezésből.

Erősségek és jó gyakorlatok

A natúrpark egyik legerősebb pillére az oktatási és szemléletformáló munka lett.

- Helyi értékeket bemutató tananyag készült, amelyet tanárok segítségével az iskolai órákba is be lehetett illeszteni.
- A natúrparki vetélkedők minden évben több mint száz gyereket mozgattak meg, akik így saját településük értékeit is jobban megismerték.
- Készült mesekönyv óvodapedagógusi segédlettel, fotókönyv, öröknaptár, sőt társasjáték is, amelyek játékosan közvetítették a környezeti szemléletet.
- A közösségi élményekhez hozzátartoztak a helyi mondák, tájház-látogatások és falukerülő túrák is.

Ezek mind azt a célt szolgálták, hogy a gyerekek és rajtuk keresztül a családok gyökereket kapjanak, és újra felfedezzék saját településüket.

Fejlesztendő területek

Tudatos döntés volt, hogy nem történtek nagyobb beruházások: a civil szervezet nem vállalhatta a táblák, pihenők vagy útvonalak hosszú távú fenntartását. Ugyanakkor emiatt hiányzott az egységes információs infrastruktúra. Nem jött létre közös online felület sem, amely a natúrpark értékeit, termelőit és túralehetőségeit összefogta volna.

A 29 település kezelése túl nagy falatnak bizonyult: kisebb egységekre bontva hatékonyabb működés lett volna elképzelhető.

Működési nehézségek

A legnagyobb kihívás az emberi kapacitás hiánya volt. A projekt sokáig egyetlen ember vállán nyugodott, aki egyszerre végezte a pályázatírást, a szervezést és az adminisztrációt. Bár mindig akadtak segítők, a feladatmegosztás nem volt tartós.

Idővel motivációvesztés is jelentkezett, különösen miután a közösségfejlesztést motorikusan vivő vezető visszalépett. A generációváltás és az utánpótlás hiánya miatt a lendület megtorpant. Több településen az önkormányzat sem tudott megfelelő partnert biztosítani, így a hálózat széttöredezetté vált.

A Zöldút és a helyi gazdaság

A gazdasági hatás elsősorban a helyi termelők feltérképezésében mutatkozott meg. Levendulások, gyógynövényesek, lekvárfőzők, kézművesek és népművészek kerültek be a nyilvántartásba – ez korábban nem volt jellemző. Bár szervezett piac csak szórványosan valósult meg, az alap ma már adott lenne a rendszeres vásárokhöz.

A tematikus túrák – például a vörös barát túra, a mese- és falukerülő séták – pozitív visszajelzéseket kaptak, és megmutatták, hogy a helyi értékek történetbe ágyazva válnak igazán vonzóvá. A zöldút szemlélete tehát itt is érvényesült, még ha formális útvonal kiépítése elmaradt is.

Üzenet a jövő tervezőinek

A pannontáji tapasztalatok egyértelműek: a siker kulcsa a jó emberekben rejlik – olyan helyi szereplőkben, akik képesek ötletelni, szervezni és végigvinni a programokat, akár pénz nélkül is. Fontos, hogy a fejlesztés ne legyen teljesen pályázatfüggő: sokszor elég a kreativitás és az elkötelezettség.

A túl nagy kiterjedés könnyen szétforgácsolja az energiákat; érdemes kisebb egységekben gondolkodni. És végül: a hosszú távú érdeklődést csak történetekkel és élményekkel átszőtt programok tudják fenntartani.

A fejezet a Székely Ritával készített interjú alapján készült. Az esetleges pontatlanságokért az esettanulmány kidolgozója, Varga Ágnes felel.

IX.9. Tanulságok és szakpolitikai ajánlások a hazai zöldutak és natúrparkok tapasztalataiból

A zöldutak és natúrparkok hazai példái nem egyformák: más történeti háttérből, más közösségi bázissal és más intézményi keretek között születtek meg. Van, ahol a nemzeti park adta a hátteret, másutt egy civil szervezet, és van, ahol egyszerűen néhány elkötelezett ember vitte vállán az indulást. A közös azonban minden esetben az volt, hogy a helyiek saját értékeikből próbáltak erőt meríteni, és olyan fejlesztési módszert keresni, amely túlmutat az infrastrukturális beruházásokon: a közösségépítés, az identitás és a fenntartható gazdálkodás került a középpontba. A kötetben szereplő esettanulmányok – a Bódva-völgytől a Mecsekig, a Mesés Hetéstől a Pannontájig – sokszínű képet adnak arról, hogyan születnek és működnek a zöldutas és natúrparki kezdeményezések Magyarországon. Ezek nem egyszerű turisztikai projektek, hanem olyan közösségi alapú folyamatok, amelyek a helyi társadalom, a gazdaság és a táji értékek összekapcsolására törekednek.

A zöldút nem pusztán kijelölt gyalogos vagy kerékpáros útvonal, hanem módszertan és szemlélet: az értékek feltárása, a közösségek megerősítése és a fenntartható helyi gazdaságépítés gyakorlati kerete. A natúrparkokhoz kapcsolódva mindez intézményi háttérrel is megerősödhet, de az esettanulmányokból látszik: sokszor az egyéni kezdeményezés és a közösségi lelkesedés az, ami igazán elindítja a folyamatokat.

Nem a turistajelzés vagy a felfestett útvonal teszi igazán élővé, hanem az a szemlélet, hogy a helyi történetek, termékek és kapcsolatok válnak a közös élmény alapjává. Az esettanulmányok sorra bizonyítják: ott, ahol az emberek közösen gondolkodtak, ahol hiteles személyek mozgósították a közösséget, ott valódi társadalmi energiák szabadultak fel.

IX.9.1. Közösségi bevonás – a történetek mögött álló emberek

A közösségi részvétel mindenhol kulcskérdés volt, mégis egészen más formát öltött attól függően, melyik térségről volt szó. A Bódva-völgyben például a cigány és nem cigány lakosság közös munkája indította el a bizalomépítést. A templom és a parókia közös felújítása, a kőleveses ötletelések, ahol mindenki hozzátett valamit, olyan élményt adtak, amely összehozta az embereket, és megmutatta: közös célokért együtt lehet dolgozni.

A Mesés Hetés története már egészen más szálon bontakozott ki. Ott a mesék adták a kapcsot: gyerekek gyűjtötték a történeteket nagyszüleiktől, a szülők segítettek a megvalósításban, a falubeliek pedig saját élményeikkel váltak a zöldút részévé. A mese egyszerre lett játék, identitás és közösségszervező erő, amely mindenkit megérintett.

Az Órjeg és Szőlőhegyi Natúrparkban a közösség alapját a gazdálkodó családok baráti hálózata jelentette. Az ő összefogásukból született meg a natúrpark, amelyhez később iskolák, tánccsoportok és önkéntesek csatlakoztak. Itt a közösségépítés és a gazdálkodás szorosan kéz a kézben járt, hiszen a bivalyok legeltetése egyszerre volt természetvédelem és gazdasági tevékenység.

A Mecsekben viszont a közösséget inkább az élmények kovácsolták össze. A Porcsin Piknik és a Gazvacsorák alkalmi nemcsak a turistákat vonzották, hanem a helyieknek is új tapasztalatot jelentettek: együtt enni, beszélgetni, kóstolni, tanulni. Az étel és a vendéglátás itt valóságos hídként kötötte össze a különböző közösségeket.

Mindezek a példák azt mutatják, hogy a közösségi bevonás soha nem sablon szerint működött. A siker kulcsa mindenhol más volt, de közös bennük, hogy a hosszú távú elköteleződés fenntartása mindenhol nehéznek bizonyult. Ha a vezető személyek elfáradtak vagy kiestek, ha nem sikerült a fiatalokat bevonni, a folyamat hamar megtorpant. Ez az egyik legfontosabb tanulság: a közösségi energiák fenntartásához folyamatos utánpótlásra és felelősségmegosztásra van szükség.

IX.9.2. Erősségek és jó gyakorlatok

Az esettanulmányok legnagyobb tanulsága, hogy a zöldutak és natúrparkok értéke nem elsősorban a nagyszabású beruházásokban rejlik, hanem azokban a kreatív és közösségileg működőképes megoldásokban, amelyek máshol is adaptálhatók. A jó gyakorlatok azt bizonyítják, hogy viszonylag egyszerű ötletekből is lehet maradandót alkotni, ha azok illeszkednek a helyi identitáshoz, és képesek élményt adni a résztvevőknek és látogatóknak.

A MesésHetés példájáról mutatja, hogy a helyi hagyományokhoz kapcsolódó tematika – jelen esetben a mesék – hogyan válhat kortárs eszközökkel is működő modellé. A QR-kódos meseponthoz a digitális világot ötvözték a hagyományos történetmeséléssel, és így játékosan vonták be a gyerekeket és családokat. Ez a módszer egyaránt alkalmas oktatási célokra és turisztikai élményszervezésre, és más térségekben is könnyen újragondolható.

Az Órjeg és Szőlőhegyi Natúrparkban a bivalyok legeltetésének példája mutatja meg, hogyan lehet a természetvédelmi célokat és a gazdálkodást integrálni. Ez a gyakorlat nemcsak helyben működött jól, hanem módszertani szempontból is értékes: a tájfenntartás és a gazdasági tevékenység összehangolása olyan modell, amely hosszú távon is fenntartható, és más natúrparkokban is adaptálható.

A Bódva-völgyben a cigány konyha bevonása nemcsak kulturális értékmentés volt, hanem jó gyakorlat arra is, hogyan lehet a társadalmi

integrációt egyúttal turisztikai élménnyé formálni. Az, hogy egy közösség saját gasztronómiáját nem rejtette el, hanem büszkén tette a program részévé, olyan innováció, amely túlmutat a turizmuson: szemléletformáló, társadalmi üzenetet hordozó jó példa.

A Mecsekben a szervezők tudatosan figyeltek az akadálymentességre, így a programokhoz fogyatékkal élők is csatlakozhattak. Ez a nyitottság nemcsak új célcsoportokat vont be, hanem szemléleti áttörést is jelentett: a természetjárás és a közösségi élmény mindenki számára hozzáférhetővé vált. Az akadálymentesítés mint jó gyakorlat ezért nemcsak fizikai beavatkozás, hanem társadalmi üzenet is volt.

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark különösen az oktatásban teremtett maradandót. A helyi értékeket feldolgozó vetélkedők, mesekönyvek és társasjátékok a gyerekek bevonásával olyan eszközökké váltak, amelyek a közösségi identitást játékos formában közvetítik. Ez a gyakorlat azt mutatja, hogy a szemléletformálás és az identitás erősítése nemcsak rendezvényekkel vagy infrastruktúrával lehetséges, hanem az oktatásba ágyazva hosszú távon is hatást gyakorolhat.

Ezen példák közös üzenete, hogy a jó gyakorlatok nem nagyszabású beruházásokból, hanem a közösség kreativitásából és a helyi sajátosságokhoz illeszkedő ötletekből születnek. Az apró, de személyes élmények – egy mesepont, egy akadálymentesen bejárható ösvény, egy helyi gasztronómiai attrakció vagy egy közösen használt tananyag – gyakran tartósabb hatást érnek el, mint a látványos, de nehezen fenntartható fejlesztések. A zöldutak és natúrparkok legnagyobb erőssége tehát abban rejlik, hogy képesek a helyi értékeket élménnyé formálni, és ezzel olyan mintákat kínálnak, amelyek más térségekben is inspirációt adhatnak.

IX.9.3. A helyi gazdaságfejlesztés tapasztalatai

A zöldutak és natúrparkok történeteiből világosan látszik, hogy a gazdaságfejlesztés sok helyen megjelent, de nagyon különböző formában és különböző kiindulópontokból. Van, ahol a piacvesztés és a megélhetési kényszer hívta életre a kezdeményezést, máshol a közösségi integráció vagy az identitásépítés állt a középpontban, és olyan is akadt, ahol a természetvédelem és a gazdálkodás összefonódása teremtett új lehetőségeket. Közös azonban minden esetben, hogy a gazdasági hatások nem maguktól születtek: szükség volt olyan emberekre, akiknek volt víziójuk, tudásuk és erőforrásuk ahhoz, hogy a közösségi kezdeményezést gazdasági értékke formálják.

A Mecsek példája jól mutatja, mi történik, amikor a gazdasági kényszer a kiindulópont. Itt a falusi turizmus visszaesése miatt a helyiek egyszerűen piacot kerestek termékeiknek és szolgáltatásaiknak. A Porcsin Piknik, a Gazvacsorák vagy a zöldutas catering nem elsősorban turisztikai látványosságnak indultak, a cél az volt, hogy legyen kereslet a helyi sajtokra, lekvárokra, vadnővényes fogásokra. A gazdasági dimenzió tehát itt volt a legerősebben jelen már a kezdetektől, de ez sem működött volna, ha nincsenek olyan szereplők, akik képesek voltak új

keretbe helyezni a helyi értékeket. A kreativitás, a rendezvényszervezői tudás és a kapcsolatrendszer legalább olyan fontos tényező volt, mint maga a termék.

A Bódva-völgyben ezzel szemben a gazdasági eredmények inkább másodlagosak voltak. A kezdeményezés motorja egy református lelkész volt, aki elsősorban a cigány és nem cigány közösségek közötti bizalomépítést tartotta szem előtt. A templom és a parókia felújítása, a közös kőleveses ötletelések, a közösségi alkalmak mind azt szolgálták, hogy a falu különböző csoportjai közelebb kerüljenek egymáshoz. A gazdasági hatások – mint a szálláshely kihasználtsága, a cigány konyha bevonása vagy a helyi termékek (pl. boldvai tökmag, sajtüzem) bekapcsolódása – ebből a közösségi munkából következtek. A gazdaság itt nem kiindulópont, hanem melléktermék volt, mégis fontos tanulság, hogy az integrációs célkitűzés kézzelfogható gazdasági előnyöket is hozott.

Más térségekben a közösségi értékfeltárásból nőtt ki a gazdasági hatás. A Mesés Hetés például nem a piac keresésével indult, hanem mesék gyűjtésével és a helyi identitás erősítésével. A gyerekek történetei, a QR-kódos mesepontok, az élő „mesehősök” először a közösségnek adtak élményt. A gazdasági dimenzió később kapcsolódott ehhez: vásárok, kenyérsütések, kézműves árusítások formájában. Hasonló volt a Pannontáj-Sokoró Natúrpark is, ahol a gyerekek bevonása, a vetélkedők, mesekönyvek és tananyagok elsősorban szemléletformálást szolgálták, de közben feltérképezték a helyi termelőket, kézműveseket, akik így lassan piacra kerülhettek. A Hortobágy Kincsei Zöldút is ebbe a sorba illeszkedik: a közösségi értékfeltárási eredményeként került előtérbe a csigatészta-készítés, a slambuc főzés vagy a Széchenyi-pince, amelyek egyelőre inkább lehetőségként, semmint kiforrott gazdasági kínálatként jelennek meg.

Az Örjeg és Szőlőhegyi Natúrpark ezzel szemben a gazdálkodás és a természetvédelem integrációjával hozott gazdasági értéket. A helyi gazdák bivalyállománya nemcsak megélhetést biztosított, hanem a természetvédelmi területek kezelésének is szerves része lett. Ez egyedülálló példa arra, hogyan lehet a tájhoz alkalmazkodó, hagyományos gazdálkodást a fenntartható gazdaságfejlesztés alapjává tenni. Emellett rendezvények – az Orbán-nap, anyitott pincék, a madárgyűrés – piacot teremtettek a borászoknak, sajtkészítőknek és kézműveseknek, akik közvetlenül találkozhattak a fogyasztókkal. Itt tehát a gazdaság nem külön elemként, hanem a natúrpark mindennapi működésébe ágyazva jelent meg.

A példák alapján a legfontosabb tanulság az, hogy a gazdaságfejlesztési hatások mindig az adott közösség tudásán, kapcsolatrendszerén és erőforrásain múltak. Ott, ahol voltak olyan emberek, akiknek víziójuk volt, akik képesek voltak megszervezni a közösséget, újragondolni a hagyományos termékeket és szolgáltatásokat, ott a gazdasági előnyök tartósabbak lettek. Ahol ez hiányzott, ott a gazdasági dimenzió legfeljebb szórványosan, rövid távon jelent meg.

Összességében a zöldutakban a gazdaságfejlesztés sokféle alakot öltött: a Mecsekben és a Bódva-völgyben megélhetési kényszerből, a Hetésben, a Pannontájban és a Hortobágyon közösségi értékfeltárásból, az Örjeg és Szőlőhegyi Natúrpark pedig a gazdálkodás és természetvédelem integrációjából nőtt ki. Közös azonban minden esetben, hogy a gazdasági hatások csak ott váltak

tartóssá, ahol a közösség fel tudta ismerni saját értékeit, és képes volt azokat élménnyé, majd pedig szolgáltatássá formálni.

IX.9.4. Működési nehézségek és korlátok

Az esettanulmányok egyik legfontosabb tanulsága, hogy a zöldutak működésének leginkább gyenge pontja szinte minden térségben az emberi kapacitás hiánya volt. A kezdeményezések indulásánál mindig akadt egy lelkes kulcsszereplő, aki motorja lett a folyamatnak – egy lelkész, egy pedagógus, egy civil szervező vagy egy gazda. Ez a személyes elköteleződés nélkülözhetetlennek bizonyult, ugyanakkor sérülékennyé is tette a rendszert. Ha ez az ember elfáradt, más munkát vállalt, vagy egyszerűen kiesett a körből, a folyamat sokszor megállt, mert nem volt mögötte szélesebb bázis, amely átvehette volna a stafétát. A hosszú távú fenntarthatóság így gyakran azon múlt, hogy sikerült-e időben kinevelni utánpótlást, megosztani a felelősséget és megtartani a közösség lendületét.

A politikai környezet instabilitása szintén visszatérő probléma volt. Sok helyen a települési önkormányzatok fontos partnerei voltak a kezdeményezéseknek, de a választások utáni polgármester-váltások gyakran megszakították a korábban jól működő együttműködéseket. Az új vezetők nem mindig érezték magukénak az előző ciklusban elindított projekteket, és leváltották azokat a közösségi összekötőket, akik kulcsszerepet játszottak a szervezésben. Ez azt mutatja, hogy a zöldutak sorsa túlzottan ki van téve a helyi politikai változásoknak, és ezért szükség lenne olyan intézményi keretekre, amelyek választási ciklusokon átívelően is biztosítják a folytonosságot.

A működés harmadik gyenge pontja a stabil szervezeti háttér hiánya volt. Bár szinte mindenhol létrejöttek honlapok, információs táblák és útvonaljelzések, ezek fenntartása, frissítése és karbantartása hosszú távon nem volt biztosított. A közösségi lelkesedés sok mindenre elegendő volt az indulásnál, de a mindennapi működéshez és a rendszeres karbantartáshoz már nem. Ez különösen a digitális felületeknél mutatkozott meg: az elavult honlapok és nem frissített adatbázisok gyorsan láthatatlanná tették a kezdeményezéseket a szélesebb közönség számára. A tapasztalat tehát egyértelmű: a zöldutak akkor tudnak hosszú távon is működni, ha van mögöttük egy stabil szervezet és biztos működési forrás, amely nemcsak az indulást, hanem a fenntartást is garantálja.

IX.9.5. Szakpolitikai ajánlások

A zöldút nem pusztán egy közösségi vagy turisztikai kezdeményezés: olyan fejlesztési eszköz, amely több szakpolitikai terület céljait is képes szolgálni. A területfejlesztés számára a helyi identitás erősítését, a helyi gazdaságok élénkítését és a közösségi kapacitásépítést támogatja. Az agrárpolitika számára a rövid ellátási láncok, a tájhoz alkalmazkodó gazdálkodás és a helyi termékek piacra jutásának terepe. Az aktív turizmus fejlesztése szempontjából motormentes közlekedési hálózatokat és tematikus élményútvonalakat kínál.

Az egyházak számára a közösségépítés, a társadalmi integráció és a közösségi szolgálat hiteles terepe lehet.

Mindezek a célok azonban csak akkor érhetőek el, ha a zöldutak minőségileg is jól működnek. Ezért a szakpolitikának nemcsak az egyes projektek finanszírozását kell támogatnia, hanem a működési stabilitást, a közösségi részvételt és a gazdasági integrációt is. Ennek egyik eszköze lehetne egy zöldút-minősítő rendszer kialakítása, amely – hasonlóan a natúrparkok címhasználatához – garantálná, hogy a zöldút megfelel bizonyos alapelveknek: van közösségi gazdája, fenntarthatóan működtethető, hozzáadott értéket ad a helyi gazdasághoz, és képes valódi élményt nyújtani a látogatóknak. Ez a minőségbiztosítás segítene abban, hogy a szakpolitikai források oda kerüljenek, ahol a kezdeményezések valóban életképesek és hosszú távon hatékonyak.

Az esettanulmányok tanulsága szerint a fenntarthatóság kulcsa mindenhol a stabil szervezeti háttér. A zöldutak nem lehetnek kizárólag pályázatfüggők: működési forrásra van szükség, amely biztosítja a szervezet folytonosságát, a jelzések karbantartását, a digitális felületek naprakészen tartását. A közösség-szervező kulcsemberek támogatása mellett szükséges az utánpótlás kinevelése is: olyan fiataloké, akik továbbviszik a folyamatokat, és új lendületet adnak nekik.

A közösségi bevonás valóságát a szakpolitikának ösztönöznie kell: értékelési szempont lehet a pályázatokban, hogy mennyire építenek a helyiek tudására, történeteire és aktivitására. A digitális jelenlétet szintén támogatni kell, hiszen a zöldutak ma akkor láthatók, ha a közösség által frissíthető, dinamikus platformokon is jelen vannak.

A gazdasági integráció terén a zöldutakat össze kell kötni a már meglévő fejlesztési eszközökkel: a LEADER programmal, a helyi termékdíjakkal, a Slow Food mozgalommal, valamint a turisztikai desztinációmenedzsment rendszerekkel. A valódi versenyképességet a csomagban gondolkodás adja: a szállás, az étkezés, a helyi termékek és az élményprogramok együtt tudják megszólítani a látogatókat.

Különösen fontos a politikai stabilitás kérdése. A választási ciklusok nem törhetik meg a kezdeményezéseket. A zöldutak jövője csak akkor biztosított, ha hosszú távú megállapodások és intézményi keretek adják a háttérét. A szakpolitikának itt is szerepe van: olyan jogi és finanszírozási környezetet kell teremteni, amely nem függ a helyi politikai változásoktól.

Mindezekből világos: a zöldutak nemcsak egy-egy szakterület ügyei, hanem integráló keretek, amelyekben a területfejlesztés, az agrárgazdaság, az aktív turizmus, a közösségfejlesztés és az egyházak érdekei találkoznak. A szakpolitika számára a legfontosabb üzenet tehát az, hogy a zöldutak nem csupán turisztikai vagy közösségi projektek: stratégiai jelentőségű eszközök, amelyek hozzájárulhatnak a vidék hosszú távú fenntarthatóságához, ha minőségileg is megfelelően működnek, és ehhez megkapják a szükséges támogatást.

A hazai zöldutak és natúrparkok tapasztalataiból egy világos üzenet rajzolódik ki: a valódi erőforrás a közösség. Az értékek, a történetek, a helyi tudás azok, amelyek életben tartják a kezdeményezéseket, és amelyek gazdasági

haszonná is formálhatók. Nem a pénz nagysága dönt, hanem az, hogy van-e olyan közösség, amelyik hisz magában, és képes a helyi értékeket élménnyé, az élményt pedig gazdasági lehetőséggé alakítani.

A szakpolitikának az a feladata, hogy ehhez biztosítsa a kereteket: segítse a kulcsembereket, támogassa a közösségeket, és előmozdítsa a gazdasági kapcsolódásokat. Ugyanakkor mindez csak akkor érhet célt, ha a zöldutak működésére minőségi garanciák is érvényesülnek: ha van gazdájuk, intézményi háttérük, és ha képesek hosszú távon fenntarthatóan működni. Csak így válhatnak a zöldutak valóban a fenntartható, közösségi alapú helyi gazdaságfejlesztés eszközeivé Magyarországon.

X. MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Minősítő lap térségi zöldút létrehozásához

<i>a zöldutas térség megnevezése:</i>	
<i>a térségi zöldutat koordináló szervezet megnevezése:</i>	
<i>kapcsolattartó személy megnevezése és elérhetősége:</i>	
<i>a zöldutas térség / közösség internetes felületeinek elérhetősége:</i>	

Kötelezően teljesítendő kritériumok

Megjegyzés: az eredményes minősítéshez minden alábbi kritériumnak meg kell felelni

	<i>kritérium</i>	<i>megfelel</i>	<i>nem felel meg</i>	<i>indoklás, megjegyzés</i>
1	a zöldutas program olyan települések partnerségében valósult meg, amelyek között a településközi kapcsolatok hagyományosnak tekinthetők			
2	a zöldutas program megvalósítását írásos megállapodás keretében kijelölt szervezet koordinálja			<i>a szervezet és képviselőjének megnevezése</i>
3	a partnerek írásos formában rögzítik, hogy elfogadják és képviselik a zöldút program közös alapelveit			<i>a dokumentum elérhetősége</i>

	<i>kritérium</i>	<i>megfelel</i>	<i>nem felel meg</i>	<i>indoklás, megjegyzés</i>
4	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete a minősítés időpontját megelőző félévben legalább egy zöldutas témájú, térségi szintű szakmai vagy nagyközönségi programot szervezett			rendezvény címe, időpontja és helyszíne
5	A térségben van legalább egy kijelölt, gyalogos vagy kerékpáros használatra alkalmas zöldút, amelynek tervezése vagy kialakítása a helyi közösségek tagjainak és az érintett térségi szervezeteknek, vállalkozásoknak a bevonásával történt meg			az érintett jelzett útvonal helyszíne, hossza, a közösségi program időpontja, a programról megjelent hír elérhetősége

Választható kritériumok

Megjegyzés: az eredményes minősítéshez legalább hat kritériumnak meg kell felelni

	<i>kritérium</i>	<i>megfelel</i>	<i>nem felel meg</i>	<i>indoklás, megjegyzés</i>
1	a partneri hálózat a civil, az önkormányzati és a vállalkozói szférából is rendelkezik bevont taggal			minden szektorból minimum egy tagszervezet nevesítése
2	térségi szintű partnerség keretében, a helyi közösségek tagjainak bevonásával elkészült a zöldutas együttműködés alapját jelentő természeti és kulturális örökségén alapuló érték- és vonzerőleltár			a dokumentum elérhetősége

	<i>kritérium</i>	<i>megfelel</i>	<i>nem felel meg</i>	<i>indoklás, megjegyzés</i>
3	térsgégi szintű partnerség keretében, a helyi közösségek tagjainak bevonásával olyan zöldutas stratégiai és operatív terv készült, amely bemutatja a zöldút működtetési modelljét is			<i>a dokumentum elérhetősége</i>
4	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete a minősítés időpontját megelőző félévben részt vett valamely országos zöldutas rendezvényen			<i>rendezvény címe, időpontja és helyszíne</i>
5	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete szervezésében a minősítés időpontját megelőző félévben valósult meg a térség természeti és kulturális örökségi értékeinek megőrzéséhez hozzájáruló projekt			<i>a projekt megnevezése</i>
5	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete szervezésében a minősítés időpontját megelőző félévben valósult meg a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóságot elősegítő projekt			<i>a projekt megnevezése</i>
6	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete szervezésében a minősítés időpontját megelőző félévben valósult meg a térség közösségi életét serkentő projekt			<i>a projekt megnevezése</i>
7	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete szervezésében a minősítés időpontját megelőző félévben valósult meg a térség szelíd turizmusát ösztönző, az érintett szolgáltatók tevékenységét segítő projekt			<i>a projekt megnevezése</i>

	<i>kritérium</i>	<i>megfelel</i>	<i>nem felel meg</i>	<i>indoklás, megjegyzés</i>
8	a zöldutas koordináló szervezet, vagy valamely partnerszervezete szervezésében a minősítés időpontját megelőző félévben valósult meg a minőségi helyi termékek előállítását és értékesítését ösztönző, az érintett termelők tevékenységét segítő projekt			<i>a projekt megnevezése</i>
9	a térség valamennyi települését a helyi közösségek bevonásával kialakított zöldút hálózat köti össze			
10	a térségben a minősítés időpontját megelőző évben valósult meg a zöldút hálózat kialakítását, bővítését célzó jelzésfestési vagy egyéb, a hálózat jó állapotban tartását segítő, közösségi részvétellel zajló program			<i>az érintett jelzett útvonal megnevezése, hossza, a közösségi program időpontja, a programról megjelent hír elérhetősége</i>
11	van aktív együttműködés más zöldutas közösségekkel			<i>az érintett zöldutas közösség(ek) megnevezése</i>
12	a zöldút tervezésében, a kapcsolódó közösségépítési programok megvalósításában aktívan közreműködtek a Kis-térség Fejlesztők Szakmai Egyesülettel			

dátum:

minősítő neve:

minősítő aláírása:

2. sz. melléklet: Jó gyakorlat útjelzési és táblarendszerre

Az alábbiakban egy, a fentieknek megfelelő útjelzési példát, jó gyakorlatot mutatunk be konkrétan, mely zöldutak esetén is, megfelelő adaptálással, alkalmazható.²¹

A szóban forgó mecseki Pálos útvonalak és tervezett táblaszámok a 10.1. táblázatban találhatók, míg a jelzés- és táblaképek a következő ábrákon. Az útjelzési rendszeren felül az útvonal tematikus állomásait útjelző kövek illetve oszlopok jelölik.

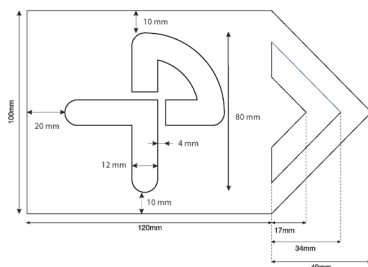
útvonal			útjelzések és táblák (tervezett) száma			
neve	kb. hossza	terep jellege	útjelzések és kivitelük	útvonal-jelző táblák	útirány-jelző táblák	inf., üdvözlő táblák
Jakab-hegyi kör	10,7 km	erdei	meglévő turistautak: csak rácsatlakozás	0 db + 4 db bővített (útirány-jelzéssel)	19 db	8 db
Városi kör (Pécs)	5,7 km	városi	városi környezet: 40(+) db matrica	4 db + 18 db bővített (útirány-jelzéssel)	7 db	3 db

10.1. táblázat: A mecseki Pálos utak és táblatípusaik előzetes tervezéskori száma

²¹ Az itt felhasznált képek és ábrák a Pálos út projekt anyagai (alkotók: Gadácsi Péter, Katona Pál, Török Máté), a projekt vezetőségének és a Magyar Pálos Rendnek az engedélyével. További, hasonló példát találunk a Mária út esettanulmányában (HARKÁNYINÉ SZÉKELY et al., 2011) is, valamint az Országos Kékkör útvonalainak és egyes más, teljesskörűen kijelölt turisztikai és rekreációs útvonalak jelzés- és táblarendszerében.

PÁLOS-JELZÉS

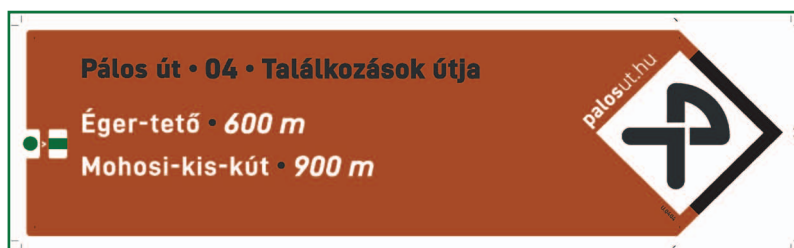
10.1. ábra: A Pálos út matricás jelzése, mely útvonaljelző táblaként is funkcionál (balra) és méretezett jelzés-sablonja (nyílhegygel bővített változat, jobbra)

10.2. ábra: A Pálos út festett jelzése más turista- és zarándokút jelzésekkel

10.3. ábra: A Pálos út festett jelzése a rácsatlakozó jelzésformában (ld. a kapcsolódó 15. lábjegyzetet is a VIII.3. alfejezet 3.a. részben, a 76. oldalon!)

10.4. ábra: A Pálos út útírányjelző táblája, a követendő turista(alap)jelzéseket is feltüntetve

10.5. ábra: A Pálos út útvonaljelző táblái – bővített változat, útírányjelzéssel különféle kivitelben és meglévő rendszerekhez illeszkedve, turistautakra rácsatlakozva, ajánlott turistaút-menti kitérővel („kápolna” jelzés), háttérben az út állomását jelző kőoszloppal

10.6. ábra: A Pálos út útvonaljelzése útírányjelzéssel, további kapcsolódó útjelző elemekkel: üdvözlő információs tábla, útjelző faoszlop

ZÖLDUTAK